

Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO)

Advies over het Voorontwerp van federaal plan inzake duurzame ontwikkeling 2000-2003

- **Gevraagd door de Interdepartementale Commissie Duurzame Ontwikkeling, in een brief van 11 januari 2000**
- **Vorbereid door de diverse werkgroepen van de Raad**
- **Goedgekeurd door de algemene vergadering van 4 april 2000 (zie bijlage 1)**

Inhoud

1. De tien prioriteiten van de FRDO [1-4]
2. Situering van dit advies [5-7]
3. Algemene beoordeling van het voorontwerpplan [8-30]
 - 3.1. Waardering voor het document en voor het werk van de betrokken ambtenaren [8-10]
 - 3.2. Vereisten van de wet onvoldoende strikt gevolgd [11-12]
 - 3.3. Doelstellingen soms onvoldoende concreet en / of ambitieus [13]
 - 3.4. Welke gevolgen voor begroting en personeelsinzet ? [14-18]
 - 3.5. Het federale en de (ontbrekende) andere beleidsniveaus [19-20]
 - 3.6. Te ongelijk uitgewerkt document [21-24]
 - 3.7. Document niet echt geschikt voor de raadpleging [25-30]
4. Specifieke opmerkingen over het voorontwerpplan [31-372]
 - 4.1. Opmerkingen over deel 1: "*Beginselen, thema's en doelstellingen*" [31-35]
 - 4.2. Opmerkingen over deel 2: "*Federaal beleid gericht op de economische, sociale en ecologische componenten van een duurzame ontwikkeling*" [36-284]
 - 4.3. Opmerkingen over deel 3: "*Middelen ter implementatie*" [285-351]
 - 4.4. Opmerkingen over deel 4: "*Versterking van de rol van de grote maatschappelijke groepen*" [352-364]
 - 4.5. Opmerkingen over deel 5: "*Tien richtsnoeren voor het beleid inzake duurzame ontwikkeling*" [365-372]

Bijlagen

1. Aantal aanwezige en vertegenwoordigde stemgerechtigde leden op de algemene vergadering van 4 april 2000
2. Vergaderingen ter voorbereiding van dit advies
3. Personen die meewerkten aan de voorbereiding van dit advies
4. Afkortingen

1. De tien prioriteiten van de FRDO

- [1] De wet van 5 mei 1997 over de duurzame ontwikkeling bepaalt dat de Belgische federale regering om de vier jaar een federaal plan inzake duurzame ontwikkeling zal vaststellen. Het voorontwerp van het eerste plan, voor de periode 2000-2003, werd op 11 januari 2000 gepresenteerd. Het voorontwerpplan is een document van de administratie; het is nog geen document van de regering. De Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO, de Raad) is verplicht om binnen de negentig dagen zijn advies over het voorontwerpplan uit te brengen.
- [2] De FRDO apprecieert het *Voorontwerp van federaal plan inzake duurzame ontwikkeling 2000-2003*. Als de doelstellingen uit het voorontwerpplan worden gerealiseerd, zal dat immers een belangrijke stap op weg naar duurzame ontwikkeling zijn. De Raad waardeert ook de inspanningen van de ambtenaren die het document hebben voorbereid. In zijn advies geeft de Raad eerst een algemene beoordeling van het voorontwerpplan. Vervolgens formuleert de Raad specifieke opmerkingen.
- [3] Voor de FRDO zijn de volgende tien punten prioritair in het advies.
- i) De doelstellingen van het voorontwerpplan zijn volgens de FRDO in een aantal gevallen onvoldoende concreet en / of onvoldoende ambitieus. De Raad dringt erop aan dat de doelen die België tijdens de planperiode wil halen, zo duidelijk en precies mogelijk in het plan worden ingeschreven. De Europese en internationale verbintenissen van België moeten hierbij het uitgangspunt vormen.
 - ii) De FRDO stelt vast dat het voorontwerpplan niet ingaat op de gevolgen voor de begroting en voor de personeelsinzet en vindt dit een zeer ernstige tekortkoming. De Raad verwacht dat het plan duidelijk zal aangeven hoeveel en welke middelen er nodig zijn om de doelstellingen te realiseren. Het plan mag niet leiden tot een verhoging van de overheidsschuld, noch tot een toename van de totale fiscale en parafiscale druk. Het plan moet volgens de Raad zowel verschuivingen in de begroting en de personeelsinzet als alternatieve financieringsmogelijkheden onderzoeken.
 - iii) Het voorontwerpplan beklemtoont voortdurend en terecht dat de economische, sociale en ecologische aspecten van problemen op een geïntegreerde manier moeten worden aangepakt. De FRDO wijst erop dat hierbij een evenwicht tussen deze drie aspecten moet worden gevonden. Voor de zwakkere ecologische en sociale pijlers kunnen bovendien inhaalbewegingen noodzakelijk zijn. Volgens de Raad moet ernaar worden gestreefd de sociale en milieukosten in de prijzen te verrekenen.
 - iv) Voor de FRDO is een duurzaam energiebeleid essentieel voor duurzame ontwikkeling. Het Protocol van Kyoto en de optie om van kernenergie af te stappen dwingen tot een structurele vermindering van de vraag naar energie. Hernieuwbare energiebronnen ontwikkelen is noodzakelijk, maar zal niet volstaan. Onze manieren van energie produceren en consumeren moeten in vraag worden gesteld. De Raad beveelt aan de grootste prioriteit te verlenen aan de structurele ontwikkeling van rationeel energiegebruik.
 - v) Volgens de FRDO is het logisch dat het federale niveau in een federaal voorontwerpplan centraal staat, maar het document zou toch meer moeten verwijzen naar de andere beleidsniveaus – uiteraard met respect voor de bevoegdheden van die niveaus. Dat geldt zowel voor het Europese en internationale niveau als voor dat van de gewesten en gemeenschappen.

- vi) Het voorontwerpplan is dikwijls te weinig specifiek over wie verantwoordelijk is voor de uitvoering. De FRDO vraagt dat het plan hierover systematisch overzichtelijke tabellen zou opnemen. Het plan moet hierbij niet alleen oog hebben voor de administratie en de samenwerking tussen diverse administraties en beleidsniveaus, maar ook voor de rol van het parlement en van de grote maatschappelijke groepen.
 - vii) De FRDO is van oordeel dat het plan ook een tijdschema voor de uitvoering moet bevatten. Daarbij moet worden voorzien in tussentijdse evaluaties en eventueel in bijstellingen. Onder meer voor de controle op de voortgang spelen indicatoren voor duurzame ontwikkeling een belangrijke rol.
 - viii) De FRDO beklemtoont dat duurzame ontwikkeling slechts kan slagen als de bevolking er actief bij betrokken is. De Raad verwacht dat het plan hiervoor meer aandacht zal hebben dan het voorontwerpplan. Brede informatie- en sensibilisatiecampagnes moeten een plaats krijgen in het beleid van duurzame ontwikkeling. De Raad vraagt ook dat de tekst van het plan toegankelijker zou zijn dan die van het voorontwerpplan. De Raad wijst erop dat tijdgebrek hierbij een belangrijk probleem is.
 - ix) Het voorontwerpplan beschouwt armoede als een toekomstbedreigend maatschappelijk probleem. De FRDO vraagt dat erop wordt gelet dat de arm(st)en geen nadelen ondervinden van de maatregelen uit het plan. Voorts wijst de Raad erop dat tewerkstelling het beste middel is om armoede en sociale uitsluiting te bestrijden. Tevens moet de sociale zekerheid de nodige middelen krijgen.
 - x) De FRDO stelt vast dat het voorontwerpplan de meeste thema's enkel bekijkt vanuit een Belgisch of Europees perspectief, niet vanuit een mondiaal perspectief. Volgens de Raad zou het plan stelselmatig rekening moeten houden met de mondiale dimensie. Inzake internationale handel en ontwikkelingssamenwerking dringt de Raad erop aan dat het plan zou streven naar coherentie tussen beide, gericht op duurzame ontwikkeling.
- [4] De FRDO is van oordeel dat de realisatie van de doelstellingen uit het voorontwerpplan een belangrijke stap op weg naar duurzame ontwikkeling zal zijn. Het eerste federaal plan inzake duurzame ontwikkeling moet het begin worden van een lang proces van diepgaande veranderingen van productie- en consumptiepatronen om duurzame ontwikkeling te bereiken.

2. Situering van dit advies

- [5] De wet van 5 mei 1997 betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling (Belgisch Staatsblad, 18 juni 1997) bepaalt onder meer dat de Belgische federale regering voortaan om de vier jaar een federaal plan inzake duurzame ontwikkeling zal vaststellen. De Interdepartementale Commissie Duurzame Ontwikkeling (ICDO) bereidt het plan voor, met medewerking van het Federaal Planbureau. De ICDO bestaat uit ambtenaren die elk een lid van de federale regering vertegenwoordigen; ook het Federaal Planbureau en elke gewest- en gemeenschapsregering hebben een vertegenwoordiger in de ICDO. Op 11 januari 2000 presenteerde de ICDO haar *Voorontwerp van federaal plan inzake duurzame ontwikkeling 2000-2003*. Het voorontwerpplan is een document van de administratie; de regering draagt er geen verantwoordelijkheid voor.
- [6] De ICDO stuurt haar voorontwerpplan naar alle federale parlementsleden, de gewest- en gemeenschapsregeringen en de FRDO. De wet verplicht de Raad om binnen de negentig dagen zijn advies over het voorontwerpplan uit te brengen. Tussen 1 februari en 31 maart wordt ook de bevolking over het voorontwerpplan geraadpleegd. Na afloop

van de raadpleging heeft de ICDO zestig dagen om de opmerkingen van de bevolking, het advies van de FRDO en de eventuele reacties van het parlement en de deelstaatregeringen te verwerken en een aangepast *ontwerp* van plan op te stellen. Daarna is het aan de ministerraad om het eerste federaal *plan* inzake duurzame ontwikkeling vast te stellen. Het plan is een werkdocument van de regering. Het is niet juridisch bindend, wel politiek bindend. De wet bepaalt ook dat de regering moet motiveren als het plan afwijkt van het advies van de FRDO.

- [7] Het voorontwerpplan omvat een woord vooraf, een inhoudstafel en het eigenlijke voorontwerpplan. Dat laatste telt 100 bladzijden en bestaat uit een beknopte inleiding (blz. 1-2, alinea's 1-11) en vijf delen. Deel 1 (blz. 3-8, alinea's 12-68) presenteert vijf basisbeginselen van duurzame ontwikkeling, somt de thema's van het voorontwerpplan op en geeft de doelstellingen van duurzame ontwikkeling weer. Deel 2 (blz. 9-64, alinea's 69-447) behandelt in vier hoofdstukken het "federaal beleid gericht op de economische, sociale en ecologische componenten van een duurzame ontwikkeling". Deel 3 (blz. 65-82, alinea's 448-559) bespreekt beleidsinstrumenten voor de uitvoering van het plan. Deel 4 (blz. 83-93, alinea's 560-640) gaat over de "versterking van de rol van de grote maatschappelijke groepen". In de delen 2, 3 en 4 worden voor elk terrein eerst de problemen geschetst. Daarna formuleert het document een (aanzet tot) actieplan met doelstellingen en maatregelen. Het vermeldt ook welke instellingen bij de uitvoering betrokken zijn en het wijst op indicatoren die moeten toelaten om de ontwikkeling te volgen. Deel 5 (blz. 95-100, alinea's 641-663) ten slotte bevat "tien richtsnoeren voor het beleid inzake duurzame ontwikkeling".

3. Algemene beoordeling van het voorontwerpplan

3.1. Waardering voor het document en voor het werk van de betrokken ambtenaren

- [8] De FRDO apprecieert het *Voorontwerp van federaal plan inzake duurzame ontwikkeling 2000-2003*. Dit document is immers een gewichtige stap in de totstandkoming van het eerste federaal plan inzake duurzame ontwikkeling. De Raad ziet in het voorontwerpplan een aanzet voor de Belgische federale regering om veel meer dan tot nu toe duurzame ontwikkeling als beleidskader te gaan hanteren. Het voorontwerpplan wijst op een noodzakelijke vernieuwing in het beleid: de regering moet ernaar streven economische, sociale en ecologische aspecten op een gelijkwaardige wijze in het beleid te integreren. De realisatie van de doelstellingen uit het voorontwerpplan zal een belangrijke stap op weg naar duurzame ontwikkeling zijn. Dit plan is echter slechts de eerste fase van een lang proces van diepgaande veranderingen van productie- en consumptiepatronen.
- [9] De FRDO waardeert tevens de inspanningen van de ICDO en van de Task Force Duurzame Ontwikkeling (TFDO) van het Federaal Planbureau bij de voorbereiding van het voorontwerpplan. De betrokken ambtenaren leverden met het voorontwerpplan immers een ongewone prestatie. Het document werd in moeilijke omstandigheden geschreven: er waren weinig middelen in verhouding tot de opdracht, de tijd was beperkt en de departementen waren tot nu toe nauwelijks vertrouwd met planning op een termijn van vijf tot tien jaar. De Raad beschouwt het ook als een verdienste dat het voorontwerpplan op het aangekondigde tijdstip beschikbaar was. Eveneens positief is dat de auteurs streven naar een evenwichtige verdeling van de aandacht tussen economische, sociale en ecologische aspecten van het beleid en dat ze geregeld wijzen op de onderlinge samenhang, zowel van beleidsterreinen als van de drie genoemde beleidsaspecten. Voor de redactie van het voorontwerpplan werd ook een begin gemaakt met overleg tussen departementen. De Raad hoopt in ieder geval dat de beleidsvoorbereiding in de toekomst zal voortbouwen op de oefening van het voorontwerpplan.

- [10] Ondanks deze algemene waardering voor het document en voor het werk van de betrokken ambtenaren wenst de FRDO te wijzen op een aantal algemene tekortkomingen van het voorontwerpplan en concrete voorstellen te formuleren.

3.2. Vereisten van de wet onvoldoende strikt gevolgd

- [11] De wet van 5 mei 1997 betreffende de duurzame ontwikkeling bepaalt dat het federaal plan minstens de vijf volgende punten moet behandelen (artikel 3 van de wet):
- "1° de in de betrokken periode beoogde kwaliteit van de onderscheiden onderdelen van de samenleving;
 - 2° de aanduiding van de gebieden waarin de kwaliteit van de samenleving of van een of meer onderdelen daarvan bijzondere maatregelen behoeft;
 - 3° de samenhang tussen de verschillende onderdelen;
 - 4° de maatregelen, de middelen en de termijnen die worden vooropgesteld om de doelstellingen te verwezenlijken, alsmede de prioriteiten die daarbij gelden;
 - 5° de redelijkerwijze te verwachten financiële, economische, sociale en ecologische gevolgen van het te voeren beleid gericht op duurzame ontwikkeling".
- De FRDO is van oordeel dat het voorontwerpplan deze bepaling, vooral voor de punten 4 en 5, onvoldoende strikt heeft gevolgd.

- [12] Volgens de FRDO moet het plan inzake de beleidsterreinen uit de delen 2 en 3 systematisch de volgende punten behandelen.
- i) Heeft België reeds maatregelen genomen om zijn internationale en Europese verbintenissen uit te voeren ? Of moet dat nog gebeuren ?
 - ii) Zijn de langetermijndoelstellingen duidelijk en maatschappelijk gedragen ? Of moet hierover nog een maatschappelijk debat plaatsvinden ?
 - iii) Zijn de doelstellingen en het tijdschema voor de planperiode van vier jaar concreet ? Is een tussentijdse evaluatie en eventueel bijsturing voorzien ?
 - iv) Zijn er voldoende menselijke en financiële middelen beschikbaar ? Of hoe kunnen middelen worden vrijgemaakt ?
 - v) Zijn er indicatoren beschikbaar ? Of moeten die nog worden ontwikkeld ?
 - vi) Wie heeft welke verantwoordelijkheid voor de uitvoering ? Wie staat in voor de coördinatie ?
- Deze punten moeten worden voorgesteld in overzichtelijke vergelijkende tabellen.

3.3. Doelstellingen soms onvoldoende concreet en / of ambitieus

- [13] De "strategische doelstellingen" zijn volgens de FRDO in een aantal gevallen onvoldoende concreet en / of onvoldoende ambitieus. Wellicht hangt dit samen met het gebrek aan politieke sturing (zie adv 25) en de beperkte middelen (zie adv 9) bij de uitwerking van het voorontwerpplan. Een visie op lange termijn ontbreekt in het voorontwerpplan. Langetermijndoelen zijn belangrijk, maar even noodzakelijk zijn de doelen die het plan tussen 2000 en 2003 wil realiseren. De Raad dringt erop aan dat de doelen die België tijdens de planperiode wil halen, zo duidelijk en precies mogelijk in het plan worden ingeschreven. Daarbij moet ernaar worden gestreefd de korte termijn in de lange termijn in te passen.

3.4. Welke gevolgen voor begroting en personeelsinzet ?

- [14] De FRDO stelt vast dat het voorontwerpplan onder "beleid en maatregelen" niet ingaat op de gevolgen voor de begroting en voor de personeelsinzet. Dit is een zeer ernstige tekortkoming. De Raad verwacht dat het plan duidelijk zal aangeven hoeveel en welke middelen er nodig zijn om de doelstellingen te realiseren. De Raad is wel van oordeel dat het plan niet mag leiden tot een verhoging van de overheidsschuld, noch tot een

toename van de totale fiscale en parafiscale druk. Het plan moet veeleer de voorrang geven aan een andere verdeling van de publieke heffingen en uitgaven (zoals gesteld in [vop 651](#)). De Raad is er zich van bewust dat het plan tot keuzes zal dwingen. Het plan moet volgens de Raad zowel verschuivingen in de begroting en de personeelsinzet als alternatieve financieringsmogelijkheden – bijvoorbeeld een energie-CO₂-taks ([vop 327](#)) – onderzoeken. De Raad verwacht voorts dat het plan prioriteiten zal stellen.

- [15] Het voorontwerpplan beklemtoont voortdurend en terecht dat de economische, sociale en ecologische aspecten van problemen op een geïntegreerde manier moeten worden aangepakt. Maar soms wekt de tekst de indruk dat enkel projecten wenselijk zijn met uitsluitend positieve effecten op de drie gebieden tegelijk (bijvoorbeeld [vop 63](#)). De Raad is van oordeel dat duurzame ontwikkeling ook acties vereist waarbij positieve en negatieve effecten tegen elkaar worden afgewogen en waarbij het eindresultaat op korte termijn en voor het individuele project geen verbetering voor de drie pijlers tegelijk inhoudt. De beoordeling op lange(re) termijn en op een ruimere (eventueel nationale of internationale) schaal kan echter wel voor de drie aspecten positief zijn. Voor de zwakkere componenten – de ecologische en de sociale pijler – kunnen bovendien inhaalbewegingen noodzakelijk zijn. Het is voor de Raad duidelijk dat ook hier soms moeilijke keuzes zullen moeten worden gemaakt. Om de evaluatie van de gevolgen op de drie gebieden te verbeteren, is wetenschappelijk onderzoek nodig.
- [16] De verantwoordelijkheden inzake de "uitvoering van het plan" zijn in het voorontwerpplan dikwijls nog te weinig specifiek. De FRDO vraagt dat het plan systematisch overzichtelijke tabellen opneemt die duidelijk maken wie wanneer wat moet doen. De Raad vindt dat het document hierbij ook aandacht moet besteden aan de rol van het parlement en van alle grote maatschappelijke groepen. Wel kunnen verantwoordelijkheden niet zomaar van buitenaf worden opgelegd. De betrokken actoren moeten hun verantwoordelijkheid om duurzaamheid op economisch, sociaal en ecologisch vlak te bevorderen, zelf erkennen. Overleg hoort hierbij een belangrijke rol te spelen. De FRDO is een van de fora waar dit overleg kan plaatsvinden. De Raad wenst dat zijn advies wordt gevraagd over de belangrijkste specifieke plannen die in het voorontwerpplan worden aangekondigd.
- [17] De FRDO stelt voor om de controle op de toepassing van de geldende wetgeving, in het bijzonder op milieugebied, te versterken. Passende middelen moeten hiervoor worden uitgetrokken.
- [18] Inzake de uitvoering van het plan stelt het voorontwerpplan vaak voor om werkgroepen op te richten (bijvoorbeeld [vop 174 en 189](#)). De FRDO vindt dat het plan hierover veel specifieker en duidelijker moet zijn: wie neemt eraan deel, met welke opdracht, welke informatie is erover beschikbaar...? De Raad is van oordeel dat zoveel mogelijk bestaande groepen moeten worden benut, dat hun werking eventueel moet worden verbeterd en dat de creatie van te veel nieuwe werkgroepen moet worden vermeden.

3.5. Het federale en de (ontbrekende) andere beleidsniveaus

- [19] Volgens de FRDO is het voorontwerpplan te veel uitsluitend op het federale niveau gericht. Het is logisch dat het federale niveau in een federaal voorontwerpplan centraal staat, maar het document zou toch meer dan nu moeten verwijzen naar de andere beleidsniveaus – uiteraard met respect voor de bevoegdheden van die niveaus. Zo is de Raad van mening dat de Europese en de (nog ruimere) internationale dimensie van duurzame ontwikkeling in het voorontwerpplan niet genoeg aan bod komen. De Raad verwacht dat het plan, vooral in deel 2, hiervoor meer aandacht zal hebben. Het voorontwerpplan wijst wel geregeld op de noodzakelijke samenwerking met de gewesten en gemeenschappen. Voor dit niveau wenst de Raad dat het uiteindelijke plan de knelpunten in verband met bevoegdheden duidelijk en systematisch zou opnemen. In de toekomst moet voor een aantal beleidsterreinen misschien zelfs worden gestreefd naar

een "nationaal" plan inzake duurzame ontwikkeling dat de federale overheid en de gewesten en gemeenschappen samen uitwerken. De Raad merkt ten slotte op dat het lokale niveau in het voorontwerpplan ontbreekt.

- [20] Het voorontwerpplan bekijkt de meeste thema's enkel vanuit een Belgisch of Europees perspectief, niet vanuit een mondiaal perspectief. In deel 2 van het voorontwerpplan is de mondiale dimensie bijvoorbeeld niet aanwezig in het deel over landbouw en biodiversiteit, wel in dat over klimaat. Volgens de FRDO zou het plan, zowel bij de probleemstelling als bij de maatregelen, stelselmatig rekening moeten houden met de mondiale dimensie. Voorst wijst de Raad erop dat veel van de Belgische engagementen in het voorontwerpplan niet eens worden vermeld, bijvoorbeeld die naar aanleiding van de *Wereldconferentie over mensenrechten* (Wenen, 1993), de *Internationale conferentie over bevolking en ontwikkeling* (Cairo, 1994), de *Wereldtop voor sociale ontwikkeling* (Kopenhagen, 1995), de *Vierde wereldconferentie over vrouwen* (Beijing, 1995), de *Tweede VN-conferentie over menselijke nederzettingen of Habitat II* (Istanboel, 1996), de *Wereldvoedseltop* (Rome, 1996)...

3.6. Te ongelijk uitgewerkt document

- [21] De FRDO is van oordeel dat de diverse hoofdstukken van het voorontwerpplan te ongelijk zijn uitgewerkt. Het document behandelt sommige terreinen veel diepgaander dan andere. De Raad hoopt dat het uiteindelijke plan op dit punt evenwichtiger zal zijn. De Raad merkt tevens op dat bepaalde terreinen niet worden behandeld, bijvoorbeeld tewerkstelling, demografie en defensie. De Raad begrijpt wel dat een document van beperkte omvang niet alles kan behandelen.
- [22] Onder "probleemstelling", in de delen 2, 3 en 4, wordt de actuele toestand voor een aantal beleidsterreinen niet grondig genoeg geëvalueerd. Dit geldt vooral voor de thema's die niet aan bod komen in het eerste federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling (*Op weg naar duurzame ontwikkeling?*, TFDO, 1999). Voorts heeft het voorontwerpplan hier onvoldoende aandacht voor de problemen van ontwikkelingslanden.
- [23] Het voorontwerpplan hecht terecht veel belang aan indicatoren voor duurzame ontwikkeling. Maar die worden in de diverse hoofdstukken zeer heterogeen behandeld: soms (relatief) duidelijk, soms verwarrend, soms ontbreken ze. De Raad pleit voor een behandeling van de indicatoren op een gelijk niveau van diepgang. In voorkomend geval moet het plan uitleggen waarom deze gelijke behandeling niet haalbaar is.
- [24] De FRDO pleit ook voor een coherenter tekst. De vele dwarsverbanden moeten gelijkwaardiger worden uitgewerkt. Ook binnen de hoofdstukken is samenhang gewenst. Wat bedoelt het voorontwerpplan bijvoorbeeld als het hoofdstuk over wetenschapsbeleid pleit voor transdisciplinariteit én multidisciplinariteit?

3.7. Document niet echt geschikt voor de raadpleging

- [25] De FRDO stelt vast dat het voorontwerpplan een technisch document is. Degelijke informatie is zeker noodzakelijk als basis voor maatschappelijke en politieke keuzes. Maar het document zou volgens de Raad meer moeten benadrukken dat het om die keuzes gaat. De Raad heeft wel begrip voor de moeilijke situatie van de auteurs bij de uitwerking van het voorontwerpplan. Enerzijds zijn zij technici, anderzijds waren zij gedwongen om politieke keuzes te maken. De Raad acht het wenselijk dat de relatie tussen de leden van de ICDO en de ministers die verantwoordelijk zijn voor het beleid, in de toekomst wordt verhelderd. Voor dit voorontwerpplan was het speelveld van de ICDO onvoldoende afgebakend. De Raad beschouwt dit als een ernstig probleem.

- [26] De FRDO is voorts van oordeel dat het voorontwerpplan niet echt geschikt is voor de raadpleging van de bevolking. De tekst is onvoldoende toegankelijk voor een breder publiek, deels door een gebrek aan tijd en middelen, deels doordat de auteurs te weinig zorg aan de formulering hebben besteed. Volgens de Raad zouden enkele eenvoudige ingrepen de tekst reeds kunnen verbeteren: begrijpelijke samenvattingen per hoofdstuk; tekstkaders met concrete voorbeelden; schematische voorstellingen van doelstellingen, maatregelen, middelen en verantwoordelijken; een begrippenlijst en een lijst met afkortingen. De Raad hoopt dat de ICDO hiermee rekening zal houden bij de presentatie van het ontwerpplan.
- [27] De FRDO heeft ervaren dat de termijn van drie maand om het advies uit te brengen erg kort is. Het voorontwerpplan is immers een belangrijk document en het bevat veel, uitgebreide en ingewikkelde thema's. De lidorganisaties van de Raad hebben tijd nodig om hun standpunten te bepalen en er is tijd nodig voor overleg binnen de Raad. Zowel de Raad als zijn lidorganisaties hebben in de voorbereiding van dit advies heel wat geïnvesteerd. Toch is het advies niet over alle aspecten even grondig. De termijn van twee maand voor de raadpleging van de bevolking is eveneens te kort. Voor de toekomst pleit de Raad bijgevolg voor een verlenging van de advies- en raadplegingstermijn.
- [28] De FRDO vraagt zich af in welke fase van de planning de bevolking het best kan worden geraadpleegd. In ieder geval zou dit volgens de Raad moeten gebeuren over de grote maatschappelijke en politieke keuzes. De Raad wil hier ook wijzen op het belang van duidelijke, zorgvuldig geformuleerde vragen. De ICDO voegde bij het voorontwerpplan een antwoordformulier met vijf vragen als leidraad voor het publiek. De Raad is van oordeel dat deze vragen te algemeen zijn.
- [29] Een beleid van duurzame ontwikkeling vereist de steun van de burgers. Iedereen moet immers meewerken om duurzame ontwikkeling in de praktijk te brengen. Daarom zijn brede informatie- en sensibilisatiecampagnes noodzakelijk in een beleid van duurzame ontwikkeling. Ook vorming en onderwijs hebben een rol te spelen. Zij moeten onder meer de kritische zin van de burgers tegenover hun eigen behoeften aanmoedigen. De FRDO vraagt dat het plan hieraan meer aandacht zou besteden.
- [30] De FRDO gaat ervan uit dat de wet van 5 mei 1997 betreffende de duurzame ontwikkeling kan worden aangepast op basis van de ervaringen met het eerste federaal plan inzake duurzame ontwikkeling. De Raad neemt zich voor tegen het najaar van 2000 een advies uit te brengen over de adviesprocedure en over de raadpleging van de bevolking inzake het voorontwerpplan.

4. Specifieke opmerkingen over het voorontwerpplan

4.1. Opmerkingen over deel 1: "*Beginselen, thema's en doelstellingen*"

- [31] Het voorontwerpplan presenteert vijf basisbeginselen inzake duurzame ontwikkeling (vop 17-29). Die worden ontleend aan de *Verklaring van Rio de Janeiro inzake milieu en ontwikkeling* uit juni 1992. De vijf beginselen van het voorontwerpplan zijn: "gedeelde maar gedifferentieerde verantwoordelijkheid", "intra- en intergenerationele billijkheid bij de invulling van het recht op ontwikkeling", "integratie van de componenten van duurzame ontwikkeling", "voorzorg en erkenning van wetenschappelijke onzekerheden" en "participatie en goed bestuur". Volgens de FRDO zijn deze vijf basisbeginselen mooie principes die iedereen kan onderschrijven. De formulering ervan verdient volgens de Raad echter meer zorg en nuancering en de toepassing ervan blijft een moeilijke evenwichtsoefening. De Raad neemt zich voor om zich in de nabije toekomst over het voorzorgsbeginsel te buigen. De Raad wijst er bovendien op dat de Rio-verklaring

- 27 beginselen bevat; een motivering van de keuze voor vijf beginselen in het voorontwerpplan is bijgevolg wenselijk.
- [32] Het voorontwerpplan onderschrijft het beginsel van de gemeenschappelijke, maar gedifferentieerde verantwoordelijkheden. In de tekst komt de impact van de productie- en consumptiepatronen en van het beleid van de industrielanden op de ontwikkelingslanden, en vice versa, echter weinig of niet aan bod. De FRDO vraagt dat het plan hieraan aandacht zou besteden en deze impact ook zou tonen met een indicator zoals bijvoorbeeld de ecologische voetafdruk.
- [33] In verband met de beginselen van duurzame ontwikkeling, wenst de FRDO ook de grenzen aan de draagkracht van het milieu te onderstrepen. De mogelijkheden van het milieu zijn immers beperkt, zowel om energie en grondstoffen te leveren als om afval op te nemen. Het begrip milieugebruiksruimte wijst op deze begrensdheid en tegelijk op de gelijke rechten van elke wereldburger om het milieu te gebruiken. De Raad pleit ervoor om dit begrip nader te onderzoeken als mogelijke indicator voor duurzame ontwikkeling.
- [34] De doelstellingen van duurzame ontwikkeling liggen op economisch, sociaal en ecologisch vlak (vop 58-68). Voor de FRDO is het duidelijk dat de vaststelling van deze doelstellingen – zowel voor de korte als voor de lange termijn – een maatschappelijke keuze inhoudt. Deze keuze vereist participatie en zowel een maatschappelijk als een parlementair debat. Duurzame ontwikkeling kan slechts slagen als de bevolking er actief bij betrokken is. Een breed gedragen project van duurzame ontwikkeling vereist een voortdurende betrokkenheid. Er moet daartoe worden gewerkt aan een participatieve democratie – die de representatieve democratie kan en moet versterken. Participatie moet naast raadpleging ook andere meer actiegerichte vormen aannemen, bijvoorbeeld deelnemen aan acties van duurzame consumptie.
- [35] Van de sociale doelstelling geeft het voorontwerpplan soms een te beperkte definitie. Voor de FRDO omvat de sociale dimensie immers meer dan "prioriteit verlenen aan de essentiële noden van de minstbedeelden" (vop 61). Verder geeft het voorontwerpplan een iets ruimere omschrijving van het sociale: "uitroeien van armoede", "voorzien in de behoeften van het merendeel van de wereldbevolking" (vop 64) en "vermindering van verschillen tussen levensstandaarden" (vop 65). De Raad wil dat het plan sterker benadrukt dat de sociale dimensie meer omvat dan armoedebestrijding; dat ze zowel binnen als tussen samenlevingen moet worden bekeken; en dat ze te maken heeft met verdeling, niet enkel van financiële middelen, maar bijvoorbeeld ook van natuurlijke rijkdommen, en met culturele integratie. Sociale duurzaamheid betekent voor de Raad ook dat het ontwikkelingsproces niet door sociale spanningen in gevaar wordt gebracht. Het plan zou aandacht moeten besteden aan een sociaal leefbare samenleving. Thema's als buurtcohesie, participatieve democratie en maatschappelijke groepen moeten hier worden behandeld. De Raad stelt ook vast dat het voorontwerpplan geen uitdrukkelijke aandacht besteedt aan de wereld van de arbeid, die nochtans een zeer belangrijke sociale hefboom is.

4.2. Opmerkingen over deel 2: "Federaal beleid gericht op de economische, sociale en ecologische componenten van een duurzame ontwikkeling"

4.2.1. Opmerkingen over deel 2, hoofdstuk 1: "Wijziging van consumptiepatronen en productiewijzen"

4.2.1.1. Algemene opmerkingen

- [36] De FRDO stelt vast dat het internationale kader waarbinnen België moet optreden in dit hoofdstuk te weinig aan bod komt en vraagt dat het plan hieraan meer aandacht zou besteden. De eerste prioriteit inzake wijziging van consumptiepatronen en productie-

wijzen is de correcte toepassing van internationale akkoorden en Europese richtlijnen. België moet binnen internationale fora een actieve rol spelen om een beleid van duurzame productie en consumptie te bevorderen.

- [37] De FRDO stelt ook vast dat dit hoofdstuk, met uitzondering van de voorstellen in de alineas 91, 124 en 128, te weinig aandacht besteedt aan de sociale dimensie van duurzame productie en consumptie. De Raad vraagt om deze sociale dimensie zowel in België als internationaal, beter in het plan te integreren.
- [38] Tot op vandaag is een doelgroepenbeleid inzake duurzame productie en consumptie, in het bijzonder in het kader van een geïntegreerd productbeleid, bij de federale overheid weinig ontwikkeld. De FRDO vraagt de belangrijke rol die de maatschappelijke actoren kunnen en moeten spelen, in het plan beter uit te werken.
- [39] De FRDO wijst erop dat een geïntegreerd productbeleid een integratie veronderstelt op verscheidene vlakken: een benadering van het product van wieg tot graf, samenwerking tussen de verschillende beleidsniveaus en medewerking van alle maatschappelijke actoren (*stakeholders*). In het kader van een geïntegreerd productbeleid bestaan diverse instrumenten die op elkaar moeten worden afgestemd. Het kan gaan om een mix van (1) juridische instrumenten (directe regulering): gebods- en verbodsbepalingen (product-normen); (2) economische instrumenten (indirecte regulering): heffingen en subsidies en andere marktgerichte instrumenten (milieutaks, producentenverantwoordelijkheid); (3) communicatieve (sociale) instrumenten: labels, etikettering, educatie. De Raad vindt dat dit in het voorontwerpplan onvoldoende tot uiting komt en zal zich hierover later uitspreken in een kaderadvies over productbeleid.
- [40] In het kader van een geïntegreerd productbeleid werkt de Europese Unie (EU) momenteel aan een groenboek. Het plan moet vermelden dat België in deze discussie een actieve rol zal spelen ten voordele van een daadwerkelijk geïntegreerd productbeleid, met aandacht voor alle economische, sociale en milieuaspecten van wieg tot graf en waarbij de diverse beleidsinstrumenten optimaal worden ingezet.
- [41] Bij het opstellen van een federaal (voorontwerp)plan inzake duurzame ontwikkeling moet men, ook voor het productbeleid, meer rekening houden met het beleid en de ervaringen van de gewesten. De FRDO verwijst naar beleidsdocumenten zoals de Mira-rapporten, het MinaPlan, het Vlaamse regeerakkoord en de beleidsnota leefmilieu, die verscheidene elementen bevatten waarbij het federale productbeleid kan aansluiten. Een voorbeeld vormt de aanvaardingsplicht die in de toekomst zal worden uitgebreid tot nieuwe productgroepen. Hier kan het federale niveau inspelen op het minimaliseren van de problemen bij de afvalverwerking, onder meer via instrumenten voor productbeleid.
- [42] Het plan vertrekt volgens de FRDO ook nog te veel van de zeer optimistische opvatting dat de consument de diverse labels kent en juist interpreteert. Het is ook belangrijk te vermelden dat de systemen voor labels moeten steunen op objectieve criteria en degelijke informatie.

4.2.1.2. Specifieke opmerkingen

a. Over de "Probleemstelling"

- [43] De probleemstelling (vop 79) moet verwijzen naar de doelstelling op lange termijn, namelijk een verregaande dematerialisatie. We moeten ernaar streven om in de volgende decennia de materiaal- en energiestromen in de economie, in alle producten en productieprocessen te verminderen. De FRDO verwijst naar concepten zoals *factor 4* en *factor 10*. In het kader van factor 4 zouden de industrielanden binnen twee tot drie decennia vier keer efficiënter moeten omspringen met grondstoffen en materialen. Op nog langere termijn zou factor 4 zelfs niet volstaan, maar zou een factor 10 moeten

worden gehaald. Deze concepten vinden op internationaal niveau steeds meer ingang, onder meer bij de EU.

- [44] Wat het niveau van de consumptie betreft (vop 79), is het belangrijkste dat de behoeften worden bevredigd. Consumptie gaat liefst gepaard met het gebruik van zo weinig mogelijk grondstoffen en energie. De FRDO onderschrijft verder de analyse in het kader van de probleemstelling en wijst erop dat de positieve externaliteiten niet mogen verloren gaan.
- [45] De FRDO onderschrijft dat consumenten de productie kunnen beïnvloeden, maar vindt alinea 83 van het voorontwerpplan te beperkt uitgewerkt. De laatste zin is onzorgvuldig geformuleerd. Essentieel is dat de consumenten voldoende worden geïnformeerd over de herkomst en samenstelling van producten, zodat zij een eigen keuze kunnen maken.
- [46] Alinea 84 van het voorontwerpplan vermeldt de mogelijke rol van gezinnen en overheidsadministratie inzake energieverbruik en verplaatsingen, maar vergeet de producenten.

b. Over het "Actieplan", onderdeel "Strategische doelstellingen"

- [47] De FRDO stelt voor hier een alinea toe te voegen waarin de band met de Europese en internationale doelstellingen wordt gelegd. De Raad vraagt dat België actief participeert in het internationaal onderzoek naar de gevolgen van duurzame productie en consumptie in de industrielanden voor in het bijzonder de grondstoffenexporterende ontwikkelingslanden. De Raad vraagt om ook meer objectieven te bepalen voor landbouwproducten van niet-biologische teelt en voor niet-landbouwproducten.
- [48] De FRDO vraagt duidelijk te vermelden dat het om 4% marktaandeel gaat voor zowel biologische landbouw als voor eerlijke handel (vop 86). De Raad vraagt ook om te verduidelijken waarop de doelstelling inzake biologische landbouw betrekking heeft: op het marktaandeel of op de landbouwoppervlakte. Verder moet de doelstelling van 4% biologische landbouw tegen 2003 volgens de Raad als kortetermijndoelstelling worden beschouwd. De Raad stelt voor de vermelde doelstellingen beter af te stemmen op de doelstellingen uit alinea 236 van het voorontwerpplan. Op langere termijn dienen overigens meer ambitieuze doelstellingen te worden geformuleerd.
- [49] De FRDO vraagt alinea 87 van het voorontwerpplan beter af te stemmen op het hoofdstuk energie en zich verder niet te beperken tot het energieverbruik van gezinnen en overheidsadministraties.
- [50] Bij vop 88. De FRDO wijst erop dat watervoorziening van gezinnen tot de bevoegdheid van de gewesten behoort. De Raad merkt op dat de federale overheid op onrechtstreekse wijze een bijdrage kan leveren tot de verbetering van de kwaliteit van waterlopen. De Raad vraagt ook de daling van het waterverbruik door de overheidsadministraties uit te drukken in een algemeen reductiepercentage in plaats van een quotum per ambtenaar.
- [51] Inzake de vermindering van het energie- en waterverbruik wijst de FRDO erop dat de armen en kansarmen hiervan niet het slachtoffer mogen worden. Iedereen heeft immers recht op een minimumverbruik dat een menswaardig leven moet garanderen. Een definitie van dit minimumverbruik ontbreekt wel in het voorontwerpplan (eventueel in vop 163 op te nemen). Een rationeel verbruik vergt vaak ook investeringen waarvoor niet iedereen over de nodige middelen beschikt. Financiële stimuli zijn op dit vlak noodzakelijk. In ieder geval moet worden vermeden dat (armere) huurders hierdoor worden gedwongen te verhuizen.
- [52] De FRDO onderschrijft de voorstellen inzake sortering (vop 89), maar vraagt ook doelstellingen te formuleren op het vlak de afvalpreventie. Het is juist op dit vlak dat de

federale overheid over bevoegdheden beschikt zoals productnormen, fiscaliteit en *ecodesign*.

- [53] Het sociaal keurmerk (vop 90) kan volgens de FRDO nog worden verduidelijkt door te bepalen dat de volledige levensloop van een product in rekening wordt gebracht. De Raad is ook van oordeel dat op lange termijn gestreefd moet worden naar een "duurzaamheidslabel", met objectieve criteria voor zowel sociale als milieuaspecten. De Raad dringt erop aan hiervoor in het plan een datum te vermelden. De Raad merkt ook op dat een keurmerk een noodzakelijke maar geen voldoende voorwaarde is voor eerlijke handel. De Raad vraagt dat het plan ook het onderscheid zou verduidelijken tussen eerlijke handel en handel die voldoet aan de basisnormen van de IAO (Internationale Arbeidsorganisatie).
- [54] De FRDO pleit ervoor om de traditionele indicatoren (vop 93-96) aan te vullen met de aangepaste (*adjusted*) macro-economische indicatoren. De Raad vraagt verder een verantwoordelijke dienst aan te duiden om de uitwerking van indicatoren op te volgen. Dit vergemakkelijkt de controle op de uitvoering van deze maatregel en vermijdt het risico van dubbel werk.

c. Over het "Actieplan", onderdeel "Beleid en maatregelen – a. Informatie, opvoeding en sensibilisering van het publiek"

- [55] De FRDO stelt vast dat dit onderdeel van het plan uitgaat van een *top-down*-benadering. De Raad pleit voor een benadering met meer interactie tussen beleidsmakers en consumenten. Verder benadrukt de Raad dat het beleid inzake informatie, opvoeding en sensibilisatie van het publiek moet steunen op objectieve gegevens. Het is belangrijk het publiek correct te informeren. Een product met een milieukeur bijvoorbeeld moet effectief de garantie geven aan de consument dat hij vanuit milieuoogpunt een product koopt met betere eigenschappen dan de andere gelijkaardige producten op de markt.
- [56] De FRDO wenst dat alinea 99 een band legt met alinea 124 over de fiscaliteit van producten. Ook de prijs speelt een belangrijke rol voor de consument. Het volstaat dus niet de consument beter te informeren. De Raad vraagt daar waar nodig en mogelijk, rekening houdend met de economische, ecologische en sociale dimensie, de duurzamere producten ook financieel meer aantrekkelijk te maken ten opzichte van de klassieke producten. De differentiatie moet zoveel mogelijk gebeuren aan de hand van objectieve criteria die zo goed mogelijk de externe kosten in rekening brengen. De Raad vindt dat deze maatregelen zoveel mogelijk moeten worden geharmoniseerd op Europees vlak en dat België hiertoe een actief beleid moet voeren.
- [57] Bij vop 101. Informatie- en sensibilisatiecampagnes voeren is een basisvoorwaarde om duurzamer gedrag te stimuleren. Deze zijn in het voorontwerpplan ruim opgevat en zijn gericht op een breed publiek. Het is evenwel ook belangrijk de bedrijven te informeren. De ondernemingswereld is een belangrijke partner in het beleid gericht op duurzame consumptiepatronen en productiewijzen. Daarom is het ook belangrijk te voorzien in een informatiedoorstroming en sensibilisatiecampagnes voor deze doelgroep. De Raad vraagt verder voor alle doelgroepen de LCA-gegevens (levenscyclusanalyse) gemakkelijker beschikbaar te stellen en verwijst hierbij naar de ISO-normen (International Organization for Standardization) die voor LCA's werden uitgewerkt.
- [58] De maatregel inzake scholen (vop 101) moet worden vertaald in concrete onderwijsprogramma's in de gemeenschappen. In Vlaanderen bijvoorbeeld kan die doelstelling worden opgenomen in de eindtermen, zoals er nu reeds in is opgenomen dat de leerlingen kennis moeten hebben van duurzame ontwikkeling en Agenda 21. Ook in dit verband wenst de FRDO het belang te onderstrepen van het objectief karakter van de informatie.

- [59] De criteria voor een keurmerk (vop_101) moeten worden vastgesteld op basis van een van-wieg-tot-graf-benadering. Er moet op worden gelet dat de criteria op het moment van de invoering voldoende streng zijn en dat er een onafhankelijke toekennings- en controleprocedure is. Alle labels die tenminste aan dezelfde concrete criteria (zowel inhoudelijk als qua onafhankelijkheid van de procedure) voldoen, dienen op dezelfde basis te worden behandeld. De criteria van het Europese ecolabel kunnen als basis worden beschouwd. Het is bovendien essentieel dat een wildgroei aan labels wordt voorkomen.
- [60] Bij vop_102. Bedrijven moeten worden aangemoedigd om, wanneer hun product in aanmerking komt voor een label, dit label ook aan te vragen en consumenten moeten worden aangemoedigd om producten met een ecolabel te kopen. Marktcreatie, bijvoorbeeld door de aankopen van overheidsdiensten, ondersteuning bieden voor de marketing van gelabelde producten en het financieel aantrekkelijker maken van dergelijke producten kunnen daarbij een belangrijke rol spelen. De FRDO vraagt in het plan ook melding te maken van risicoanalyses en risicomanagement. Voor stoffen waar internationaal tot een definitieve ban werd beslist, heeft dergelijk onderzoek geen zin. De Raad wijst er tevens op dat op de Belgische markt ook producten worden verhandeld met andere milieukeuren dan het Europese ecolabel, zoals Nordic Swan, Blaue Engel..., die vaak dezelfde of zelfs strengere criteria hanteren. Dergelijke producten mogen niet worden gediscrimineerd.
- [61] De eerste zin van alinea 104 van het voorontwerpplan is overbodig want de wet van 14 juli 1991 op de handelspraktijken verbiedt alle misleidende reclame. Wel kan worden vermeld dat aangezien de Commissie voor milieuetikettering en milieureclame een recent opgericht orgaan is, haar werkzaamheden moeten worden opgevolgd. Ze moet voldoende middelen tot haar beschikking hebben om haar taken naar behoren te kunnen uitvoeren. Bovendien moet de consument beter worden geïnformeerd over hoe hij kan reageren op onterechte milieureclame. Het zou nuttig zijn in alinea 105 te vermelden wat wordt bedoeld met "meer bindend" en met "alternatieve straffen".
- [62] De code over milieureclame (vop_105) moet eerst helemaal op punt worden gesteld. Vervolgens moet hij op korte termijn worden geëvalueerd en bindend gemaakt, wat overigens een wettelijke verplichting is.
- [63] Bij vop_106. Het toevertrouwen van die taken veronderstelt ook dat de Commissie de mogelijke middelen krijgt.
- [64] Alinea 107 is te algemeen geformuleerd. De FRDO verwijst hier naar zijn opmerkingen over alinea 99.

d. Over het "Actieplan", onderdeel "Beleid en maatregelen – b. Duurzaam productbeleid"

- [65] De FRDO stelt vast dat in alinea 119 weliswaar sprake is van het Europese kader, maar dat het internationale kader, de Wereldhandelsorganisatie en de relatie tot het productbeleid ontbreken.
- [66] Bij vop_122-126. Het "Richtplan Producten" moet vertrekken van het principe van geïntegreerd productbeleid. De FRDO wil er ook in dit verband op wijzen dat de rol van de stakeholders onvoldoende wordt uitgewerkt.
- [67] Bij vop_123. In bijna alle FRDO-adviezen inzake productnormen wordt nadrukkelijk gevraagd dat de federale overheid tijdig werk maakt van de volledige en correcte omzetting van Europese verordeningen en richtlijnen.
- [68] Bij vop_123. Levenscyclusanalyse is een belangrijk instrument voor een duurzaam productbeleid. Instrumenten om correct de economische, sociale en ecologische

- aspecten van een levenscyclusanalyse in te schatten, moeten prioritair worden ontwikkeld.
- [69] Bij vop 123. Het instrument van de sectorale overeenkomsten is voor het voeren van een productbeleid voorzien in de wet. De FRDO vraagt dat in het kader van een geïntegreerd productbeleid dit instrument wordt geactiveerd in die gevallen waar het op economisch, sociaal en ecologisch vlak, vergeleken met andere instrumenten, betere resultaten oplevert.
- [70] In alinea 123 moeten de volgende concrete normeringen worden gerealiseerd. Productnormen kunnen, bij voorkeur in een Europese context, worden ingezet om onder meer milieugevaarlijke stoffen in producten te beperken of zelfs te bannen. Als gevolg van internationale afspraken (Noordzeeconferenties, OSPAR-strategieën) dient dringend werk te worden gemaakt van de emissiereductie van een aantal prioritare stoffen. Op de ministeriële bijeenkomst te Sintra (1998) werd de OSPAR Strategie Gevaarlijke stoffen goedgekeurd. De strategie heeft uiteindelijk tot doel te komen tot een nulmissie van een reeks van gevaarlijke stoffen voor het jaar 2020. Voor een lijst van 15 prioritare stoffen en stofgroepen dienen tegen het jaar 2003 reductieprogramma's te worden opgesteld. Het opstellen van reductieprogramma's is wel een gewestelijke bevoegdheid. Via het productbeleid kan de federale overheid hierbij echter een belangrijke en complementaire rol spelen. Om voldoende effectief te zijn, mogen productnormen zich niet enkel richten op producten voor particulier gebruik, maar ook voor professioneel gebruik.
- [71] Bij vop 123. Het instrument productnormen kan ook worden ingezet om minimumeisen te stellen aan producten. Net zoals koelkasten en diepvriezers met een E-, F- en G-label sinds september 1999 niet meer op de Belgische markt mogen worden verkocht, zouden ook de andere elektrische toestellen met dezelfde energielabels uit de handel moeten worden genomen. Ook kunnen diensten, verbonden aan producten, worden verplicht (bijvoorbeeld een verplicht minimaal aanbod van garantie voor bepaalde gebruiksgoederen).
- [72] De FRDO steunt de idee uit alinea 124 maar merkt op dat de problematiek van de ecofiscaliteit ruimer is dan deze van de BTW. Ecofiscaliteit omvat onder meer ook de ecotaks, de CO₂-energieheffing, gedifferentieerde accijnstarieven, milieutaksen, milieubijdragen van gezinnen en verhoogde investeringsaftrek en moet als instrument zijn plaats hebben binnen een geïntegreerd productbeleid in die gevallen waar het op economisch, sociaal en ecologisch vlak, vergeleken met andere instrumenten, betere resultaten oplevert.
- [73] Bij vop 124. De FRDO merkt op dat de Opvolgingscommissie voor ecotaksen die door de wet werd belast met de evaluatie en bijsturing van de milieutaksen, niet meer functioneert. De Raad dringt erop aan zo vlug mogelijk een doorlichting en herziening van het wettelijke kader te organiseren met het oog op het beter bereiken van de objectieven van de wet.
- [74] De FRDO merkt op dat de regeringsverklaring ruimer is dan wat alinea 128 vermeldt en ook betrekking heeft op de bevordering van de eerlijke handel. Volgens de Raad zijn een sociaal en een eerlijkehandelskeurmerk slechts een eerste stap naar een duurzaamheidslabel. Verder merkt de Raad op dat het vermelde wetsontwerp over extraterritorialiteit reeds werd ingediend bij het parlement. Er moet naar worden gestreefd om het zo vlug mogelijk goed te keuren.
- [75] Bij vop 129-130. De FRDO is van oordeel dat indien het departement Leefmilieu de rol van coördinator op zich neemt, een substantiële versterking van de bevoegde dienst noodzakelijk is. De ontwikkeling en uitvoering van een duurzaam productbeleid vereist immers expertise op milieukundig, sociaal, economisch en juridisch vlak. De bevoegde dienst moet ook in nauwe samenwerking werken met de bevoegde diensten van de andere departementen die betrokken zijn bij het productbeleid: Economische Zaken

(veiligheid van de consument), Verkeer en Infrastructuur (verkeersmiddelen, brandstoffen), Financiën (vergroening van de fiscaliteit), Diensten van de Eerste Minister (milieutaksen), Buitenlandse Zaken (internationaal en Europees overleg), Tewerkstelling en Arbeid (bescherming van werknemers tegen gevaarlijke stoffen), Middenstand en Landbouw (bestrijdingsmiddelen, grondstoffen), Federaal Agentschap voor Voedselveiligheid (voedingsmiddelen). Bovendien is er afstemming vereist met het beleid van de gewesten en vergt dergelijk productbeleid een intensief overleg met de doelgroepen. Die afstemming en coördinatie vergen eveneens gekwalificeerd personeel.

e. Over het "Actieplan", onderdeel "Beleid en maatregelen – c. Beleid inzake het verbruik van de overheidsadministraties"

- [76] De FRDO onderschrijft de idee van de aankoop van milieuvriendelijke producten door de overheidsadministraties (vop 133). De Raad vraagt te vermelden dat de overheidsdiensten ook eerlijkehandelsproducten moeten kopen die in sociaal aanvaardbare omstandigheden werden geproduceerd. Verder merkt de Raad op dat het voorstel moet worden geconcretiseerd. Men kan zich voor die productgroepen waarvoor ze bestaan baseren op de criteria voor het Europese ecolabel. Voor de andere productgroepen kan worden verwezen naar bijvoorbeeld criteria zoals gehanteerd bij Nordic Swan, Blaue Engel en anderen.
- [77] In verband met de aanwerving van milieuexperts en de uitvoering van milieuaudits (vop 137) merkt de FRDO op dat naast de ministeries ook andere federale instellingen niet mogen worden vergeten: onder meer de Rijkswacht, het leger, het Arbitragehof, de Raad van State, de wetenschappelijke instellingen en de autonome adviesorganen. Wat de milieucoördinatoren betreft, vraagt de Raad om te preciseren of het hier gaat om coördinatoren met dezelfde functie en bevoegdheden als in Vlaanderen. Zoniet zou beter een andere terminologie worden gebruikt.
- [78] Aangezien de belangrijkste afvalstroom in kantoren uit papier bestaat, dient de vermelde overzichtstabel (vop 138) te worden uitgebreid met het papierverbruik.
- [79] Inzake de stimulerende maatregelen voor de vermindering van het verbruik van energie en water (vop 139) merkt de FRDO op dat deze niet alleen nuttig zijn in geval van een win-winsituatie.
- [80] De FRDO wijst erop dat alinea 140 ook eerlijke handel moet vermelden. De Raad stelt voor dat de omzendbrief met richtlijnen niet handelt over concrete producten maar over criteria waaraan producten moeten beantwoorden. Verder moet de omzendbrief ook duidelijkheid geven over juridische mogelijkheden en beperkingen.
- [81] Bij vop 141. Inzake de uitwerking van de sociale clausules bij overheidsopdrachten stelt de FRDO voor te leren uit de ervaringen van de stad Antwerpen. Wat betreft de milieuclausules in het lastenboek van de Regie der Gebouwen moet worden vermeld dat de milieucriteria rekening moeten houden met een levensloopbenadering (dus niet enkel de vervuiling tijdens de uitvoering van de werken maar ook in de planningsfase, bij de keuze van materialen, inschatten van toekomstig onderhoud, recycleerbaarheid van materiaal na gebruik, enz.). Verder moeten deze niet alleen gelden tijdens de uitvoering van de werken.

4.2.2. Opmerkingen over deel 2, hoofdstuk 2: "Acties inzake armoede en sociale uitsluiting – overmatige schuldenlast – milieugezondheidskunde"

4.2.2.1. Opmerkingen over "Beleid ter bestrijding van de armoede"

- [82] Volgens de FRDO is de opname van het armoedebeleid in het voorontwerpplan een belangrijk signaal. Daarmee wordt erkend dat armoede geen individueel probleem is, maar een maatschappelijk probleem dat toekomstbedreigend is. De Raad vraagt dat

erop wordt gelet dat de arm(st)en niet het slachtoffer worden van de maatregelen uit de diverse hoofdstukken van het plan.

- [83] De armoede in België behoort tot de laagste ter wereld en onze sociale zekerheid tot de meest doeltreffende – een groter percentage gezinnen dan in de meeste andere Westerse welvaartsstaten, ontsnapt aan de armoede dankzij de sociale zekerheid. De sociale uitgaven zijn nochtans niet buitensporig hoog. De FRDO wenst deze verdienste van de Belgische sociale zekerheid te ondersteunen. De Raad drukt evenwel ook zijn bezorgdheid uit over het feit dat de armoede in België niet verder afneemt.
- [84] De FRDO stelt vast dat de alinea's over armoedebestrijding zeer veel en zeer belangrijke thema's aanraken (zie vooral vop 157-168). Diverse andere adviesraden en organisaties hebben zich, weliswaar in een andere context, reeds over deze thema's uitgesproken. Bij de voorbereiding van dit advies heeft de Raad een beroep gedaan op hun deskundigheid. De Raad organiseerde daartoe op 13 maart een seminarie met niet-leden (zie bijlage 3 van dit advies).
- [85] Armoede wordt in het voorontwerpplan onvoldoende gedefinieerd, al bevat alinea 149 een begin van definitie en al vermeldt alinea 150 ook bestaansonzekerheid.
- [86] De FRDO wijst er nogmaals op (zie adv 35) dat de tekst van het voorontwerpplan soms de neiging heeft de sociale dimensie van duurzame ontwikkeling tot armoedebestrijding te reduceren (bijvoorbeeld vop 152).
- [87] De formulering “het maximaal toelaatbaar aantal armen” (vop 152) is voor de FRDO onaanvaardbaar. De Raad stelt voor om de intermediaire doelstellingen en de Europese armoedenorm positief te formuleren als een verplichting tot het terugdringen van de armoede.
- [88] Het voorontwerpplan gaat niet echt in op de oorzaken van armoede. Daardoor blijft armoede voorgesteld als een marginaal verschijnsel. Het economisch en sociaal beleid zou op armoedebestrijding moeten worden gericht.
- [89] De FRDO is van oordeel dat iedereen de doelstelling van armoedebestrijding kan onderschrijven. De vraag blijft echter wat de kostprijs van de voorgestelde maatregelen is. Maar het kostenplaatje ontbreekt in het voorontwerpplan. Dit gebrek van het voorontwerpplan bemoeilijkt het maken van keuzes en het stellen van prioriteiten.
- [90] Volgens sommigen is niet alleen armoede, maar ook rijkdom een probleem. Ook excessieve rijkdom moet worden aangepakt. De verhouding tussen rijk en arm moet (eveneens) als norm worden gehanteerd.
- [91] In verband met gezondheid (vop 161) zou het plan ook aandacht moeten hebben voor de voeding van kinderen.
- [92] De FRDO merkt op dat het voorontwerpplan vooral op stedelijke armoede is gericht (bijvoorbeeld vop 163). Nochtans zijn er ook typische vormen van armoede op het platteland. Zo treft de plattelandsarmoede eerder bejaarden, komt ze vaker tot uiting in de slechte kwaliteit van de huisvesting en wordt ze gekenmerkt door een gebrekkige toegang tot voorzieningen (bijvoorbeeld openbaar vervoer). Een specifieke groep van armen op het platteland zijn kleine landbouwbedrijven en / of landbouwbedrijven met overmatige schuldenlast. Er is bijgevolg een gedifferentieerd armoedebeleid vereist. Volgens de Raad zou het plan hieraan aandacht moeten besteden.
- [93] Inzake de uitvoering van het plan is de participatie van wie in armoede leeft zeer belangrijk. Onder meer daarom moet het tweejaarlijks armoederapport (vop 171) een bron zijn voor de volgende plannen inzake duurzame ontwikkeling.

4.2.2.2. Opmerkingen over "Beleid ter bestrijding van de overmatige schuldenlast"

[94] De FRDO waardeert dat de ICDO het beleid ter bestrijding van de overmatige schuldenlast in het voorontwerpplan heeft opgenomen.

4.2.2.3. Opmerkingen over "Beleid inzake gezondheid en milieu"

[95] De FRDO vindt het positief dat de ICDO dit thema in het voorontwerpplan heeft opgenomen en dat gezondheid zowel met het natuurlijke als met het sociale milieu in verband wordt gebracht. Eveneens positief is dat de doelstellingen (vop 195-198) duidelijk en zeer relevant zijn. Maar uit de zwak uitgewerkte tekst blijkt wel dat de relatie tussen milieu en gezondheid als beleidsterrein nog in de kinderschoenen staat. De Raad twijfelt er sterk aan of de voorgestelde maatregelen zullen volstaan om de doelstellingen te halen en de internationale verbintenissen na te komen.

[96] Volgens de FRDO is het bemoedigend dat gezondheid een transversaal thema is in het voorontwerpplan. Maar de diverse hoofdstukken die gezondheid vermelden, zouden wel beter op elkaar moeten worden afgestemd.

[97] De FRDO merkt op dat dit belangrijke hoofdstuk een beter uitgewerkte probleemstelling verdient en meer informatie over de Belgische situatie zou moeten bevatten. Het plan zou bijvoorbeeld kunnen ingaan op het gebruik van bestrijdingsmiddelen, ozonconcentraties en concentraties van PCB's en dioxines.

[98] De FRDO is van oordeel dat het voorzorgsbeginsel in deze context (vop 190 en 191) weloverwogen en zorgvuldig moet worden toegepast.

[99] De FRDO vraagt dat het plan de doelstellingen (vermindering van ziekten en vermindering van vervuilende stoffen in de omgeving) zou kwantificeren.

[100] De FRDO merkt voorts op dat de alinea's over indicatoren inzake milieu en gezondheid (vop 200 en 208) verwarrend zijn. De indicatoren moeten nauwer aansluiten bij de doelstellingen en bij het werk van de Wereldgezondheidsorganisatie.

[101] De FRDO dringt erop aan dat het plan concretere maatregelen zou formuleren, bijvoorbeeld over het milieugezondheidsplan en over een verantwoorde beperking van het gebruik van bestrijdingsmiddelen. Andere mogelijke voorbeelden zijn: striktere normen voor bouwmaterialen ter bestrijding van de verontreiniging binnenshuis, een verplichte etikettering van producten zodat consumenten met allergieën het risico ervan kunnen beoordelen, het terugdringen van de verontreiniging van water door loden leidingen.

[102] Volgens de FRDO is de problematiek van blootstelling aan gevaarlijke stoffen, onder meer op de werkplek, belangrijk en verdient het onderzoek naar grenswaarden voor deze stoffen aandacht in het plan.

[103] De FRDO is van oordeel dat het voorontwerpplan onvoldoende aandacht besteedt aan de bestaande verbanden tussen bescherming van het leefmilieu en de kwaliteit van de arbeidsvoorwaarden binnen de onderneming.

[104] De FRDO vraagt dat wordt voortgewerkt aan de evaluatie en eliminatie van arbeidsongevallen en beroepsziekten (het "opstarten" uit vop 209 wekt de verkeerde indruk dat hieraan nog niet zou zijn gewerkt). Volgens de Raad is er ook onderzoek nodig naar nieuwe ziekten zoals stress, een vaak voorkomend verschijnsel, ook op de werkplek.

- [105] De FRDO wijst erop dat bij het publiek heel wat angst over gezondheidsrisico's bestaat. Het is volgens de Raad de taak van de overheid om op dit vlak antwoorden te bieden. De overheidscommunicatie en de toegang tot informatie moeten hiertoe worden verbeterd.
- [106] De FRDO is van oordeel dat de overheid zijn advies zou moeten vragen over het milieu-gezondheidsplan.
- [107] De FRDO onderstreept het bijzonder belang van coördinatie met de gewesten en gemeenschappen op dit terrein (vop 218). Ook de internationale context verdient hier meer aandacht.
- [108] De FRDO is van oordeel dat in de opleiding van artsen aandacht zou moeten worden besteed aan de band tussen milieu en gezondheid.
- [109] De FRDO wijst erop dat in het voorontwerpplan de wil ontbreekt om preventieve in plaats van curatieve geneeskunde te bevorderen.
- [110] Volgens de FRDO is er in het plan meer aandacht nodig voor de gezondheid van kinderen in het algemeen en van kinderen uit armere gezinnen in het bijzonder. De normen inzake gezondheid en veiligheid moeten op kinderen en andere kwetsbare groepen worden gericht.
- [111] De FRDO vraagt dat het plan, zowel bij de doelstellingen als de maatregelen, aandacht zou besteden aan het voedingspatroon.
- [112] Het voorontwerpplan stelt terloops dat het gebruik van pesticiden in de landbouw volop toeneemt (vop 191). Volgens sommige bronnen is dit niet correct en is de trend dalend (European Commission, *Report - Agriculture, environment, rural development. Facts and figures - A challenge for agriculture*, 1999, p. 181). De FRDO vraagt dat dit wordt onderzocht.

4.2.3. Opmerkingen over deel 2, hoofdstuk 3: "Acties landbouw – mariene milieu – biodiversiteit"

4.2.3.1. Algemene opmerkingen

- [113] De Raad is tevreden dat het item "behoud van de biologische diversiteit", dat niet voorkwam in het federaal rapport *Op weg naar duurzame ontwikkeling?*, hier wordt besproken.
- [114] De Raad wenst een echte samenwerking tussen het federale niveau en de gewesten, aangezien talrijke onderwerpen gevolgen hebben op nationaal niveau. In dat verband verwijst de Raad naar zijn advies van 23 februari 1999 over de uitvoering in België van het Verdrag inzake Biologische Diversiteit (VBD). In punt 3.1 stelde dit advies: "De Raad vestigt er ten eerste de aandacht op dat de biodiversiteit een globaal probleem is... De Raad vraagt dus dat er een beleidscoherentie wordt ingevoerd inzake de uitvoering van het VBD...". Wil men duurzaamheid verzekeren, dan moeten de doelstellingen convergeren. Het plan moet een duidelijke boodschap bevatten voor de gewesten: wij moeten er zeker van zijn dat de op federaal niveau aangegane internationale verbintenissen door de gewesten worden uitgevoerd. In dat opzicht moeten de taakverdeling en de wederzijdse verbintenissen veel duidelijker worden geformuleerd.
- [115] De Raad pleit voor ondersteuning in het kader van het Belgische voorzitterschap van de EU (vop 299). Alles wijst er immers op dat de overheidsdiensten over te weinig middelen beschikken.

- [116] De Raad waarschuwt de ICDO voor het gevaar van alles op een hoop te gooien, inzonderheid voor het deel *Landbouw – mariene milieu – biodiversiteit*. Deze vreemde planindeling, waarbij het onderdeel 'landbouw' handelt over de milieuproblemen die uitgaan van een economische sector, terwijl de onderdelen 'mariene milieu' en 'biodiversiteit' eerder milieucompartimenten of milieuvorraden behelzen, leidt tot een aantal tekortkomingen.
- i) Impact landbouw op luchtkwaliteit wordt ongemoeid gelaten. Nochtans zorgt bijvoorbeeld de ammoniakvervluchtiging uit de landbouw voor een aanzienlijke bijdrage aan de verzurende depositie in ons land (in Vlaanderen 60%). In het kader van de Europese ontwerprichtlijn met nationale emissieplafonds voor verzurende en ozonvormende stoffen zou de ammoniakuitstoot in België tegen 2010 met ca. 40% moeten afnemen.
 - ii) Mogelijke bijdrage landbouw voor productie hernieuwbare grondstoffen (agrificatie chemie) of energiebronnen wordt onderbelicht gelaten.
 - iii) Impact landbouw op aantasting grondwater, verdroging en versnippering wordt niet belicht.
 - iv) Beleid ten aanzien van biodiversiteit wordt nagenoeg volledig verengd tot de problematiek van genetisch gemanipuleerde organismen. Impact van verschillende sectoren op biodiversiteit moet behandeld worden.
- [117] De Raad betreurt dat ook in dit hoofdstuk de internationale dimensie van de problemen nauwelijks aan bod komt. Wij vinden met name niets terug over de gevolgen van onze productiemethodes (landbouwmethodes) en onze consumptiepatronen voor de andere regio's in de wereld: wat is bijvoorbeeld de impact van intensieve veeteelt, wat zijn de gevolgen van het gebruik van tropisch hout ?

4.2.3.2. "Landbouw"

a. Algemene opmerkingen

- [118] De Raad betreurt dat het hoofdstuk 'landbouw' te zeer beperkt blijft tot biologische landbouw. Daardoor wordt weinig of geen aandacht besteed aan andere aspecten van duurzame landbouw: sociale en economische aspecten, energieconsumptie. Het betreft hier een belangrijke lacune. Zie in dat verband het advies van de FRDO van 28 september 1998 over de uitvoering van het Kyoto-protocol: de Raad pleitte voor het promoten van een duurzamer landbouwbeleid op het vlak van energieconsumptie alsook voor de bevordering van de productie en het gebruik van hernieuwbare energiebronnen in de sector van de land-, tuin- en bosbouw (akyoto, aanbevelingen 45 en 46).
- [119] De Raad stelt vast dat er een gebrek is aan bakens, aan duidelijke en becijferde doelstellingen (ook wat human resources betreft) en aan termijnen.
- [120] De Raad betreurt dat er in het voorontwerp van federaal plan geen dwarsverbindingen worden gelegd voor alles wat landbouw betreft.

b. Specifieke opmerkingen

Over de "Probleemstelling"

- [121] Na "...5,3% van de werkgelegenheid" ([vop 221](#)), wenst de Raad toe te voegen: "In België is slechts 2,4% van de totale actieve bevolking werkzaam in de landbouw. De evolutie van productiestructuren en -methodes was niet zonder sociaal-economische en milieugevolgen. Op sociaal-economisch vlak zijn de gestage vermindering van het aantal bedrijven en van het aantal banen alsook de toenemende schuldenlast de meest in het oog springende gevolgen. Die situatie vertolkt zich in het feit dat de producenten versneld de sector verlaten, dat de landbouwpopulatie vergrijsd en dat jongeren steeds minder landbouwbedrijven overnemen."

[122] vop 222: Algemeen gezien vraagt de Raad zich af waarom voortdurend cijfers voor Europa worden aangehaald, terwijl de cijfers voor België beschikbaar zijn. Men zou de twee moeten vermelden.

vop 223: In de zinnen "De uitstoot van ammoniak komt voor het grootste deel van de landbouw. Dit zorgt voor verzuring van de grond en het water..." moet verzuring worden vervangen door eutrofiëring.

[123] De landbouwproductiesystemen zijn heel verschillend in de diverse regio's van de wereld. Door de liberalisering van de markt moeten die verschillende soorten landbouw met elkaar concurreren. De afzet van de Europese en Amerikaanse overschotten in de landen van het zuidelijk halfrond gebeurt in de vorm van voedselhulp, maar vooral van gesubsidieerde uitvoer. Doordat landbouwproducten tegen lage prijzen op de markt worden gebracht, geraken de plaatselijke landbouwsystemen ontwricht. De laatste 30 jaar stellen wij in België en Europa vast dat, in een context van dalende prijzen, veel landbouwers kiezen voor schaalvergroting, voor doorgedreven specialisatie en intensievere productiemethodes. Die evolutie vertolkt zich in het feit dat de productie almaar meer geconcentreerd wordt in dezelfde regio's en in steeds minder bedrijven.

Over het "Actieplan"

[124] In het voorontwerp van plan worden heel wat nieuwe actieplannen aangekondigd: de Raad vindt dat men de fasering van die plannen alsook de reeds bekende doelstellingen moet aangeven.

[125] De Raad wenst dat hier wordt overgenomen wat hij in zijn advies over biologische diversiteit van 23 februari 1999 heeft gezegd: "Landbouw is een sleutelsector in de bescherming van het leefmilieu en de biodiversiteit, alsook voor de duurzame ontwikkeling in de brede betekenis. De Raad vraagt dat er politieke beslissingen worden genomen op het vlak van de landbouw (landbouw sensu stricto en visserij), om een echt beleid inzake duurzame ontwikkeling in de lijn van Agenda 21 tot stand te brengen, dat milieu- en sociale aspecten integreert en dat deze aspecten in dezelfde mate in rekening brengt als het economisch beleid." (3.3).

Over het "Actieplan – a. Strategische doelstellingen"

[126] De Raad stelt voor de volgende strategische doelstellingen op te nemen.

- i) Ondersteunen van de ontwikkeling van duurzame landbouw in al zijn vormen, bijvoorbeeld door de toegevoegde waarde van de landbouwproductie aan de producenten te laten via de rechtstreekse verkoop van kwaliteitsproducten. Daarnaast bestaan nog andere vormen van steun aan multifunctionele landbouw (bijvoorbeeld agrotourisme).
- ii) Bevorderen van bodemgebonden landbouw en beperken van de niet-bodemgebonden veeteelt via sociaal-economische begeleidingsmaatregelen.
- iii) De markt zo oriënteren dat de prijs van landbouwproducten de productiekosten dekt.
- iv) Bevorderen van de werkgelegenheid. Men moet in de eerste plaats jongeren de kans geven kleine en middelgrote familiale landbouwbedrijven over te nemen. Daartoe zijn zowel startmaatregelen als uitzicht op een redelijk inkomen nodig; zo kan men vermijden dat de landbouwpopulatie verder blijft afnemen.
- v) Een meerderheid van de Raad (een van de (onder)voorzitters en de vertegenwoordigers van de milieu-NGO's, de ontwikkelings-NGO's, de verbruikersorganisaties en de wetenschappelijke wereld) stelt voor dat het gebruik van bepaalde productiefactoren die de evolutie van de landbouw en de voedingsnijverheid naar een steeds verder doorgedreven industrialisering in de hand werken, moet worden ontmoedigd. De landbouw en de consumenten moeten in alle regio's van de wereld worden beschermd. In Agenda 2000 is uitvoer een prioritaire doelstelling. Die moet worden geheroriënteerd naar een beleid van Europese soevereiniteit op voedselgebied zonder dumpingpraktijken ten aanzien van de andere regio's.

- [127] De Raad merkt op dat de alinea's 229 tot 234 van het voorontwerpplan in feite een terugblik zijn, maar niet als dusdanig worden ervaren. Het betreft hier totaal achterhaalde doelstellingen die indertijd aan de verwachtingen van de maatschappij beantwoordden. De Raad vraagt dat die alinea's worden geschrapt. Als strategische optie zou men kunnen vooropstellen dat in het kader van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) bepaalde zaken kunnen worden gedaan met het oog op een duurzame landbouw. Dat zou men als plan terzake in aanmerking moeten nemen. Het federaal plan moet uitvoering geven aan het Europees beleid.
- [128] De Raad stelt een discrepantie vast tussen de alinea's 235 en 236 van het voorontwerpplan: alinea 235 is heel kort, hoewel inhoudelijk belangrijk, terwijl alinea 236 een specifieke sector behandelt, namelijk de biologische landbouw. Duurzaamheid betreft evenwel de landbouw in zijn geheel. Duurzame landbouw mag niet worden beperkt tot biologische landbouw.
- [129] De Raad stelt dat enkel voor de biologische landbouw een termijn wordt opgegeven: 2004 (vop 236) en verbaast er zich over dat men in een plan niet verder kijkt dan 2004. Nog steeds wat die alinea betreft, merkt de Raad op dat nergens sprake is van een verhoging van de oppervlakte voor geïntegreerde landbouw, noch van de federale premies per hectare voor biologische landbouw. Men stelt er voor om in 2004 de doelstelling te bereiken waarbij 4% van de landbouwoppervlakte gebruikt wordt voor biologische landbouw, maar men geeft niet aan hoe die doelstelling moet worden bereikt. Bovendien vindt de Raad het merkwaardig dat hier een doelstelling van 4% biologisch bewerkte landbouwoppervlakte tegen 2004 als doelstelling wordt gehanteerd, waar in het hoofdstuk rond consumptiepatronen en productiewijzen voor de consumptie van biologische producten een marktaandeel van 4% tegen 2003 wordt aangehouden. Op die manier zal de biologische productie in ons land nauwelijks op de biologische consumptie, wat niet echt is aan te bevelen. Beter zou daarom zijn om ook voor de biologisch te bewerken landbouwoppervlakte de 4% doelstelling tegen 2003 te formuleren. 2003 is immers ook de planhorizon.

Over het "Actieplan – b. Beleid en maatregelen"

- [130] De Raad stelt de volgende maatregelen voorop.
- i) Ondersteunen van korte circuits zodat een groter deel van de toegevoegde waarde van de landbouwproductie naar de regio terugvloeit. Op die manier kan de levensvatbaarheid van talrijke bedrijven verzekerd worden en de rurale ontwikkeling in de hand worden gewerkt.
 - ii) Begeleiden van reconversies naar duurzame landbouwwormen via adequate begeleidingsmaatregelen.
 - iii) Volgens een meerderheid van de Raad (twee van de (onder)voorzitters, vijf vertegenwoordigers van de milieu-NGO's, de vertegenwoordigers van de ontwikkelings-NGO's en de verbruikersorganisaties, twee vertegenwoordigers van de vakbonden en vier van de wetenschappelijke wereld) moet de grootte van de vetmestbedrijven worden gereguleerd en grondgebonden worden gemaakt. Het uitvaardigen van dwingende normen inzake milieu, dierenwelzijn en kwaliteit van de producten zou moeten gebeuren om bedrijfsverplaatsingen en concurrentie op basis van ecologische dumping te voorkomen.
 - iv) Volgens een meerderheid van de Raad (twee van de (onder)voorzitters, de vertegenwoordigers van de milieu-NGO's, de ontwikkelings-NGO's en de verbruikersorganisaties, twee vertegenwoordigers van de vakbonden en vier van de wetenschappelijke wereld) moet men ertoe aanzetten meer en meer lokaal geproduceerde graangewassen en veevoer in het dierenvoedsel te integreren. Dat houdt in dat men de verschillende soorten premies (graspremie...) gericht moet maken en dat men binnen de Wereldhandelsorganisatie (WTO) moet komen tot een betere bescherming aan de grenzen wat oliekoeken en graanvervangende producten betreft.
 - v) Volgens een meerderheid van de Raad (een van de (onder)voorzitters, de vertegenwoordigers van de milieu-NGO's, de ontwikkelings-NGO's en de verbruikers-

organisaties, twee vertegenwoordigers van de vakbonden en drie van de wetenschappelijke wereld) moet men in de WTO onderhandelen over het stopzetten van de uitvoerdumping en over een betere bescherming aan de grenzen, om op Europees niveau de gemeenschapsvoorkeur van essentiële landbouwproducties te verzekeren (bijvoorbeeld veevoeder).

- [131] vop 243: De Raad wenst het volgende toe te voegen: "Bij de uitvoering van het principe van de eco-conditionaliteit moet een koppeling worden gemaakt met de 'code van goede landbouwpraktijk', waarin de basismilieukwaliteit wordt vertaald. Landbouwers die maatregelen nemen die verder gaan, en een milieuresultaat opleveren dat beter is dan de basismilieukwaliteit, kunnen daarvoor worden vergoed (via beheerovereenkomsten)."
- [132] De Raad wenst een alinea 243 bis toe te voegen: "De federale hectarepremies voor de biologische landbouw moeten worden gecontinueerd". De Raad verwijst in dat verband naar alinea 56 van dit advies, waar hij erop wijst dat het onderscheid tussen traditionele en duurzame producten op basis van objectieve criteria moet worden gemaakt, waarbij zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met de externe kosten.
- [133] Een meerderheid van de Raad (twee van de (onder)voorzitters, de vertegenwoordigers van de milieu-NGO's, de ontwikkelings-NGO's en de verbruikersorganisaties, vier vertegenwoordigers van de vakbonden en vier van de wetenschappelijke wereld) wenst een alinea 243 ter toe te voegen: "De directe inkomenssteun zal – waar mogelijk – worden geplafonneerd (in functie van bedrijfs grootte) en gemoduleerd (in functie van veebezettingsgraad) om proportioneel meer steun te geven aan kleinere (familiale) bedrijven en om aan te zetten tot extensivering. Deze mogelijkheid wordt door Europa geboden voor directe inkomenssteun die de lidstaten ontvangen via een nationale enveloppefinanciering".
- [134] vop 244: de Raad stelt vast dat heel wat punten uit het Federaal plan voor rurale ontwikkeling niet in het voorontwerp zijn overgenomen. Het zou logisch zijn dat de federale regering in het Federaal plan inzake duurzame ontwikkeling zou vermelden dat het Federaal plan voor rurale ontwikkeling de regionale plannen terzake aanvult.
- [135] vop 247: De Raad vraagt dat de volgende correctie wordt aangebracht: de term "landbouwproducten" vervangen door "producten gebruikt in de landbouw" (namelijk pesticiden en meststoffen). De Raad vindt het aangewezen aan te geven wat onder "normaal gebruik" van die producten wordt verstaan (de betrokken wetgeving moet ook het kwantitatieve aspect behandelen).
- [136] De Raad wenst alinea 248 als volgt aan te vullen: "Passende begeleiding dient voorzien om landbouwers in contact te brengen met innovatie en milieuvriendelijke landbouwmethoden en samen met hen een procesbegeleiding op te zetten opdat deze landbouwmethoden in de praktijk kunnen worden toegepast. Speciale aandacht dient te gaan naar activiteiten in het verlengde van de productie, passende binnen de plannen voor plattelandontwikkeling, waarvoor een samenwerking nodig is met andere betrokken groepen op het platteland. Ook voor deze samenwerking tussen verschillende actoren op het platteland dient begeleiding te worden voorzien. Op vlak van elk gewest dient een platform te worden geïnstalleerd waar de verschillende ervaringen met betrekking tot de begeleidingsmethodieken kunnen worden uitgewisseld tussen al de instanties en organisaties die deze begeleiding verzorgen."
- [137] De Raad wenst alinea 249 als volgt aan te vullen: "De communicatie dient zich op een geïntegreerde manier en op verschillende niveaus ook te richten op de consumenten en de publieke opinie om de vraagzijde te stimuleren." Die opmerkingen gelden zowel voor België als op internationaal vlak.

Over het "Actieplan – c. Uitvoering van het plan"

[138] vop 254: De FRDO merkt op dat de termijnen overschreden zijn en dat hij niet is geraadpleegd. Enkel de landbouworganisaties werden geraadpleegd.

4.2.3.3. "Mariene milieu"

[139] De Raad merkt op dat het economische aspect van de visvangst, noch de gevolgen van het visvangstbeleid op internationaal niveau aan bod komen.

[140] De Raad betreurt dat het voorontwerpplan geen aandacht besteedt aan de invloed van het baggeren op het visbestand. Het toekennen van vergunningen voor het baggeren in de territoriale wateren en voor het lozen van slib is nochtans een federale bevoegdheid.

[141] De Raad stelt ook vast dat het voorontwerpplan nergens vermeldt hoe België de beslissingen van de conferentie van Europese ministers over de Noordzee zal naleven. België heeft gezegd dat heel zijn (marin) territorium als kwetsbaar gebied zal worden geklasseerd, conform de richtlijn over het afvalwater en die over de nitraten. Het is evenwel zo dat de verbintenissen die de federale overheid terzake is aangegaan niet door de gewesten worden gerespecteerd. Er is op dat gebied geen samenwerkings-overeenkomst tussen de federale overheid en de gewesten.

[142] De Raad merkt op dat er geen link wordt gelegd met het productbeleid. Nochtans zijn er de overeenkomsten OSPAR, PARCOM... In dat verband kan worden vermeld dat België zou moeten pleiten voor het opstellen van een internationale reglementering over het probleem van de antivuilverven voor scheepsrompen en dat van TBT (tributyltin). Wat dat probleem betreft, zie het advies van de FRDO van 15 februari 2000 over een ontwerp-KB tot wijziging van het KB van 25 februari 1996 tot beperking van het op de markt brengen en van het gebruik van bepaalde gevaarlijke stoffen en preparaten.

4.2.3.4. "Biologische diversiteit"

a. Algemene opmerkingen

[143] Bepaalde problematieken zijn transversaal. De Raad vraagt dat er dwarsverbanden (cross references) worden gelegd met de onderwerpen wetenschappelijk onderzoek, transport, atmosfeer, ontwikkelingsamenwerking.

[144] Als inleiding moet worden gewag gemaakt van de verbintenissen die België is aangegaan in het kader van het VBD. De Raad stelt vast dat de internationale dimensie van het probleem helemaal niet aan bod komt. Nochtans worden talrijke beslissingen op wereld- (bijvoorbeeld Biosafety-protocol) en op Europees vlak genomen: quid met de concrete aanpassing van de Belgische wetgeving? De Raad vraagt ook dat een alinea wordt toegevoegd over de invloed die België inzake biodiversiteit kan hebben op wereldvlak. Men zou onder andere moeten wijzen op de rol van de inheemse bevolkingen in het behouden van de biodiversiteit, alsook op het recht van de volkeren op de genetische hulpbronnen van het ecosysteem waarin ze leven.

b. Specifieke opmerkingen

Over de "Probleemstelling"

[145] vop 280: de Raad stelt vast dat de ICDO zich op het probleem van de genetisch gewijzigde organismen (GGO's) heeft geconcentreerd (het zou aangewezen zijn hier alle federale bevoegdheden inzake het behoud van de biodiversiteit op te sommen). Dat probleem is nog nooit ten gronde besproken. Wat er over GGO's wordt gezegd, is onvolledig (er wordt niet gesproken over de diversiteit van gekweekte soorten, noch over de genetische biodiversiteit), en het is zeker niet het hoofdprobleem inzake biodiversiteit. Kortom, de Raad is van mening dat die alinea volledig moet worden herwerkt. De Raad

vraagt het volgende toe te voegen: "De versnelde vernietiging van zeldzame ecosystemen door onder meer massale ontbossing, monoculturen, grootschalige mijnbouwprojecten, de aanleg van enorme stuwwerken, overbevissing en gebruik van destructieve vistechnieken veroorzaakt op wereldvlak een massale terugval in de biodiversiteit.". De Raad wijst er bovendien op dat hij zich later in een advies zal uitspreken over het internationale landbouwonderzoek betreffende de GGO's en hun productieproces.

- [146] vop 281: ook dat onderwerp moet ten gronde worden besproken. In zijn advies over de Centra voor landbouwonderzoek van 8 oktober 1997 toonde de Raad "zich bezorgd over de mogelijkheid tot monopolievorming in de sector van de landbouwgewassen. Landbouwbedrijven kunnen op deze manier afhankelijk worden van de octrooihouder, meestal multinationale ondernemingen" (3.3.1). De Raad kondigt aan dat hij later ook een advies zal uitbrengen over de relatie tussen artikel 27.3 bis van de TRIPS-akkoorden (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights, handelsgerelateerde aspecten van intellectuele eigendomsrechten) of het VBD.

Over het "Actieplan – a. Strategische doelstellingen"

- [147] vop 286: De Raad is van mening dat niet enkel de toepassing van het VBD een strategische doelstelling vormt, maar dat ook alle andere verdragen (opgesomd in noot 1) deel uitmaken van de te verwezenlijken strategische doelstellingen. Men moet ook een algemene doelstelling bepalen, en dit door een samenwerking tussen het federale niveau en de gewesten te organiseren, zodat wij die doelstelling op internationaal vlak kunnen verdedigen.
- [148] vop 287: De Raad is van mening dat de hier opgesomde indicatoren niet representatief zijn voor wat moet worden geanalyseerd, noch voor de sectoren waar de acties moeten worden gevoerd. De Raad vindt dat ook indicatoren met betrekking tot de impact van samenwerkingsprojecten nodig zijn. De Raad betreurt ook dat de sociaal-economische aspecten niet in aanmerking worden genomen. Men moet onderzoeken hoe de inkomsten uit de exploitatie van de genetische hulpbronnen correct en billijk kunnen worden verdeeld en ook daartoe zijn indicatoren nodig.

Over het "Actieplan – b. Beleid en maatregelen"

- [149] vop 288 tot 294: De Raad pleit voor een coherente toepassing van het VBD en voor een hiërarchisering van de keuzes die worden gemaakt in het kader van de andere verdragen en wetgevingen (voorbeeld van niet-coherente toepassing: de TRIPS-wetgeving).
- [150] vop 292: De Raad wenst dat de Nederlandse tekst als volgt wordt geformuleerd: "het regelen van de veiligheid van de interne markt van GGO's".
- [151] De Raad vraagt dat hier een alinea wordt toegevoegd over het verstrengen van de controle in België op de handel in beschermde soorten.
- [152] vop 295: De Raad verwijst hier naar zijn opmerking in verband met alinea 281 van het voorontwerpplan.
- [153] vop 296: De Raad is van mening dat de hier voorgestelde concrete maatregelen ontoereikend zijn. Bovendien zijn die maatregelen niet gehiërarchiseerd. Er moet een echte strategie worden opgesteld in samenwerking met de gewesten, en dit in het kader van een nationaal overlegforum, zoals het Coördinatiecomité internationaal milieubeleid (CCIM), om tot een coherent beleid te komen dat op de internationale forums kan worden verdedigd.
- [154] vop 297: De Raad vraagt dat bij (ii) wordt verduidelijkt: de aanwijzing van een of meer openbare laboratorium(s) ...en dat wordt toegevoegd: "Die laboratoria zouden in een

Europees laboratoriumnetwerk moeten worden geïntegreerd.". Voetnoot 4 moet worden gewijzigd: het Protocol van Montreal is op 29 januari 2000 ondertekend.

- [155] vop 299: De Raad onderstreept dat, om de standpunten die België wil verdedigen beter te kunnen voorbereiden, vooraf duidelijke keuzes moeten worden gemaakt. De zin zou moeten beginnen met "een betere voorbereiding".
- [156] vop 300: De Raad verwijst naar zijn advies van 23 februari 1999 over de uitvoering in België van het VBD: "Er zou een nationale coördinatiegroep, vergelijkbaar met de coördinatiegroep 'Broeikaseffect' moeten worden opgericht, op basis van al bestaande structuren, om hun werking te optimaliseren en te versterken, met een federaal voorzitterschap en secretariaat, teneinde de verschillende gezagsniveaus en de betrokken sectoren verantwoordelijk te maken" (3.2). Zie ook de opmerking bij vop 296.
- [157] vop 301: De Raad vraagt dat in de opsomming van de internationale strategieën de volgende punten worden toegevoegd of gewijzigd.
- i) Een inventaris en een evaluatie van de impact op de biodiversiteit van de overheidsmiddelen voor samenwerking.
 - ii) Vervangen door: "het opzetten van het systeem van strategische milieuaspecten rapportage voor ontwikkelingsprojecten die weerslagen kunnen hebben op het milieu".
 - v) De ratificatie van Conventie 169 (Indigenous and Tribal Peoples Convention) van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO).
 - vi) Het ondersteunen van strategieën van inheemse volkeren voor het vrijwaren van hun traditionele territoria en het herstellen van hun controle over en het beheer van hun natuurlijke rijkdommen.
 - vii) Het nemen van initiatieven voor de internationale erkenning van de collectieve intellectuele eigendomsrechten van inheemse volkeren en lokale gemeenschappen in het kader van de Wereldorganisatie voor Intellectuele Eigendom (WIPO, World Intellectual Property Organization).
- In dezelfde alinea, moet de zin in het vet als volgt aangevuld worden: "De coördinatie en de coherentie van de werkzaamheden die worden uitgevoerd voor het VBD en voor de WHO, moeten worden verbeterd, meer bepaald wat de toepassing en de aanpassing van de akkoorden over intellectuele eigendomsrechten (TRIPS-akkoorden) betreft". De laatste zin van de alinea moet ook aangevuld worden: vervolledigen: "...en er moeten internationale wettelijke instrumenten tegen de biopiraterij worden ontwikkeld".

- [158] vop 302: De Raad wil dat die alinea herwerkt wordt. De prioritaire behoeften inzake wetenschappelijke kennis (transversale maatregelen) resulteren uit een oordeelkundig evenwicht tussen, enerzijds, de behoeften die voortspruiten uit de internationale overeenkomsten (waarin gemeenschappelijke problemen voorkomen) en, anderzijds, de behoeften inzake exploitatie of versterking van een bestaand wetenschappelijk potentieel. Bovendien heeft het VBD heel duidelijk prioritaire onderzoeksdomeinen vastgesteld (bijvoorbeeld invasieve soorten, indicatoren, taxonomie, in- en ex-situ-verzamelingen, zoetwater, traditionele kennis...). De Raad betreurt ten slotte dat het platform biodiversiteit enkel een inventaris opmaakt in plaats van richtinggevende aanbevelingen te doen.

- [159] vop 303: De Raad vraagt zich af naar welke sensibiliseringsmaatregelen hier wordt verwezen, aangezien er nog geen bestaan. Bovendien moet er naast sensibilisering ook overleg zijn, wil men tot resultaten komen.

Over het "Actieplan – c. Uitvoering van het plan"

- [160] vop 304: De Raad merkt op dat hier enkel sprake is van het mariene milieu. Is dat het enige hoofdstuk waaraan men uitvoering wil geven ?

4.2.4. Opmerkingen over deel 2, hoofdstuk 4: "Actie energie – vervoer – ozon en klimaatwijziging"

4.2.4.1. Algemene opmerkingen

a. Over het energiebeleid

Algemene context

- [161] De Raad wenst zijn grote bezorgdheid uit te drukken over de situatie waarin ons land op het vlak van energiekeuzes verkeert. De belangrijke uitdagingen waarmee het geconfronteerd wordt dwingen het tot het nemen van hoogdringende structurele maatregelen: het voorkomen van klimaatsveranderingen en het geplande afstappen van kernenergie. In de context van het Protocol van Kyoto heeft België zich tot doel gesteld zijn uitstoot van broeikasgassen tegen 2008-2012 met 7,5% te verminderen tegenover 1990, terwijl het emissieniveau op dit ogenblik reeds 10% hoger ligt dan in 1990. In dezelfde context moet het voorgenomen afstappen van kernenergie voor de elektriciteitsproductie zo snel mogelijk leiden tot het nemen van noodzakelijke maatregelen (zie adv 183). De Raad acht dat deze twee omstandigheden onmiddellijk moeten aanzetten tot het nemen van meer voluntaristische maatregelen. Fundamentele herstructureringen van ons consumptiegedrag en onze energieproductie blijken absoluut noodzakelijk.
- [162] De Raad meent dat op dit gebied onze vroegere pogingen tot consumptiebeheersing zijn mislukt. Deze mislukkingen leren ons dat het vandaag onverantwoord zou zijn met halve maatregelen genoeg te nemen.
- [163] De veranderingen moeten structureel zijn en gespreid worden over korte, middellange en lange termijn. Het is noodzakelijk dat we onze internationale verbintenissen naleven, maar dit alleen is niet voldoende. Hoe sneller de wijzigingen worden gepland en doorgevoerd, des te sneller zal ons land voorbereid zijn om een ecologisch, sociaal en economisch concurrerende duurzame ontwikkeling te volgen.
- [164] De Raad meent dat vóór alle andere strategieën die erop gericht zijn deze doelstellingen te bereiken, de verlaging van het energieverbruik in het energiebeleid centraal moet staan. Hiervoor dient men, in overleg met de gewesten, de hoogste prioriteit te geven aan de ontwikkeling van Rationeel Energiegebruik (REG) bij alle actoren.

De vooropgestelde verlaging van het energiegebruik

- [165] De verwezenlijking van de in het voorontwerpplan geformuleerde doelstelling inzake vermindering van het energieverbruik (-7,5% in 2010 ten opzichte van 1990) vereist een radicale ommezwaai in de trend die thans op het vlak van energiegebruik wordt waargenomen. De Raad stelt vast dat de doelstelling die het voorontwerpplan vastlegt inzake de vermindering van het energiegebruik arbitrair werd vastgesteld. De Raad erkent het mobiliserend karakter van zulke concrete doelstelling, maar betreurt dat deze niet wordt onderbouwd door ernstige analyses van het huidige energieverbruik (naar Nederlands voorbeeld) en van de kosten en de effecten van de maatregelen om die te verminderen (naar Noors voorbeeld). Bij de vaststelling van de kosten en baten van deze maatregelen zal rekening worden gehouden met de sociale, economische en milieucomponenten.
- [166] Toch vindt de Raad, met uitzondering van de vertegenwoordigers van de werkgevers en de energieproducenten, dat de vooropgestelde verlaging van het energieverbruik met 7,5% tegen 2010 slechts het begin kan zijn van de concretisering van een langetermijnproces. We moeten er rekening mee houden dat we in latere periodes grotere verlagingen zullen moeten realiseren, met name in het kader van de voorkoming van klimaatsveranderingen en het afstappen van kernenergie voor de elektriciteitsproductie. Hierop moeten we ons nu reeds voorbereiden. Overigens, en met de bezorgdheid om de mislukkingen van het verleden te vermijden, vindt deze

meerderheid van de Raad dat de vooropgestelde verlaging met 7,5% niet op alle actoren gelijk kan worden toegepast. De consumptieverminderingen zullen om technologische, economische of sociale redenen in sommige sectoren makkelijker zijn dan in andere. De sociale en economische gevolgen van een lineaire toepassing van dit streefcijfer zouden onverdedigbaar hoog zijn. Er zal een kostenraming voor de verminderingen in de verschillende sectoren nodig zijn, zodat de inspanning zo gepast en efficiënt mogelijk kan worden gespreid om het globale doel te bereiken.

Terwijl ze er zich toe verbinden de inspanningen voort te zetten om de energetische doeltreffendheid te verbeteren, verzetten de vertegenwoordigers van de werkgevers en de energieproducenten zich in hun geval tegen het principe van een plafonnering van het energieverbruik, teneinde de economische en sociale ontwikkeling van het land niet in de weg te staan. Voor de industriële activiteiten moeten de doelstellingen worden geformuleerd in termen van specifieke uitstoot van broeikasgassen (dit wil zeggen in kg CO₂-equivalent per eenheid product), eerder dan in termen van energieverbruik. Dit zal de industrie toelaten haar doelstellingen te halen tegen een economisch verantwoorde kost door tegelijk gebruik te maken van de flexibiliteit voorzien in het Protocol van Kyoto zowel binnen de korf van de zes broeikasgassen als via de Kyoto-mechanismen. Wat de vooropgestelde afstap van kernenergie betreft, beoordeelt deze minderheid van de Raad deze optie als geheel onverenigbaar met eventuele verdere doelstellingen inzake de vermindering van broeikasgassen. De verlenging van de levensduur van de nucleaire installaties is voor deze minderheid van de Raad een van de meest efficiënte maatregelen in kosten-batentermen.

- [167] Het nieuw nationaal plan inzake klimaatsveranderingen dat het voorontwerpplan vermeldt ([vop 324](#)) zal in die zin een essentieel instrument zijn. Toch zullen de oorzaken van de mislukking van het vorige plan onderzocht moeten worden. Het zou nadelig zijn voor België als de geschiedenis zich herhaalde. De deelname van de actoren van de burgerlijke samenleving aan de opstelling van het nationaal plan inzake klimaatsveranderingen zal essentieel zijn voor hun welslagen. De Raad vraagt dan ook met aandrang hierbij betrokken te worden.
- [168] De Raad meent bovendien dat er een precieze korte- en middellangetermijnagenda moet worden bepaald en dat er in het kader van de verwezenlijkingstermijn van het plan reeds redelijke doelstellingen voor 2003 moeten worden vastgelegd. Met de bepaling van deze doelstellingen en de evaluatie- en opvolgingswijzen zal het plan een grotere geloofwaardigheid krijgen. Deze doelstellingen moeten zowel kwantitatieve als structurele wijzigingen beogen. Er moet inderdaad voor gezorgd worden dat het publiek en de sociale actoren de geplande hervormingen zo concreet mogelijk waarnemen.

Een voluntaristisch beleid voor structurele verlaging van de vraag naar energie

- [169] De Raad vindt dat de verlaging van het energiegebruik het belangrijkste middel moet zijn om de doelstellingen van het voorontwerpplan te verwezenlijken en hij meent dus dat ze op de eerste plaats moet komen. We worden inderdaad met een gestaag toenemende consumptie geconfronteerd. Vandaag is het wel duidelijk dat de mogelijkheden van een REG helemaal niet ten volle worden ontgonnen.
- [170] De Raad is van mening dat een gedifferentieerde belastingverhoging op energie een plaats toekomt in het geheel van maatregelen die België moet toepassen om een aantal gebruikers ertoe aan te zetten rationeler met energie om te springen en hun broeikasgassenemissies te verminderen (de Belgische Petroleum Federatie deelt dit standpunt niet). Deze verhoging is aan een reeks voorwaarden onderworpen die worden toegelicht in zijn advies van oktober 1999 over energiefiscaliteit.
- [171] De steun aan investeringen in REG moet veel uitgebreider en voluntaristischer zijn. De overheid moet in het bijzonder investeringen vergemakkelijken die doelen op REG. Er moet komaf gemaakt worden met hindernissen die de toepassing van financierings- en

planningstechnieken (zoals "Integrated Resource Planning", "Third Party Financing" en "Least Cost Planning"...) in de weg staan en het gebruik van deze methodes dient te worden aangemoedigd. Om deze doelstellingen inzake uitstootverminderingen te kunnen bereiken, en om tegelijk de werkgelegenheid en de economische activiteit te behouden en te ontwikkelen, is het noodzakelijk structurele maatregelen in te voeren met het oog op een productieve en winstgevende investering in REG.

- [172] "Naast hun rol van energieleveranciers worden de distributiemaatschappijen ertoe gebracht een rol te spelen als energie-dienstverlener, in het bijzonder door de bevordering van rationeel energiegebruik bij hun klanten. De Raad zou willen dat het aanbod van de energiedistributiemaatschappijen sterker gericht wordt op de beschikbaarstelling van diensten om de klanten te helpen energie te besparen (rentabilisering van de Nega-Watt)" (akyoto, aanbeveling 25).
- [173] In het bijzonder en zonder de middelen die ter beschikking van gemeenten worden gesteld te willen verminderen, acht de Raad (met uitzondering van de vertegenwoordigers van de energieproducenten) het raadzaam een winstmechanisme te bestuderen dat het mogelijk maakt deze middelen minder aan de verkochte hoeveelheden te koppelen, door bijvoorbeeld acties die een rationeler energiegebruik bij hun klanten beogen te belonen. De traditionele rol van de intercommunales die energie verdelen moet dus worden verrijkt met de levering van energiediensten aan hun klanten zodat die hun energieverbruik kunnen verminderen. In deze context zal men er moeten voor zorgen dat de inkomsten van de gemeenten gevrijwaard worden en aan een andere financieringswijze moeten denken dan deze vooropgesteld door de energiedistributie. Het lokale niveau in het algemeen en de gemeenten in het bijzonder hebben in het REG een essentiële rol te spelen.
- [174] De algemene maatregelen moeten in samenwerking met de gewesten worden genomen. Toch moet men een (negatieve of positieve) labeling en normalisering ontwikkelen. Deze moeten helpen bij het informeren en opvoeden van de consument.
- [175] Ook al volstaat het op zichzelf niet, een ambitieus programma voor de bewustmaking en de opvoeding van alle particuliere en openbare consumenten is inderdaad noodzakelijk. Informatie over de impact van een specifieke consumptie op het leefmilieu moet bovenaan het lijstje staan. Het moet in samenwerking met de actoren op ruime schaal worden opgesteld. Dit programma dient ter ondersteuning van radicale veranderingen in onze energieconsumptiewijzen.

Een voluntaristisch beleid voor structurele ontwikkeling van hernieuwbare energiebronnen

- [176] De Raad meent dat het gedeelte in het voorontwerpplan gewijd aan hernieuwbare energiebronnen (vop 319) ontoereikend is. Het voorontwerpplan is in dit opzicht niet ambitieus genoeg. Er zou een ambitieuzere doelstelling moeten worden vooropgesteld met betrekking tot de consumptie van hernieuwbare energie en dit reeds tegen 2003. Deze doelstelling moet op basis van de reeds uitgevoerde studies over het potentieel aan hernieuwbare energiebronnen in ons land bepaald worden en mag niet lager liggen dan de door de gewesten vooropgestelde doelstellingen. Er moet een voluntaristisch beleid ter bevordering van de consumptie van hernieuwbare energieën ingevoerd worden en hindernissen die hun ontwikkeling in de weg staan moet worden weggewerkt. In het bijzonder dient men een verlaging van de taksen te overwegen op materiaal voor de productie van energie uit hernieuwbare bronnen.
- [177] De Raad meent bovendien dat de definitie van de hernieuwbare energieën die moet zijn welke in het "Witboek" van de Europese Commissie is voorgeschreven. Ze moet heel duidelijk de energieproductie uit niet-organisch afval uitsluiten.

- [178] "De Raad beveelt aan dat de ontwikkeling van hernieuwbare energieën op een meer voluntaristische manier gestimuleerd wordt, namelijk door het inwerking stellen van overtuigende en rendabele projecten. Alle sectoren zijn erbij betrokken, met evenwel een hoger technologisch potentieel in de (1) tertiare en residentiële sector (bioklimatische architectuur, biomassa, thermische zonne-energie) en in de (2) elektriciteitsproductie (windenergie, biogas, warmtekrachtkoppeling die op een efficiënte manier de biomassa, hydraulische en fotovoltaïsche energie gebruikt)" (akyoto, aanbeveling 21). In het bijzonder zullen de bevoegde overheden erop toezien dat er een einde wordt gemaakt aan de hinderpalen (in de wetgeving en met name de administratie) die de installatie van productie-eenheden voor elektriciteit uit hernieuwbare energieën in de weg staan.
- [179] Tot slot moet de bevordering van hernieuwbare energieën verzekerd worden door de overheidssubsidies voor onderzoek op dit vlak te verhogen. België's goede reputatie op het vlak van R&D inzake hernieuwbare energieën is een economische kans die men niet mag laten liggen, zowel op de binnenlandse als op de exportmarkt, die versterkt dient te worden.

De progressieve liberalisering van de elektriciteitsmarkt

- [180] De liberalisering van de elektriciteitsmarkt zal waarschijnlijk een prijsdaling tot gevolg hebben en houdt het risico in dat de consumptie in die sector zal toenemen (vop 325). We moeten dus concrete maatregelen bekijken om deze eventuele toename te voorkomen, zoals het aanmoedigen tot REG of progressieve tarifiering waardoor de consumptie van een hoeveelheid elektriciteit onder een bepaalde drempel goedkoper zou worden en boven die drempel duurder.
- [181] Toch zal deze liberalisering van de elektriciteitsmarkt nieuwe opportuniteiten voor de Belgische consument scheppen, zoals de keuze elektriciteit te gebruiken uit hernieuwbare energieën, die eventueel in het buitenland zijn geproduceerd. Dit gedrag zal moeten worden aangemoedigd, zonder evenwel de economische levensvatbaarheid van de Belgische producenten van elektriciteit uit hernieuwbare energieën in het gedrang te brengen.
- [182] Ruimer gesteld mag de progressieve liberalisering van de elektriciteitsmarkt niet beletten dat voorwaarden worden geschapen om de investeringen in middelen voor de elektriciteitsproductie op het Belgische grondgebied, op peil te houden. Men moet erop toezien dat de werkgelegenheid in deze sector wordt behouden en ontwikkeld.

Kernenergie

- [183] De mogelijke gevolgen van het voorgenomen afstappen van kernenergie voor de elektriciteitsproductie moeten worden geanalyseerd. Als in 1996 de elektriciteit uit kernenergie was geproduceerd met de Belgische niet-nucleaire technologie van destijds (met fossiele energiebronnen), zou België een surplus aan CO₂-uitstoot gehad hebben. Deze kan op 30 tot 35 miljoen ton (meer dan een kwart van de totale CO₂-uitstoot in België in 1996!) geschat worden. Dit toont duidelijk hoe noodzakelijk een aanzienlijke vermindering van het energiegebruik en de ontwikkeling van hernieuwbare energieën is. De Raad neemt bovendien akte van de wil om hetgeen in het federale regeringsakkoord werd overeengekomen te verwezenlijken. Ook de Raad meent dat hierover een diepgaand debat op basis van de resultaten van de AMPERE-commissie moet plaatsvinden. De Raad vraagt met aandrang hierbij betrokken te worden.

De beoordelingscriteria voor de in te voeren maatregelen

- [184] De Raad beveelt de volgende criteria aan om de nodige maatregelen a priori en a posteriori te evalueren: 1) aanzienlijke bijdrage tot de beperking van de emissies (technisch potentieel en door geïdentificeerde niet-technologische barrières beperkt potentieel); 2) geïntegreerde kosten-batenanalyse per ton broeikasgas uit milieu-, economisch en sociaal oogpunt; 3) identificatie van de belemmeringen (belangen van het

publiek, van de betrokken actoren, technologische maturiteit, potentieel...) en de middelen om ze uit de weg te ruimen; 4) uitvoeringstermijnen en termijnen waarin de resultaten moeten worden bereikt; 5) positieve effecten in andere sectoren, zoals de werkgelegenheid of de volksgezondheid ("win-win"-maatregelen).

b. Over een transportbeleid dat met duurzame ontwikkeling rekening houdt

De doelstellingen

- [185] Voor het gedeelte van het voorontwerpplan inzake mobiliteit verwijzen we naar de aanbevelingen 27 tot 36 van het advies over de toepassing van het Protocol van Kyoto in België, alsook naar punt 4.2.2 van het advies over de fiscaliteit in het kader van het klimaatbeleid geformuleerd door de Raad respectievelijk in september 1998 en oktober 1999. In zijn advies inzake de toepassing van het Protocol van Kyoto in België trok de Raad er reeds bijzonder de aandacht op dat de verwachte groei van het personen- en goederenvervoer een ernstige bedreiging voor de verwezenlijking van de doelstellingen van Kyoto betekent. De volgens de Raad in te voeren strategieën kunnen in vier categorieën ingedeeld worden: 1) terugdringing van de vraag naar mobiliteit over de weg en in de lucht en mentaliteitsverandering bij de gebruikers; 2) aanzienlijke verbetering van het alternatieve aanbod (openbaar vervoer, fiets, binnenscheepvaart, multimodaliteit, telematica); 3) technische verbetering van de voertuigen en vliegtuigen en 4) ondersteuning van al deze stappen door gepaste fiscale maatregelen, om met name, bij voorkeur in een Europese context, externe kosten verbonden aan de verschillende vervoerswijzen, onder andere weg- en luchtvervoer, door te rekenen.
- [186] Concreet moeten deze strategieën steunen op een geheel van instrumenten tot aansporing (bevordering van openbaar vervoer of vernieuwing van het wagenpark), instrumenten van reglementaire aard (parkeer- of toegangsbeperkingen, emissienormen) of van technische aard (schone brandstoffen en voertuigen, telematica, logistiek). Deze strategieën dienen in perfecte overeenstemming met deze ter bevordering van de transportveiligheid of ter bestrijding van overmaat aan troposferische ozon en andere vervuilende stoffen te worden uitgewerkt.
- [187] De Raad meent dat de daling van de vraag naar weg- en luchtvervoer en niet alleen emissiereductie de belangrijkste doelstelling van het transportbeleid moet zijn. De modale transfer kan slechts een aanvullende strategie zijn.
- [188] De voor 2010 vooropgestelde reductie met 7,5%, tegenover 1990, van de uitstoot toegeschreven aan transport, impliceert een ommezwaai in de huidige trend in België. Toch is het noodzakelijk deze doelstelling te verduidelijken wat de aard van de emissies en de betrokken sectoren betreft.
- [189] De Raad neemt er akte van dat het voorontwerpplan op het vlak van het transportbeleid slechts een eerste ontwerp biedt en ondersteunt de idee dat het noodzakelijk is een nationaal mobiliteitsplan op te stellen. Hij vraagt met aandrang hierover te worden geraadpleegd.
- [190] Op het vlak van transport in het bijzonder blijkt een nauwe samenwerking met de gewesten noodzakelijk. Zij zal een samenwerking, samenhang en versteviging van het transportbeleid mogelijk maken.
- [191] De Raad betreurt in het bijzonder de titelkeuze voor het gedeelte van het voorontwerpplan dat de mobiliteit behandelt. In plaats van de titel "bevordering van een duurzame ontwikkeling van het vervoer" die tot verwarring kan leiden, vindt de Raad "bevordering van een mobiliteit die met een duurzame ontwikkeling verenigbaar is" beter geschikt.

Verandering van mentaliteit, van productieorganisatie

- [192] Ook al is de behoefte aan mobiliteit een recht, toch mag er niet tegen om het even welke prijs in voorzien worden, zowel qua duur, energiegebruik als vervoermiddel.
- [193] De transportconsument moet over middelen beschikken die hem in staat stellen zijn behoefte aan mobiliteit en zijn manieren om er in te voorzien opnieuw in vraag te stellen. Er moeten aanzienlijke bewustmakingsinspanningen geleverd worden. Zo moet ervoor gezorgd worden dat de gebruikers over hun echte vervoerkosten en de sociale, economische en milieu-externaliteiten die deze teweegbrengen, worden ingelicht. Nieuwe wijzen van productie- en opslagorganisatie, die gunstiger zijn voor een duurzame ontwikkeling, moeten aangemoedigd worden. In het bijzonder moeten alternatieven voor het just-in-time-voorraadbeheer worden aangemoedigd.

Prioriteiten stellen en middelen vrijmaken

- [194] Het uitwerken van de alternatieven waarvan in het voorontwerpplan sprake is, zal aanzienlijke investeringen vereisen. De verbetering van de bestaande spoorweginfrastructuur of het uitbouwen van nieuwe spoorweginfrastructuren zijn zowel lokaal, gewestelijk, nationaal als internationaal hoogdringend. Alle financieringspistes voor deze nieuwe projecten moeten zo snel mogelijk worden geanalyseerd. Deze infrastructuur moeten zowel het goederen- als het personenvervoer betreffen. Een beleid dat het wegen luchtvervoer ontmoedigt, moet gepaard gaan met maatregelen die leiden tot een verplaatsing van de investeringen naar milieuvriendelijkere vervoerwijzen. De modale transfer van het vliegtuig naar de trein moet voor afstanden van minder dan 500 km aangemoedigd worden door een beleid dat de vraag naar luchtvervoer beïnvloedt.
- [195] De Raad betreurt dat de kost van dergelijke investeringen (zowel in personeel als in infrastructuur) niet wordt geanalyseerd noch in perspectief wordt geplaatst. Als we naar onze ervaringen uit het verleden kijken, kan de afwezigheid van berekende budgettaire doelstellingen en van concrete middelen om deze doelstellingen te bereiken, de geloofwaardigheid van het plan verzwakken.
- [196] Het is tevens wenselijk een agenda op te stellen met precieze doelstellingen en prioriteiten die duidelijk de aandacht vestigen op de actoren die met de uitvoering van de verschillende onderdelen belast zijn.

De vraag naar luchtvervoer verminderen

- [197] Het verbaast de Raad in het bijzonder dat het luchtvervoer niet in het voorontwerpplan voorkomt. Ook dat vervoer speelt in op de toenemende vraag naar mobiliteit zowel voor personen als voor goederen. In zijn advies over de uitvoering van het Protocol van Kyoto in België vermeldde de Raad reeds dat het zeer energie-intensieve luchtvervoer blijft toenemen (akyoto, aanbeveling 27). De Raad is van oordeel dat specifiek aan de sector van het luchtvervoer een vooropgestelde verlaging van broeikasgassenemissies moet worden opgelegd (akyoto, aanbeveling 34). De Raad adviseert dus tot de invoering van strategieën die de vraag naar luchtvervoer verlagen.

c. Over de bescherming van de atmosfeer

- [198] Voor het gedeelte van het voorontwerpplan gewijd aan het beleid ter bescherming van de atmosfeer inzake broeikasgassen wordt verwezen naar het advies over de uitvoering van het Protocol van Kyoto van september 1998. De Raad meent dat België zo vlug mogelijk de ratificatieprocedure voor het Protocol van Kyoto (de Belgische Petroleum Federatie deelt deze mening niet) moet starten om onze ratificatie-instrumenten voor de Rio+10-conferentie in 2002 te kunnen neerleggen. De ratificatieprocedure zou wel eens bijzonder lang kunnen aanslepen aangezien ze de ratificatie van alle deelentiteiten van ons land vereist. België moet tevens het Protocol van Göteborg inzake de vermindering van de verzuring, eutrofiëring en troposferische ozon ratificeren.

- [199] Om de doelstelling van Kyoto effectief te kunnen verwezenlijken, moeten er tussendoelstellingen bepaald worden. Een eerste doelstelling zou moeten vastliggen voor 2003.
- [200] De Raad wenst er dus de aandacht op te vestigen dat na 2012 veel grotere emissieverlagingen (van de orde van 50% tegen 2050) zullen worden geëist van de geïndustrialiseerde landen, alsook een emissiebeperking van de huidige ontwikkelingslanden. Er moeten dus terstond maatregelen worden genomen om deze eerste etappe, het Protocol van Kyoto, te verwezenlijken. Maar we moeten er nu reeds voor zorgen dat deze structuren en maatregelen kunnen passen in de versterkte doelstellingen die zullen resulteren uit de amendementen van het Protocol van Kyoto. Dit vereist een bijzondere aandacht voor de potentiële gevolgen die de beslissingen van vandaag zullen hebben tegen 2050.
- [201] Er moet dus vanaf vandaag een grotere prioriteit verleend worden aan de preventie van klimaatsveranderingen en in dit opzicht blijkt worden gegeven van een sterkere politieke wil, aangezien elke vertraging in de beslissingen voor de toekomst zeer hoge kosten met zich kan brengen. Het klimaatbeleid moet in een algemeen beleid voor duurzame ontwikkeling op zeer lange termijn opgenomen worden (akyoto, eerste aanbeveling).

4.2.4.2 Specifieke opmerkingen

a. Over "bevordering van een duurzame ontwikkeling van de energie" (vop 305-356)

De prioriteit van REG duidelijk in de strategische doelstellingen aangeven

- [202] De Raad meent dat REG en de structurele verlaging van het energiegebruik de voorrang moeten krijgen onder de diverse strategische doelstellingen. De tekst van het voorontwerpplan geeft voorrang aan de ontwikkeling van hernieuwbare energiebronnen (vop 316).

De rol van de landbouw in de productie van hernieuwbare energieën

- [203] De Raad adviseert in het bijzonder tot het aanwenden van de mogelijkheden die de landbouw voor de productie van biobrandstoffen of -smeermiddelen biedt en baseert zich daarvoor met name op de studie inzake CO₂-uitstoot tijdens hun levenscyclus. Deze mogelijkheden moeten in het kader van een duurzame landbouwontwikkeling (vop 316) bekeken worden.

De extratarifaire steun voor hernieuwbare energieën (vop 319)

- [204] In het kader van de ontwikkeling van hernieuwbare energieën staat de Raad gunstig tegenover de aanbeveling van het Controlecomité voor Elektriciteit en Gas (CCEG, 98/19) die nieuwe extratarifaire steun verleent aan hernieuwbare energieën van eolische, hydraulische en fotovoltaïsche oorsprong, en wenst hij dat een studie gerealiseerd wordt over de uitbreiding van de steun naar andere hernieuwbare energieën met ontwikkelingspotentieel, zoals de biomassa. De Raad beveelt in dit kader aan om bijzondere aandacht te schenken aan de aansluitingsvoorwaarden van de installaties en de stabiliteit van het juridisch kader (akyoto, aanbeveling 21). In het bijzonder zullen de hinderpalen die het onderhoud of de ontwikkeling van deze aanbeveling in de weg staan, geanalyseerd moeten worden in het raam van de progressieve liberalisering van de elektriciteitsmarkt.

Een distributiequota voor milieuvriendelijkere producten (vop 319)

- [205] De Raad meent dat de mogelijkheid moet geanalyseerd worden om een minimumdistributiequota op te leggen voor milieuvriendelijkere energieproducten (zoals de producten van hernieuwbare oorsprong, methanol of waterstof). Alle actoren die hierin een rol spelen, moeten daarbij betrokken worden.

Een specifieke indicator voor overheidssubsidies voor onderzoek (vop 321)

[206] De Raad adviseert tot de ontwikkeling van een specifieke indicator betreffende de bedragen van overheidssubsidies voor onderzoek per energietype onder de geformuleerde indicatoren (vop 321).

Rationeel energiegebruik bij de overheidsadministraties

[207] Ook de overheidsadministraties zijn belangrijke energiegebruikers. Daar moet REG in het bijzonder aangemoedigd worden door de nodige modernisering uit te voeren. De FRDO waardeert in dat opzicht de vooropgestelde verlaging in het voorontwerpplan van het energieverbruik met 10% bij de overheidsadministraties (vop 87). De huidige technologieën maken reeds aanzienlijke besparingen van middelen mogelijk, die voor andere behoeften zouden kunnen worden gebruikt. Volgens de Raad is het tevens nodig op alle niveaus, van het onderhoudspersoneel en alle ambtenaren van de overheidsdiensten tot zij die de beslissingen nemen inzake investeringen, te sensibiliseren en het verantwoordelijkheidsgevoel aan te wakkeren. De Raad pleit voor de invoering van deze opvoeding in de bestaande opleidingsprogramma's.

De noodzaak de consument in te lichten (vop 326)

[208] Om een gedragswijziging bij de consument teweeg te brengen is een grootschalige informatiecampagne (tarifiering, labeling, vergelijking) nodig en moet er veel publiciteit aan worden gegeven. Het is tevens aangewezen de door de verschillende media aangemoedigde consumptiemodellen opnieuw in vraag te stellen. De Raad vraagt in het bijzonder dat de regering de geschiktheid zou bestuderen van de verplichte vermelding in alle reclame van het energieverbruik van de vermelde goederen en diensten.

[209] De Raad vestigt er de aandacht op dat het noodzakelijk is voor elke wijziging in het energiegebruik de steun van alle betrokken actoren te hebben. Zo herinnert de Raad eraan dat voor wat bijvoorbeeld het beheer van het energieverbruik door middel van een prijzenbeleid betreft, de informatie en bewustmaking cruciaal zijn bij de invoering van een belasting op het energieverbruik en dat er ten overstaan van de gezinnen met de laagste inkomens een bijzondere inspanning geleverd moet worden (afisc, principe 9). Tegelijk adviseert de Raad tot de organisatie van een grootschalige informatiecampagne over de alternatieven waarvan de ontwikkeling door de overheid wordt aangemoedigd (afisc, principe 10).

Bewustmaking door tarifiering (vop 326)

[210] De Raad acht het noodzakelijk dat de consument van de globale energiefactuur wordt bewustgemaakt. De facturen moeten duidelijk zijn en de consumenten helpen hun energiegebruik te beheersen. De energie-equivalentiefactoren tussen de verschillende vectoren zouden op de facturen voor stookolie, gas en elektriciteit moeten voorkomen. Op de facturen zou een vergelijking moeten worden gemaakt met het verbruik van andere vergelijkbare consumenten en/of van dezelfde consument in het verleden, zodat de factuur een didactische waarde krijgt. Zo zou in het kader van de strijd tegen de toename van het broeikaseffect ook het aantal kg CO₂ verbonden met energieverbruik vermeld kunnen worden (akyoto, aanbeveling 10). Meer algemeen moet er voor een grotere transparantie en leesbaarheid van de tarieven van de energievectoren gezorgd worden (akyoto, aanbeveling 11).

[211] In het bijzonder wat de elektriciteit betreft kunnen de tarifieringsparameters een mogelijk oriëntatie-instrument zijn voor het consumptiegedrag. De Raad acht het wenselijk dat het CCEG en de toezichthoudende overheid zich toeleggen op een preciezere analyse van de potentiële invloed van deze voorstellen op het consumptiegedrag en koopgedrag van weinig energie-intensieve toestellen van het cliënteel in kwestie. De Raad wenst dat een proefondervindelijke toepassing van deze voorstellen wordt uitgevoerd om deze analyse kracht bij te zetten (akyoto, aanbeveling 26).

Een mogelijke energie/CO₂-taks (vop 327)

- [212] De Raad meent reeds in zijn advies over fiscaliteit in het kader van het klimaatbeleid van 1999 dat de verhoging van de energiebelasting een duidelijk signaal is om aan te zetten tot een rationeler energiegebruik. Ze zou bij voorkeur op Europees niveau moeten worden ingevoerd om de doeltreffendheid en werking van de interne Europese markt te verzekeren. Als echter zou blijken dat de Europese Gemeenschap er niet in slaagt op haar niveau een maatregel in te voeren, kunnen bij wijze van vervanging nationale fiscale maatregelen overwogen worden. Deze nationale maatregelen moeten rekening houden met het open karakter van de Belgische economie en de mogelijke negatieve effecten op het concurrentievermogen van de bedrijven (afisc).
- [213] Bovendien moeten de opbrengsten uit deze verhoging van de energiebelasting in de eerste plaats gebruikt worden voor een belastingverlaging op arbeid en de bevordering van REG en hernieuwbare energieën. Ze mag de stabiliteit van de sociale zekerheid en de concurrentiepositie van onze bedrijven niet in het gedrang brengen.
- [214] Tot slot moet een belastingverhoging op het vlak van energie, om de steun van de sociale actoren te krijgen, progressief ingevoerd worden en mag ze niet te complex zijn in de toepassing (afisc, principe 8).

De investeringen in REG aanmoedigen en ontwikkelen (vop 328)

- [215] De mogelijkheden voor een rationeler energiegebruik zijn zowel voor privé- als voor overheidsactoren sinds vele jaren toegankelijk. Deze mogelijkheden worden zeker niet ten volle benut. Hieruit moeten we dan ook onze conclusies trekken.
- [216] De aanmoediging tot investeringen in REG moet veel ruimschaliger en voluntaristischer gebeuren dan wat er in het voorontwerpplan staat geformuleerd (vop 328). De overheid moet technieken aanmoedigen die investeringen in REG vergemakkelijken. Hinderpalen die de toepassing van financierings- en planningstechnieken (zoals "Integrated Resource Planning", "Third Party Financing" en "Cost Planning"...) in de weg staan, moeten weggewerkt worden en gebruik van deze methodes moet aangemoedigd worden (afisc, principe 9). Een verlaging van de taksen op materiaal voor de productie van energie uit hernieuwbare bronnen moet overwogen worden.
- [217] Ook de Raad meent dat in geval van een prijsstijging van energiegebruik, de energiefactuur van de gezinnen met de laagste inkomens niet omhoog mag gaan. Gewoonlijk beschikken deze gezinnen niet over de nodige middelen om in REG te investeren en zijn zij zich vaak het minst bewust van deze problematiek. Voor hen dringen zich dus bijzondere vervangingsmaatregelen voor energiebesparing op (afisc, principe 4, 2.1). Deze moeten echter aan specifieke bewustmakings- en informatie-maatregelen gekoppeld worden. Een sterke aanmoediging tot modernisering van de sociale woningen met het oog op energiebesparing is in het bijzonder aangewezen. Al deze maatregelen moeten in samenwerking met de gewesten verwezenlijkt worden.

Subsidies voor REG (vop 328)

- [218] REG is prioritair. Voor de subsidies waarvan in het voorontwerpplan melding wordt gemaakt (vop 328) zouden alle consumenten in aanmerking moeten kunnen komen. Er moet een bijzondere inspanning voor de meest kansarme gezinnen geleverd worden. Als bovendien de financieringswijze van het REG-fonds met de vrijgemaakte elektriciteitsmarkt moet overeenstemmen, moeten alle producenten een bijdrage leveren.

Tarifaire voordelen (vop 329)

- [219] De afschaffing van de tarifaire voordelen waarvan in het voorontwerpplan (vop 329) sprake is, moet rekening houden met de sociale en economische gevolgen die ze zal hebben voor degenen die ze voorheen genoten. Deze voordelen zouden opnieuw ten voordele van de hernieuwbare energieën toegekend moeten worden. De mogelijkheden

tot verlaging van de taksen op de levering van elektriciteit uit hernieuwbare energieën en op installaties die hernieuwbare energie gebruiken (heetwatertoestellen op zonne-energie, fotovoltaïsche panelen...) moeten geanalyseerd worden.

De elektriciteitsproductie uit hernieuwbare energieën (vop 330)

[220] Het gebruik van hernieuwbare energieën voor elektriciteitsproductie moet in het kader van een duurzame ontwikkeling passen. Het moet tegelijk de ecosystemen en het recht van de burger op een voor hem aanvaardbaar leefmilieu respecteren. Er moet tevens een balans van de verschillende hernieuwbare energiebronnen, met name wat CO₂-uitstoot betreft, opgemaakt worden. Zij die er ongunstig uitkomen (bijvoorbeeld het drogen van zuiveringsslib met gassen op hoge temperatuur) moeten uit de quota van 3% vermeld in het voorontwerpplan (vop 330) uitgesloten worden. Deze quota houdt uiteraard geen rekening met elektriciteit geproduceerd uit niet-organisch afval. Een quota beperkt tot 3% houdt het risico in niet onmiddellijk de rentabiliteit van de productie-eenheden van elektriciteit uit hernieuwbare bronnen te kunnen verzekeren. Deze productie moet dus worden ondersteund door hulpmiddelen waarvan de oorsprong dient gepreciseerd. De toekenning van deze hulpmiddelen moet duidelijk gegarandeerd worden over een voldoende lange periode, berekend op basis van de vermeden CO₂-uitstoot.

[221] Er moet een groei van het aandeel van elektriciteit uit hernieuwbare energieën voor latere periodes gepland worden. Deze mag zeker niet lager liggen dan de doelstellingen die de gewesten hebben vooropgesteld.

De extratarifaire steun (vop 330)

[222] Men zal moeten waken over de gevolgen van het naast elkaar bestaan van een systeem voor extratarifaire steun en één van groene vignetten, en over de mogelijkheid die sommige producenten zouden kunnen hebben om voor beide systemen in aanmerking te komen. Men zal erover moeten waken de rentabiliteit van de reeds uitgevoerde investeringen veilig te stellen en de beschikbare financiële middelen optimaal toe te wijzen.

De sociale actoren bij het debat over de resultaten van de AMPERE-commissie betrekken (vop 331)

[223] De Raad is eveneens de mening toegedaan dat er een diepgaand debat moet plaatsvinden op basis van de resultaten van de AMPERE-commissie. De Raad vraagt met nadruk hierbij betrokken te worden.

Bevorderen van de warmtekrachtkoppeling (vop 331)

[224] De Raad zou graag maatregelen willen zien die een gunstig kader scheppen voor de exploitatie van het belangrijke potentieel dat de warmtekrachtkoppeling biedt om de CO₂-uitstoot tegen 2010 in de industrie, de tertiaire sector en de woontoepassingen te verlagen, rekening houdend met de reële besparingen die de verschillende overwogen projecten opleveren. De Raad staat gunstig tegenover de aanbevelingen van het CCEG die voor de kwaliteitswarmtekrachtkoppeling gunstigere elektriciteits- en gastarieven voorzien die aan objectieve criteria (technische, economische en milieugebonden criteria) beantwoorden. Het kwaliteitscriterium blijft een – volgens sommigen belangrijke – rem voor de ontwikkeling van de gedecentraliseerde warmtekrachtkoppeling op kleine schaal. De Raad adviseert dat in het kader van de beoordeling van de energieproductiemiddelen alle warmtebehoefte aan lage temperaturen (zowel voor de industriële procédés als voor de individuele of collectieve verwarming) als potentiële punten voor de toepassing van warmtekrachtkoppeling worden aangemerkt (akyoto, aanbeveling 22). Aangezien deze materie grootschalig is geregionaliseerd, is samenwerking met de gewesten noodzakelijk.

Een minimelektriciteitsvoorziening voor alle burgers

[225] De Raad meent dat de minimelektriciteitsvoorziening die het voorontwerpplan (vop 338) wil aanmoedigen voor alle burgers verzekerd moet zijn.

Akkoorden afsluiten met bepaalde industriële sectoren

[226] Wat de akkoorden met bepaalde industriële sectoren (vop 340) betreft, zou de federale overheid het overleg met de gewesten en de betrokken actoren moeten aanzwengelen. Er is nood aan akkoorden met bepaalde industriële sectoren inzake energiegebruik in België. Deze akkoorden kunnen verschillende vormen aannemen, maar dienen er in elk geval op gericht te zijn, rekening houdend met de sociaal-economische haalbaarheid, de energie-efficiëntie sterker te verbeteren dan bijvoorbeeld het geval zou zijn in een "business as usual"-scenario of dan het gemiddelde van de sector op OESO-niveau (afisc, principe 4, 2.3). Ze moeten met de invoering van een adequate structuur gepaard gaan, ook voor controle en sancties. Men zou inspiratie kunnen halen uit geslaagde voorbeelden in onze buurlanden.

De gevolgen van de elektromagnetische velden bestuderen

[227] De Raad wenst dat er een onderzoeks- en normalisatieprogramma wordt opgesteld inzake de emissie van elektromagnetische stralen (zowel in lage als hoge frequenties) dat in het beleid vermeld door het voorontwerpplan (vop 341) geïntegreerd moet worden.

De lichtvervuiling verminderen

[228] De Raad wenst dat het voorontwerpplan (vop 341) doelstellingen bepaalt inzake de vermindering van lichtvervuiling. Het gaat hier in het bijzonder om openbare verlichting en lichtreclame. Dergelijke maatregelen zouden passen in het kader van REG. Er zou een overleg tussen de gewesten en de betrokken actoren moeten plaatsvinden.

De bescherming van de werknemers verzekeren

[229] De Raad keurt de maatregelen gericht op een grotere bescherming van de consument in het Voorontwerpplan (vop 341) goed, maar men moet tevens over de veiligheid en de bescherming van de werknemers waken. Dit blijkt bijzonder belangrijk in een context van liberalisering en herorganisatie van de elektriciteits- en gasmarkt.

Energielabeling, noodzakelijk voor de bevordering van REG (vop 350)

[230] Om de investeringskeuze van de consument te verklaren, pleit de Raad voor de uitwerking van een energielabeling voor alle uitrustingen die energie verbruiken, de verspreiding van informatie over het energieverbruik van deze uitrustingen, over hun levensduur, de uitgave van vergelijkende catalogi en tot slot de verspreiding van informatie over de energetische inhoud van producten (akyoto, aanbeveling 12) en de verplichtmaking van de publicatie van deze informatie bij elke reclame. Een bijzondere inspanning zal gericht zijn op toestellen met een "stand-by"-functie. Er moet ook voor gezorgd worden dat de toekenning en het gebruik van deze labels wordt gecontroleerd en dat er een systeem van sancties in het leven wordt geroepen om fraude te bestraffen.

De mankracht bij de bevoegde administraties verhogen (vop 356)

[231] Om het vastgestelde beleid op een bevredigende manier ten uitvoer te brengen, zal bij de bevoegde administraties voldoende mankracht vrijgemaakt moeten worden.

Formele opmerkingen over het deel "bevordering van een duurzame ontwikkeling van de energie" (vop 305-356)

[232] Voor alinea 307 zou het gepast zijn alle energieverbruikende sectoren te vermelden op zo'n manier dat men bij optelling van de percentages van energieverbruik van de verschillende sectoren uitkomt op een totaal van 100%.

- [233] De laatste zin van alinea 308 past niet in een onderdeel "Probleemstelling" en zou naar alinea 325 moeten worden verplaatst.
- [234] In alinea 310 zou het aangewezen zijn om de koolstofdioxide-uitstoot met hinder veroorzaakt door het gebruik van fossiele energie toe te voegen en de vermelding "lood" door "vluchtige organische stoffen" te vervangen. Bovendien mogen de andere externaliteiten dan luchtvervuiling en de uitstoot van broeikasgassen, zoals lawaai, het aantal ongevallen, de volksgezondheid... niet ontbreken.
- [235] REG is te verkiezen boven REV voor de Nederlandstalige versie van URE (vop 315 en andere).
- [236] De versie van alinea 330 stemt niet met de Franse overeen, die correcter lijkt.
- [237] Het zou gepaster zijn te spreken van "moratorium" van de opwerking van nucleaire brandstof in plaats van "stopzetting" van de opwerking (vop 353).
- [238] In alinea 354 betekent het werkwoord "s'efforcera" iets anders dan "moet proberen".
- [239] Het kan nuttig zijn enkele referenties te citeren om de capaciteit van hernieuwbare energieën in ons land te bepalen (vop 319):
- i) "Mémorandum pour les énergies renouvelables", 1998, APERE
 - ii) "De mogelijkheden en belemmeringen voor hernieuwbare energie in Vlaanderen", in opdracht van het Vlaamse Gewest, 1997, ODE
 - iii) "Etude de suivi du plan d'équipement-Potentiel de développement des énergies renouvelables", pour le compte du Ministère des Affaires économiques, 1996, APERE
 - iv) "Wind Power Potential in the OECD Countries", commissioned by Energy Research Center (ECN-The Netherlands), 1993, Dept. of Science, technology and Society, Utrecht University
 - v) "Potentieel van duurzame energiebronnen voor elektriciteitsproductie in België", Prof. J. De Ruyck, 1996, VUB.

b. Over "bevordering van een duurzame ontwikkeling van het vervoer" (vop 357-395)

Bevordering van het telematicagebruik (vop 363)

- [240] De telematica verzekert de functies van informatietransport tegen een energieprijs die heel wat lager ligt dan de traditionele wijzen. Telematische oplossingen zouden dus aangemoedigd en ontwikkeld moeten worden: elektronische post, telewerk, televerkoop, teleconferencing... De veralgemening van deze mogelijkheden zal een besparing betekenen op heel wat verplaatsingen en vergaderingen. Er moet echter wel over gewaakt worden dat deze middelen voor iedereen toegankelijk blijven en door een aangepaste wetgeving omkaderd worden. De mogelijkheid moet onderzocht worden om van een netwerk van lokalen op te richten die open staan voor het publiek en waar iedereen toegang zou hebben tot deze telematische mogelijkheden. Dit zou bijzonder goed kunnen zijn voor de bevordering van telewerk.

De registratiekosten voor het hoofdverblijf verlagen (vop 363)

- [241] Het hoge percentage registratietaks voor de aankoop van onroerende goederen kan mensen ervan weerhouden te verhuizen en ze ontmoedigen dichter bij hun werk te gaan wonen.

Het vermijden van de perverse effecten van de vernieuwing van het wagenpark (vop 364)

- [242] De Raad wil de aandacht vestigen op het feit dat de vernieuwing van het wagenpark gepaard moet gaan met maatregelen om de definitieve declassering en recyclage van voertuigen te versnellen. Zoniet zal de vernieuwing van het Belgische wagenpark leiden

tot een groei van de uitvoermarkt van de meest vervuilende auto's naar de landen uit het zuiden en het oosten, zodat het probleem van de vervuilende uitstoot zich gewoon verplaatst (akyoto, aanbeveling 33).

Niet-vervuilende mobiliteit bevorderen (vop 365)

[243] Men mag de niet-vervuilende mobiliteit niet vergeten (fietsen en stappen) die vaak de beste oplossing biedt voor korte trajecten en een belangrijk onderdeel vormt van de vraag naar mobiliteit. De Raad vraagt dat er bijzondere maatregelen worden ingevoerd inzake de wetgeving op het weggebruik en de fiscale aftrek.

De FRDO bij het Nationaal Mobiliteitsplan betrekken (vop 366 en 395)

[244] De Raad ondersteunt de idee dat het noodzakelijk is een nationaal mobiliteitsplan in te voeren. Hij vraagt met aandrang hierover geraadpleegd te worden.

Niet alleen naar het vervoer van pendelaars kijken, "gedeeld autogebruik" niet vergeten (vop 369)

[245] Men mag niet vergeten hier de trajecten die niet voor het werk worden afgelegd, te vermelden: school, vrije tijd, toerisme... De wijzen waarop op deze behoefte wordt ingespeeld, moeten eveneens in vraag gesteld worden.

[246] Bovendien kan gedeeld autogebruik zoals dat in andere paragrafen (vop 379 en 381) wordt aangehaald, ook een oplossing bieden die zowel door fiscale maatregelen als door de oprichting van een organisatie die vraag en aanbod verwerkt, aangemoedigd dient te worden.

Korte- en middellangeafstandsvervoer van goederen niet vergeten (vop 370)

[247] Er kunnen ook belangrijke inspanningen voorzien en aangemoedigd worden voor het korteaafstandsvervoer van goederen. Een geïnformatiseerd en gecentraliseerd beleid van vraag en aanbod voor het goederenvervoer zou zoveel mogelijk lege transporten kunnen voorkomen en de bron zijn voor milieugebonden, sociale en economische baten.

De kosten doorrekenen (vop 375)

[248] De Raad meent dat het hoog tijd is dat de prijs van de externaliteiten te wijten aan de verschillende vervoermiddelen wordt doorgerekend, zodat de totale kost van de mobiliteit duidelijker wordt.

[249] De Raad meent in het bijzonder dat onderzoek moet worden gedaan naar de mogelijkheid om vanuit ecologisch, economisch en sociaal standpunt een "klik" toe te voegen aan het mechanisme voor de vaststelling van de brandstofprijzen (de Belgische Petroleum Federatie deelt deze mening niet). Het algemene principe zou erin bestaan dat de eindverkoopprijs van de brandstoffen de notering op de internationale markten alleen naar boven zou volgen en niet naar beneden (akyoto, aanbeveling 32). De Raad wenst bovendien een vermindering in prijsverschil tussen benzine en diesel (akyoto, aanbeveling 30) (de Belgische Petroleum Federatie deelt deze mening niet). Men dient deze twee maatregelen in overweging te nemen in het kader van een Europese harmonisering van de brandstofprijzen.

[250] Een noodzakelijk beleid van beheersing van de vraag aan de hand van de kosten moet gekoppeld worden aan een bewustmaking van alle sociale en economische actoren.

De verlaging van de vaste taksen voor een voertuig moduleren (vop 375)

[251] Deze verlaging van de vaste taksen op een voertuig zou moeten gemoduleerd worden afhankelijk van de schadelijke stoffen die het uitstoot.

Fietsgebruik aanmoedigen (vop 375)

[252] De Raad vindt dat fietsgebruik aangemoedigd moet worden. De wijzigingen in het verkeersreglement ten voordele van het fietsverkeer moeten worden voortgezet. De NMBS moet de complementariteit trein-fiets ontwikkelen: gratis depots en vervoer met minder formaliteiten (ook internationaal), verhuring. In het bijzonder zullen de mogelijkheden voor gratis fietsvervoer onderzocht moeten worden, niet alleen met de trein maar tevens met de andere openbare vervoermiddelen waar die mogelijkheid bestaat.

[253] Verenigingen die het fietsgebruik stimuleren zouden steun moeten krijgen. De BTW op de fietsen zou moeten verlaagd of opgeheven worden en er zouden bijkomende fiscale voordelen moeten worden toegekend aan werkgevers die verplaatsingen met de fiets aanmoedigen. Het fietspadennet zou moeten uitgebreid worden en de veiligheidsmaatregelen versterkt (akyoto, aanbeveling 35).

De snelheid van de voertuigen beperken (vop 375)

[254] De snelheidscontroles moet op een effectievere wijze tot een vermindering van het energieverbruik van voertuigen bijdragen. De Raad spreekt zich positief uit over de installatie van technische systemen ter beperking van de snelheid van voertuigen.

De mentaliteit veranderen (vop 375 en 376)

[255] Er moet in de eerste plaats een ware mentaliteitsverandering teweeggebracht worden bij de consument van vervoermiddelen (particulieren, bedrijven, overheid). Het is nodig de heersende culturele modellen zoals het erg hoog aanschrijven van individueel vervoer en het bezit van een voertuig in vraag te stellen. Bovendien en fundamenteeler moeten we ons vragen stellen over de oorsprong van de mechanismen die aan het werk zijn in de manier waarop we in onze samenleving aankijken tegen de tijd. De haast, de voortdurende druk om termijnen te verkorten is misschien wel een van de belangrijkste factoren van de "niet-duurzaamheid" van onze maatschappijen en een belangrijke oorzaak van de ernstige gevolgen voor de veiligheid, de volksgezondheid en de kwaliteit van de producten.

[256] In dit kader moeten de vervoermiddelen en de productie- en opslagorganisatie die meer in de lijn liggen van een duurzame ontwikkeling zowel uit economisch als uit milieugebonden of sociaal oogpunt, aangemoedigd worden.

De perverse gevolgen van modaal vervoer voorkomen (vop 377)

[257] Een massale modale overstap naar openbaar vervoer, stappen en fietsen, houdt het risico in dat de trajectduur in de wagen korter wordt, waardoor deze laatste, paradoxaal genoeg, er opnieuw aantrekkelijker uitziet. Er moeten begeleidende maatregelen genomen worden om dit perverse gevolg te voorkomen.

Intermodaliteit invoeren (vop 380)

[258] Er moet een bijzondere inspanning rondom de grote steden geleverd worden, maar tevens moet er een perfecte coherentie bestaan tussen de verschillende openbare vervoermiddelen: trein, tram, bus, metro (zelfs *carsharing*) zowel qua infrastructuur, als informatie aan de klant en tarifiering. Dit vraagt een nauwe samenwerking tussen de verschillende betrokken actoren, in het bijzonder de gewesten.

Eigen beddingen beschermen (vop 381)

[259] De invoer van eigen beddingen voor het openbaar vervoer moet veralgemeend worden, maar tevens door adequate maatregelen ter voorkoming en bestraffing van overtredingen worden begeleid.

Openbaar vervoer toegankelijk maken voor alle gebruikers (vop 381)

[260] De toegang voor bejaarden, gehandicapten en mensen die bagage dragen, moet vergemakkelijkt worden door middel van adequate infrastructures. Geslaagde voorbeelden vinden we bij onze burens.

Het sociaal aanzien van vervoer in groep doen stijgen (vop 388 en 394)

[261] Er zou onderzoek moeten worden gedaan om de bevordering van "culturele alternatieven" die vervoer in groep en andere manieren van werk- en productieorganisatie in aanzien doen stijgen, zo adequaat mogelijk te verzekeren.

Strengere normen voor geluidshinder opstellen (vop 389)

[262] Er moeten specifieke maatregelen worden genomen om een aanzienlijke vermindering van geluidshinder te wijten aan alle vervoermiddelen te verzekeren. Er moeten bijzondere inspanningen geleverd worden om een meer dwingende normalisatie in te voeren.

Maatregelen om de vraag naar luchtvervoer te doen dalen

[263] Men dient tegelijk een mentaliteitsverandering bij de gebruikers (zowel particulieren, bedrijven als de overheid) aan te moedigen en de alternatieven voor luchtvervoer aanzienlijk te verbeteren. Zo moet er een grootschalige overstap van kortereafstandsvervoer in de lucht (minder dan 500 km) naar het spoor en telematische instrumenten (teleconferencing, telewerk, elektronische post...) aangemoedigd worden (akyoto, aanbeveling 34).

[264] Op zich zouden deze maatregelen niet doeltreffend kunnen zijn zonder de invoering van adequate fiscale maatregelen om met name de externe kosten verbonden aan luchtvervoer, liefst in een Europese context, door te rekenen.

[265] Verschillende acties zouden moeten gepland worden: invoering van een Europese taks op kerosine, invoering van een heffing op emissies (bijvoorbeeld door de vergoeding verschuldigd door de vliegtuigmaatschappijen voor het luchthavengebruik te doen afhangen van de uitstoot van de gebruikte toestellen), afstemming van de luchthaventaksen op de lengte van de trajecten (verhoudingsgewijs hogere bijdragen voor kortere trajecten) (akyoto, aanbeveling 34).

[266] Tot slot moet de milieuvriendelijkheid van de vliegtuigen verbeterd worden zowel qua verbruik als qua gasemissies en geluidshinder. De technische normen van de vliegtuigen moeten op deze vlakken verstrengd worden.

Formele opmerking over "bevordering van een duurzame ontwikkeling van het vervoer" (vop 357-395)

[267] De Raad meent dat het beeld dat in de tekst (vop 358) over het gebruik van de wagen ("het aantrekkelijkste middel zowel qua trajectduur als -prijs") wordt geschetst, misplaatst, onjuist en betwistbaar is. Ook al kunnen technische verbeteringen de individuele impact van vervoermiddelen doen dalen, kan de totale impact toch nog verder stijgen.

c. Over "beleid ter bescherming van de atmosfeer" (vop 396-447)**De Protocollen van Kyoto en Göteborg ratificeren (vop 407-409)**

[268] Dat Raad neemt er nota van dat de vooropgestelde vermindering van de CO₂-uitstoot overeenkomt met die welke het Protocol van Kyoto ons land oplegt. Hetzelfde geldt voor de vermindering van de NO_x-emissies en van vluchtige organische stoffen (VOS) die de doelstellingen van het Protocol van Göteborg ons opleggen. België moet dus zo snel mogelijk de ratificatieprocedure voor deze protocollen starten (de Belgische Petroleum Federatie deelt deze mening niet). In het bijzonder noteert de Raad dat de Europese

Commissie plannen heeft ingediend die hogere doelstellingen bevatten dan die van het Protocol van Göteborg.

Een parlementair debat aanvragen

[269] Tegelijk met de opstelling van een nationaal Plan over Klimaatsverandering moet er een parlementair debat inzake de preventie van gevaarlijke klimaatsveranderingen in een context van duurzame ontwikkeling aangevraagd worden. Dit debat moet met name gaan over: a) het energiebeleid, rekening houdend met de ecologische beperkingen van de verbranding van fossiele energieën; b) het vervoer- en infrastructuurbeleid. Dit debat zou een grotere transparantie mogelijk maken bij de voorbereiding van het beleid inzake energie, vervoer en infrastructuur (akyoto, aanbeveling 2).

Een juridisch en organisatorisch kader creëren

[270] De Raad ondersteunt de idee vermeld in het voorontwerpplan (vop 411) voor de creatie van een juridisch en organisatorisch kader. Er zal echter gespecificeerd moeten worden welke entiteiten ermee zullen belast zijn en de effectieve verwezenlijking ervan zullen verzekeren. Ook zal moeten gepreciseerd worden volgens welke modaliteiten de maatschappelijke actoren bij dit proces betrokken kunnen worden.

De richtlijn 99/13/EG omzetten

[271] De Raad pleit bovendien voor de omzetting van richtlijn 99/13/EG van 11 maart 1999 betreffende de vluchtige organische stoffen.

De overheden bewustmaken en coördineren (vop 422)

[272] De bewustwording van de klimaatproblematiek moet op alle overheidsniveaus verhoogd worden. De Raad meent inderdaad dat de bekommernis op federaal niveau voor de preventie van klimaatsveranderingen in werkelijkheid slechts bij een te beperkt aantal mensen en diensten bestaat. De bevoegdheidsverdeling tussen de verschillende federale, gemeenschaps- en gewestministeries, alsook de kloof tussen sommige kabinetten en hun administraties, bemoeilijken de uitvoering van het beleid en de maatregelen, evenals het beperkte gewicht van de ter zake bevoegde diensten zoals die van de Staatssecretaris voor Energie en Duurzame Ontwikkeling, de federale diensten voor Leefmilieu... ten opzichte van de andere ministeries.

[273] Het klimaatbeleid zou beter in de andere aspecten van de regeringsactiviteiten geïntegreerd moeten worden, enerzijds omdat het klimaatprobleem als te veraf wordt beschouwd en anderzijds omdat de ministeriële departementen te weinig gewend zijn over de territoriale grenzen heen samen te werken.

De onderhandelingscapaciteit van België verhogen (vop 423)

[274] De Raad is eveneens van mening dat meer menselijke en financiële middelen nodig zijn voor de opvolging van en de deelname aan de internationale onderhandelingen en debatten ter zake, voor de uitwerking van efficiënte nationale beleidslijnen en maatregelen, om de coördinatie met de maatregelen genomen in de andere lidstaten van de Europese Gemeenschap te optimaliseren, voor de toepassing, beoordeling en verbetering van deze maatregelen, tot de doelstelling is bereikt (akyoto, aanbeveling 7). We moeten echter een duidelijk tijdpad voor deze verhoging van de menselijke en financiële middelen vaststellen en de nodige budgetten ervoor evalueren.

Een op Europees niveau geïntegreerd beleid aanmoedigen (vop 423)

[275] De ontwikkeling van een geïntegreerd Europees klimaatbeleid moet gestimuleerd worden. De opstelling van gemeenschappelijke en gecoördineerde beleidslijnen en maatregelen is een gedeelde verantwoordelijkheid van verschillende Europese raden en hangt niet alleen – en zelfs niet in de eerste plaats – af van de Milieuraad. De Raad

dringt erop aan dat de verantwoordelijke ministers initiatieven nemen opdat de betrokken raden, met name deze die bevoegd zijn voor vervoer, energie en financiën, de nodige beleidslijnen en maatregelen goedkeuren voor de uitvoering van een geïntegreerd klimaatbeleid (akyoto, aanbeveling 3).

Onderzoek opdrijven (vop 426)

[276] De Raad meent dat de menselijke en financiële middelen voor onderzoek naar de klimatologische mechanismen die aan het werk zijn, in het bijzonder naar de mogelijke gevolgen van klimaatsveranderingen op de bedrijfssectoren in België, de mogelijkheden om de emissies van broeikasgassen te verminderen en de economische en sociale kosten en baten van de klimaatinvloeden en de mogelijke reductiemaatregelen, niet alleen gehandhaafd maar tevens versterkt moeten worden. De Raad vraagt een bundeling en publicatie van een synthese van de talrijke studies die reeds op verzoek van de verschillende bevoegdheidsniveaus zijn verricht (akyoto, aanbeveling 8).

De rol van toegepast onderzoek (vop 427)

[277] We mogen niet vergeten daarnaast toegepast onderzoek aan te moedigen in de gebieden die bijdragen tot de emissiereductie van broeikasgassen en andere vervuilende gassen.

De rol van het onderzoek in de politieke besluitvorming (vop 427 en 428)

[278] De Raad meent dat onderzoeksresultaten een van de factoren zijn die de politieke besluitvorming moeten ondersteunen. Het is echter duidelijk dat de politieke besluitvorming een democratisch proces is waarbij alle actoren van de civiele samenleving betrokken moeten zijn. De wetenschappelijke resultaten mogen in geen enkel geval de enige informatie-elementen voor politieke besluitvorming zijn.

De door de samenwerkingsprojecten na te leven criteria, in het bijzonder het "schone-ontwikkelingsmechanisme"

[279] Voor de flexibiliteitsmechanismen geformuleerd in het voorontwerpplan (vop 433) verwijst de Raad naar punt IV.2 van zijn advies over de flexibiliteitsmechanismen van het Protocol van Kyoto van 1999 (aflex). De Raad is van mening dat de projecten alleszins aan de volgende basisvereisten moeten voldoen.

- i) Indien de projecten door de regering gefinancierd worden, mogen ze niet als vervanging voor ontwikkelingshulp (financiële hulp en technologische transfer aan ontwikkelingslanden) beschouwd worden. Ze moeten afzonderlijk gefinancierd worden naast de bestaande ontwikkelingshulp. Het doel is een bijkomende financiële en technologische overdracht te realiseren.
- ii) De projecten moeten afhankelijk van de nationale duurzame-ontwikkelingsprioriteiten van het gastland en niet de economische belangen van de industrielanden uitgewerkt worden. Dat betekent eveneens projectontwikkeling en technologische overdracht op maat.
- iii) De projecten moeten resulteren in maatschappelijke baten op lange termijn die er zonder het project niet zouden zijn geweest. Dit betekent bijvoorbeeld dat technologieoverdracht ook met een investering in human resources gepaard moet gaan en door projecten die de institutionele capaciteiten in de gastlanden helpen uitbouwen ondersteund moet worden (o.m. via officiële ontwikkelingshulp).
- iv) Het effect van de projecten op het risico van delokalisering van activiteiten zou in rekening moeten worden gebracht.
- v) De projecten moeten aan een uitvoerige rapporteringsplicht onderworpen zijn.
- vi) Het gastland moet beschikken over een minimale milieuwetgeving en de projecten mogen niet onverenigbaar zijn met andere in het kader van de Verenigde Naties goedgekeurde conventies of verdragen, met name inzake milieu, arbeid en mensenrechten.
- vii) In het bijzonder moet het gastland de fundamentele normen van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) naleven (toch tenminste op de plaats van het project): de

vrijheid van vereniging, het recht op collectieve onderhandelingen, het verbod op dwangarbeid, de effectieve afschaffing van de kinderarbeid en het verbod op discriminatie op het werk.

De flexibiliteitsmechanismen (vop 436-443)

[280] De Raad verwijst hier naar zijn advies van 1999 over de flexibiliteitsmechanismen (aflex). De Raad wil eraan herinneren dat voor de beperking van emissies van broeikasgassen deze mechanismen als middelen onder andere beschouwd moeten worden om de doelstellingen van België op het vlak van de emissiereductie van deze broeikasgassen te verwezenlijken (aflex, samenvatting). Zij kunnen echter alleen als aanvulling op de nationale maatregelen aangewend worden.

[281] Inderdaad indien men zich buiten het strikte kader van het Protocol plaatst en wenst te anticiperen op de sterkere verminderingen tot dewelke beslist zou kunnen worden voor de periode na 2012, is het wenselijk dat deze instrumenten slechts als aanvulling op nationale en Europese maatregelen gebruikt kunnen worden, teneinde onze economie op de structurele veranderingen die op termijn nodig zouden kunnen blijken, voor te bereiden. In dit opzicht heeft de Raad akte genomen van de akkoorden op Europees vlak die erop gericht zijn de bijdrage van de flexibiliteitsmechanismen te beperken tot 50% van de nationale reductiedoelstellingen (aflex, punt III.2).

Bewustmaking en opvoeding van alle actoren (vop 444)

[282] Om een wijziging in gedrag en gebruiken te vergemakkelijken is het nodig dat alle burgers en actoren van het sociale en economische leven van het land worden gesensibiliseerd voor de klimaatproblematiek. Men moet de steun kunnen krijgen van de bevolking en de actoren door hen uit te leggen wat er op het spel staat en welke mechanismen aan het werk zijn. Een ware opleiding in de concepten en gevolgen van de duurzame ontwikkeling, in het bijzonder aangaande de energieproblemen en de preventie van klimaatsveranderingen, moet op alle onderwijsniveaus aangemoedigd worden. Dit moet op grond van artikel 6 betreffende het onderwijs gebeuren in samenwerking met de gemeenschappen, die het Klimaatverdrag hebben geratificeerd maar tot nu weinig hebben bijgedragen tot de uitvoering ervan (akyoto, aanbeveling 9).

Vrijwillige overeenkomsten (vop 445)

[283] Uit deze passage kan men niet duidelijk opmaken welke de betrokken entiteiten zijn bij deze vrijwillige overeenkomsten. Ze zouden in elk geval met de medewerking van de gewesten in het kader van de CONCERE/ENOVER-overlegstructuur moeten opgericht worden.

Formele opmerkingen over "beleid ter bescherming van de atmosfeer" (vop 396-447)

[284] De Franstalige versie van alinea 402 lijkt correct, de Nederlandstalige daarentegen is onsamenhangend en onjuist. De klimaatsveranderingen kunnen niet allemaal aan de menselijke activiteit worden toegeschreven.

4.3. Opmerkingen over deel 3: "Middelen ter implementatie"

4.3.1. Opmerkingen over deel 3, hoofdstuk 1: "Internationaal beleid"

[285] De FRDO wijst erop dat het internationaal beleid meer omvat dan wat het voorontwerpplan in dit hoofdstuk behandelt. Bijvoorbeeld ook het internationaal financieel systeem en de internationale investeringen behoren ertoe. In verband met dat laatste thema bracht de Raad op 23 februari 1999 zijn *advies over een multilateraal investeringsakkoord* uit.

[286] Zoals voor de andere beleidsterreinen is ook hier transparantie noodzakelijk. De FRDO vraagt in het bijzonder dat de grote maatschappelijke groepen bij de voorbereiding van internationale conferenties en onderhandelingsronden worden betrokken.

4.3.1.1. Internationale instrumenten en mechanismen

[287] De FRDO stelt vast dat het voorontwerpplan een aantal relevante internationale organisaties niet vermeldt: bijvoorbeeld Unctad en UNDP ontbreken (in [vop 454](#)).

[288] Volgens het voorontwerpplan moet het concept duurzame ontwikkeling doorstromen naar de andere VN-conferenties ([vop 460](#)). De FRDO vindt het belangrijk dat dit wordt uitgebreid tot andere internationale organisaties buiten de VN, zoals bijvoorbeeld de WTO.

[289] Het voorontwerpplan bevat geen (duidelijke) visie op welke rol voor welke internationale instelling is weggelegd en hoe die instellingen zich tegenover elkaar zouden moeten verhouden. Een dergelijke visie is nochtans nodig, onder meer voor de coördinatie ([vop 457](#)) van het Belgische optreden in die instellingen, maar ook voor de coherentie tussen de maatregelen die België in de verschillende instellingen verdedigt. De FRDO vindt dat de regering een visie moet ontwikkelen over de verhouding tussen de internationale instellingen. In dit verband zijn informatiedoorstroming, overleg en coördinatie ([vop 457](#)) belangrijke voorwaarden, maar volgens de Raad moeten de strategische doelstellingen meer omvatten dan dat.

[290] Bij een kritisch onderzoek van het beleid inzake duurzame ontwikkeling moet niet enkel met het milieu rekening worden gehouden ([vop 458](#)), maar tegelijk met sociale en economische overwegingen en met participatie. Deze opmerking geldt ook voor andere (onzorgvuldige) formuleringen in het voorontwerpplan (bijvoorbeeld [vop 488](#)).

[291] De FRDO onderschrijft de nood aan meer middelen voor coördinatie ([vop 459](#)). Volgens de Raad zijn er ook meer middelen nodig om de coherentie gericht op duurzame ontwikkeling te vergroten.

4.3.1.2. Internationale handel

[292] Het voorontwerpplan heeft het bij internationale handel enkel over vrijhandel. De FRDO wijst erop dat de internationale handelsproblematiek veel ruimer is dan dat. Ook grondstoffenprijzen, diversificatie, de complexe handelsstructuren, het gebruik van de hulpbronnen... behoren ertoe.

[293] De FRDO is het eens met de stelling van het voorontwerpplan dat vrijhandel een belangrijke bijdrage *kan* leveren tot een mondiale duurzame ontwikkeling *als* hij aan een aantal basisvoorwaarden voldoet ([vop 464](#), onze cursivering). Het voorontwerpplan erkent hiermee dat vrijhandel niet automatisch tot duurzame ontwikkeling leidt. De Raad vraagt dat het plan een opsomming zou bevatten van deze – volgens de Raad zowel politieke, economische, sociale als ecologische – basisvoorwaarden. De Raad wijst er bovendien op dat de integratie van de ontwikkelingslanden in het wereldhandelsstelsel niet automatisch leidt tot een verbetering van de levensomstandigheden van de bevolking in die landen, gezien de ongelijke ontwikkelingsniveaus en de verschillende mate van internalisering van sociale en milieukosten.

[294] Volgens de FRDO is internationale handel geen doel op zich, maar een middel dat tot duurzame ontwikkeling moet bijdragen. Duurzame ontwikkeling is dan ook geen thema naast andere handelsthema's (in tegenstelling tot [vop 466](#)), maar vormt het referentiekader.

- [295] Een evaluatie van de bestaande akkoorden over internationale handel is nodig. Er moet worden nagegaan of deze akkoorden bijdragen tot duurzame ontwikkeling. In de toekomst moet de duurzame-ontwikkelingseffectbeoordeling (vop 538-559) ook op het internationaal beleid worden toegepast.
- [296] Duurzame ontwikkeling in het algemeen en het aspect milieubescherming in het bijzonder behoren wel tot de doelstellingen van de WTO, maar in de praktijk wordt er te weinig rekening mee gehouden. Een afzonderlijk comité voor handel en milieu is volgens de FRDO niet voldoende. Het milieuaspect en duurzame ontwikkeling moeten in de hele WTO-werking en in de onderhandelingen worden opgenomen. Daarbij moet wel rekening worden gehouden met de specifieke bevoegdheid van de WTO inzake internationale handel.
- [297] De sociale dimensie van duurzame ontwikkeling houdt meer in dan respect voor de fundamentele arbeidsnormen (vop 468). Er moet rekening worden gehouden met de sociale effecten van maatregelen en dat is ruimer dan de arbeidsnormen.
- [298] Een minderheid van de Raad (vijf van de vertegenwoordigers van de werkgevers, de vertegenwoordigers van de energieproducenten en een vertegenwoordiger van de wetenschappelijke wereld) wil vop 469 vervangen door: op supranationaal niveau kan verder worden onderzocht in hoeverre en op welke manier bij de toekenning van staatssteun voor export en investeringsprojecten in het buitenland rekening kan worden gehouden met de effecten voor duurzame ontwikkeling.
- [299] Een volwaardige rol voor ontwikkelingslanden in de WTO veronderstelt capaciteitsopbouw en steun daarvoor (vop 470). De FRDO is het ermee eens dat de Belgische federale regering capaciteitsopbouw in ontwikkelingslanden gaat steunen, maar die moet wel op duurzame ontwikkeling gericht zijn en maatschappelijke organisaties moeten erbij worden betrokken.
- [300] Daarnaast is volgens de FRDO een hervorming van de WTO-procedures noodzakelijk, zowel voor onderhandelingen als voor geschillenbeslechting. De hervorming moet gericht zijn op meer interne en externe transparantie en op een volwaardige participatie van de ontwikkelingslanden.
- [301] De FRDO wijst erop dat participatie van de ontwikkelingslanden in het wereldhandels-systeem meer inhoudt dan markttoegang. Er moet bijvoorbeeld ook rekening worden gehouden met grondstoffenprijzen, eerlijke handel, vermijden dat de uitvoer van bepaalde landen een negatieve invloed heeft op andere landen, het recht van landen om lokale markten te beschermen omwille van de voedselzekerheid.
- [302] Bij vop 471. In zijn Advies over een multilateraal investeringsakkoord (23 februari 1999) stelde de FRDO "dat bij tegenstrijdigheden tussen het akkoord en multilaterale milieuverdragen, de multilaterale milieuverdragen voorrang (moeten) krijgen". Inzake internationale handel vraagt de Raad dat de Belgische regering in het plan duidelijk zou stellen dat de WTO-regels en de andere handelsakkoorden de multilaterale milieuverdragen moeten respecteren.. De Raad is eveneens van oordeel dat het voorzorgsbeginsel, waarover de Raad in de toekomst een advies zal uitbrengen, in het handelsrecht moet worden ingeschreven.
- [303] Volgens de FRDO moeten de handelsregels ook de fundamentele sociale rechten van de IAO en normen inzake volksgezondheid respecteren. Het voorontwerpplan heeft het in dit verband over "dat de WTO het belang van de erkenning van de fundamentele arbeidsnormen van de ILO onderschrijft" (vop 468). De Raad wenst dat het plan dit duidelijker stelt en vraagt dat de *ILO Declaration on fundamental principles and rights at work* door de WTO wordt aangenomen.

- [304] Inzake sociale en milieunormen is de FRDO van oordeel dat enerzijds en op de eerste plaats positieve ontwikkelingen moeten worden ondersteund (vop 473), en dat anderzijds overtredingen moeten worden bestraft (vop 472). De Raad stelt wel vast dat een internationaal instrument hiertoe momenteel ontbreekt. Inzake sociale normen is de Raad van oordeel dat de samenwerking tussen de secretariaten van de WTO en de IAO (vop 468) tot een instrument zou kunnen leiden. In het algemeen beveelt de Raad aan mechanismen hiervoor te onderzoeken.
- [305] In het algemeen moet worden gestreefd naar een evenwichtig wereldhandelssysteem, waarin de WTO een rol heeft naast andere instellingen (zoals Unctad, FAO, UNDP, IAO...), verdragen (Kyoto, bioveiligheid...) en regionale samenwerkingsverbanden (EU, Asean, Mercosur, SADC...). De FRDO pleit ervoor om de politieke pijler van de Verenigde Naties (VN) te versterken. De Raad pleit eveneens voor een onafhankelijk internationaal forum voor de beslechting van geschillen die voortkomen uit multilaterale verdragen. Tegelijk moet werk worden gemaakt van een grotere efficiëntie van alle multilaterale instellingen, met inbegrip van een betere kostenbeheersing. Dit zal bijdragen tot meer evenwicht tussen de verschillende VN-instellingen.
- [306] Het voorontwerpplan is voorstander van milieuetikettering voor producten en productiemethodes (vop 471). Wat de etikettering betreft verwijst de Raad naar zijn commentaar op vop 103 tot 106 in de alinea's 61 tot 63.
- [307] De FRDO is van oordeel dat de regels van de internationale handel geen inbreuk mogen maken op de bevrediging van de basisbehoeften van de volkeren in de diverse regio's van de wereld. Volgens de Raad moet worden onderzocht in hoeverre deze regels bijdragen tot of inbreuk maken op de bevrediging van deze basisbehoeften. Indien zou blijken dat ze een inbreuk maken op de bevrediging van basisbehoeften zoals voeding, gezondheid en onderwijs, dan moet de overheid de toegang kunnen waarborgen tot de middelen om deze basisbehoeften te bevredigen.

4.3.1.3. Internationale samenwerking (ontwikkelingssamenwerking)

- [308] De FRDO stelt vast dat het voorontwerpplan het begrip "internationale samenwerking" niet duidelijk omschrijft. Uit de tekst blijkt wel dat ontwikkelingssamenwerking wordt bedoeld (zoals in de wet van 25 mei 1999 betreffende de Belgische internationale samenwerking; Belgisch Staatsblad, 1 juli 1999; zie art. 2, 1°).
- [309] Het voorontwerpplan stelt een dualisering vast, zowel in de industrie- als in de ontwikkelingslanden. De inspanningen in het kader van de internationale samenwerking om in te gaan tegen deze dualisering zijn belangrijk, maar niet voldoende. Internationale samenwerking is zeker niet de enige oplossing, het is slechts een klein instrument. In het voorontwerpplan is armoedebestrijding de doelstelling van de internationale samenwerking. De werkgroep verkiest internationale samenwerking te zien als onderdeel van een beleid van sociale rechtvaardigheid dat strijdt tegen de oorzaken van de armoede.
- [310] Het voorontwerpplan legt onvoldoende de band tussen internationale samenwerking en internationale handel. Er moet worden gestreefd naar coherentie tussen beide, gericht op duurzame ontwikkeling. Internationale samenwerking kan ook steun verlenen aan milieumaatregelen in ontwikkelingslanden en aan duurzame handel.
- [311] De evaluatie van de huidige toestand van de Belgische ontwikkelingssamenwerking is in het voorontwerpplan onvoldoende. De probleemstelling zou erop moeten wijzen dat te weinig rekening werd gehouden met de actoren. In zijn advies van 8 oktober 1997 over *Kleur bekennen, Toekomstplan voor de Belgische ontwikkelingssamenwerking*, vond de FRDO "het heel positief dat de Belgische ontwikkelingssamenwerking in de toekomst speciale aandacht zal besteden aan: de ondersteuning van sociale bewegingen die de bevolking organiseren en de behoeften van de bevolking in de diverse besluitvormings-

processen ter sprake kunnen brengen". De Raad pleitte er toen ook voor om dit aan te moedigen.

- [312] De FRDO vindt de kwantitatieve engagementen positief: 0,7% als doelstelling (vop 483) en een jaarlijkse toename van de middelen met 10% (vop 486). Voorwaarde hierbij is uiteraard dat deze middelen goed worden besteed. De Raad is het er immers mee eens dat ook de inhoud of kwaliteit alsook de doelgerichte en kostprijsbewuste aanwending van de middelen belangrijk is (vop 487). Het voorontwerpplan zegt wel te weinig over de prioriteiten.
- [313] Er is meer overleg en meer inbreng van maatschappelijke groepen nodig in het beleid. De opdracht van de FRDO zou op dit terrein kunnen worden uitgebreid.
- [314] Het voorontwerpplan heeft het over "partnerschap met het begunstigde land" (vop 487). Volgens de FRDO moeten ook maatschappelijke organisaties in het partnerland bij de samenwerking worden betrokken. In het bijzonder moeten de partnerlanden een echte sociale dialoog organiseren om de gemengde commissies in het kader van de Belgische samenwerking voor te bereiden.
- [315] In de internationale samenwerking moeten vooraf de effecten worden nagegaan, niet enkel voor het milieu (vop 488), maar bijvoorbeeld ook voor tewerkstelling. De administratie moet onder meer daartoe worden versterkt. Dus eigenlijk is een duurzame-ontwikkelingseffectbeoordeling (DOEB) nodig (zie vop 538 en volgende).
- [316] In het kader van schuldverlichting (vop 490) is de meerderheid van de leden (twee van de (onder)voorzitters, de vertegenwoordigers van de milieu-NGO's, de ontwikkelings-NGO's, de verbruikersorganisaties en de vakbonden en twee vertegenwoordigers van de wetenschappelijke wereld) van oordeel dat België rekening zou moeten houden met de ecologische schuld van de industrielanden tegenover de ontwikkelingslanden. Er bestaat immers een duidelijk verband tussen deze ecologische schuld en de buitenlandse schuld van de ontwikkelingslanden. Enerzijds houden de prijzen van exportgoederen uit ontwikkelingslanden geen rekening met milieukosten. Anderzijds moeten de ontwikkelingslanden een surplus produceren – vaak ook door misbruik van natuurlijke hulpbronnen – om hun buitenlandse schuld terug te betalen. Zo werd in de loop der jaren een ecologische schuld opgebouwd.
- Een minderheid (vijf vertegenwoordigers van de werkgevers en de vertegenwoordigers van de energieproducenten) is het hiermee niet eens en wijst op de vele maatregelen die reeds bestaan op het vlak van schuldverlichting, bijvoorbeeld de zeer belangrijke initiatieven van de Club van Parijs. Deze minderheid pleit voor technische coöperatie op het vlak van capacity-building. Dergelijke internationale samenwerking zou overheden beter in staat moeten stellen hun schulden te beheren. Deze minderheid pleit ook voor technische bijstand waarbij wordt gewezen op beschikbare technieken van een goed milieubeheer.
- [317] Inzake GEF (Global Environment Facility, vop 490) zijn transparantie, betere controle en meer overleg noodzakelijk. In het algemeen vraagt de FRDO meer transparantie in verband met de Belgische standpunten in en bijdragen aan de multilaterale instellingen.
- [318] Er moet worden gewaakt over coherentie tussen internationale samenwerking en andere beleidsterreinen: een administratieve cel binnen de Directie-Generaal Internationale Samenwerking (DGIS) zou hiervoor kunnen instaan.
- [319] Er moet worden gewaakt over de specificiteit van de internationale samenwerking binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Internationale Samenwerking. Tevens moet de verhouding tussen de beleidsverantwoordelijken, de administratie en de vennootschap van publiek recht Belgische Technische Coöperatie (BTC), zo transparant mogelijk zijn.

[320] Bij de uitvoering moeten ook andere betrokkenen worden vermeld: multilaterale instellingen, NGO's, universiteiten, ondernemingen en vakbonden.

4.3.2. Opmerkingen over deel 3, hoofdstuk 2: "Wetenschapsbeleid"

4.3.2.1. Algemene opmerkingen

[321] Voor de meeste thema's die in het voorontwerpplan worden aangesneden, wordt een zeer duidelijke oproep gedaan om meer middelen voor onderzoek vrij te maken, zoals trouwens blijkt uit het voorontwerp ([vop 493](#)). De Raad meent dat uit het belang dat aan de noodzaak tot verbetering van het onderzoek wordt gehecht, duidelijk blijkt dat een belangrijke vooruitgang zich opdringt zowel qua middelen als qua heroriëntatie van het onderzoek. Onderzoek kan inderdaad in aanzienlijke mate bijdragen tot de ondersteuning, evaluatie en opvolging van het toegepaste beleid.

[322] De Raad is voorts verheugd dat de voorstellen van het voorontwerp rekening houden met twee vroegere adviezen over duurzame ontwikkeling en wetenschappelijk onderzoek, die door de Nationale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (NRDO) werden uitgebracht: *Advies met betrekking tot het beleid duurzame ontwikkeling – departement wetenschapsbeleid*, 12 mei 1995, en *Advies betreffende het langetermijnbeleid wetenschappelijk onderzoek en duurzame ontwikkeling*, 16 april 1997.

[323] Er zijn drie types van onderzoek te onderscheiden, ook al berust een dergelijke typologie deels op willekeur: fundamenteel onderzoek, onderzoek ter ondersteuning van het beleid en toegepast onderzoek. Fundamenteel onderzoek heeft tot doel het terrein van de essentiële kennis over de natuur en samenleving te verruimen. Het moet vragen stellen over onze huidige levenswijzen en culturele alternatieven aanreiken, inzake de levenswijzen, communicatie, consumptie of mobiliteit. Het concept van duurzame ontwikkeling is nog meerduidig en dus broos als paradigma voor de structurering van de samenleving in het algemeen en van het onderzoek in het bijzonder. Het moet versterkt worden. Elke burger moet zich kennisinstrumenten kunnen toe-eigenen die hem in staat stellen zijn keuzes met kennis van zaken te maken. Onderzoek moet dienen als voedingsbodem voor het debat en moet elke burger de gelegenheid bieden om bijvoorbeeld mogelijke consumptiekeuzes kritisch te beoordelen.

[324] Onderzoek ter ondersteuning van het beleid biedt een kader voor de evaluatie en opvolging van het toegepaste beleid. In een context die door complexiteit en onzekerheid wordt gekenmerkt, zijn onderzoeksresultaten een van de elementen die de beleidsbesluitvorming kunnen helpen. Er moeten indicatoren worden gekoppeld aan de tenuitvoerlegging van het beleid inzake duurzame ontwikkeling om de geboekte vooruitgang te kunnen evalueren en de evaluatie door sociale actoren te vergemakkelijken. Er moet een bijzondere inspanning gedaan worden om de langetermijneffecten van de huidige beleidskeuzes te voorzien. Aangezien de keuze van deze indicatoren essentieel is, vraagt de Raad uitdrukkelijk hierbij betrokken te worden. De Raad pleit met name voor de creatie van precieze indicatoren die onder meer de evaluatie mogelijk maken van het gedeelte van het onderzoek dat gewijd is aan projecten ter bevordering van de duurzame ontwikkeling of de betrokkenheid van de sociale groepen in de follow-up van de onderzoeksprogramma's.

[325] Tot slot vormt toegepast onderzoek het meest instrumentele luik ter ondersteuning van duurzame ontwikkeling. De industriële wereld speelt hierbij een essentiële rol en dient in dit ondersteuningsproces geïntegreerd te worden. De Raad vraagt dat deze integratie tot doel zou hebben dat het toegepast onderzoek dat door de industrieën wordt gefinancierd zich oriënteert naar duurzame ontwikkeling. Hiervoor is het noodzakelijk de betrokken actoren van het economische, sociale en ecologische belang van een dergelijke heroriëntering te overtuigen. Een inspanning rond "technology assessment" is onontbeerlijk.

- [326] In dit kader wenst de Raad dat de integratie van de verschillende bevoegdheden ook tot uiting komt in een betere samenwerking op het vlak van de doelstellingen tussen de verschillende communautaire en gewestelijke entiteiten die voor onderzoek verantwoordelijk zijn.
- [327] De Raad vraagt dat een grotere transparantie wordt aangemoedigd inzake onderzoek dat door de federale departementen wordt gefinancierd, met name wat de DWTC (Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden) en de departementen waarvan sprake is in het voorontwerp (vop 495) betreft. Hij meent overigens dat het onderzoek dat door deze departementen en de DWTC wordt gefinancierd eveneens aan de in het voorontwerp (vop 497) geformuleerde eisen voor duurzame ontwikkeling moet voldoen.
- [328] Tot slot moet men ervoor zorgen dat het Belgisch onderzoek in de context van een internationale samenwerking wordt geïntegreerd, zoals in het voorontwerp (vop 498 en 499) wordt onderstreept. De integratie in de bestaande netwerken waar het Belgische onderzoek een belangrijke bijdrage kan leveren is noodzakelijk. Ook hiertoe moeten de actoren worden aangemoedigd.

4.3.2.2. Specifieke opmerkingen

a. Over communicatie en onderzoek

- [329] De onderzoekers en meer algemeen de academische wereld hebben de morele verplichting hun onderzoeksresultaten bekend te maken. Zij spelen een belangrijke rol in de groei van het concept van duurzame ontwikkeling bij het publiek. Het verspreiden van de onderzoeksresultaten is essentieel, zoals het voorontwerp (vop 500) onderstreept. Maar dan moet communicatie wel toegankelijk zijn en aangemoedigd worden. Het vulgariseren wordt in de academische middens inderdaad vaak als minderwaardig beschouwd. De Raad vraagt dat er structuren worden opgezet die in de carrière van de onderzoeker het vulgariseren en communiceren met de samenleving aanmoedigen en naar waarde schatten. Maar de communicatie mag niet unilateraal zijn. De wetenschappers moeten aangezet en aangemoedigd worden om voeling te houden met de bekommernissen van de andere sociale actoren, wat hun motivatie en de pertinentie van hun onderzoek kan verhogen.

b. Over de bevordering van interdisciplinariteit en transdisciplinariteit

- [330] Ook al verdient multidisciplinariteit (vop 502) aanmoediging, toch is de toepassing van een interdisciplinaire benadering, die dikwijls noodzakelijk blijkt voor de verwezenlijking van onderzoeksprogramma's die in een duurzame ontwikkeling passen, vaak moeilijker. Het gaat hier om een structurele moeilijkheid. Interdisciplinaire onderzoeksprojecten lijken benadeeld in evaluatieorganen met een gespecialiseerde structuur per discipline. Bovendien zet wetenschappelijke vorming aan tot specialisatie. De Raad vraagt dat de actieve deelname van de wetenschapper aan de sociale debatten en zijn bijdragen tot de communicatie buiten zijn eigen onderzoekssfeer zouden worden bevorderd en structureel aangemoedigd. Dit sensibiliseren van de onderzoeksactoren moet op alle opleidingsniveaus gebeuren. De Raad pleit voor de inrichting van transdisciplinaire opleidingen; deze moeten worden ontworpen met het oog op onderlinge communicatie tussen de verschillende disciplines, meer specifiek die van de mens- en natuurwetenschappen.

c. Over de deelname van organisaties van de civiele samenleving aan de besluitvorming inzake onderzoeksoriëntatie

- [331] De onderzoeksprogramma's moeten overeenkomstig de doelstellingen die de samenleving in het democratisch proces heeft vooropgesteld, bepaald worden. De organisaties van de civiele samenleving moeten meer bepaald aan de vaststelling van de onderzoeksprioriteiten en de opvolging van de onderzoeksprogramma's kunnen deelnemen. In dit kader dienen duidelijke criteria vastgesteld te worden, die toelaten zich ervan te

vergewissen dat een specifiek onderzoeksprogramma in de lijn van duurzame ontwikkeling past. Deze criteria moeten wijd verspreid worden in de wetenschapskringen en dienen bij evaluatie. Het gaat er inderdaad om onderzoekers in de mogelijkheid te stellen overeenkomstig deze criteria over hun onderzoek na te denken en opportunistische "relabelling" van bestaande onderzoeksprogramma's te voorkomen. Tegelijk betekent dit door het contact met andere motivaties en andere culturen een enorme verrijking voor de onderzoekswereld. De FRDO is een van de plaatsen waar deze principes kunnen worden toegepast.

d. Over de prioritaire onderzoeksthema's

[332] De Raad zal een brief aan de Minister van Economie en Wetenschappelijk Onderzoek richten, waarin hij zijn prioritaire onderzoeksthema's zal mededelen. De Raad vindt het belangrijk nu reeds twee thema's te vermelden: het "technology assessment" en het onderzoek naar de indicatoren voor duurzame ontwikkeling.

4.3.3. Opmerkingen over deel 3, hoofdstuk 3: "Fiscaal beleid"

[333] Voor de FRDO zijn fiscale instrumenten belangrijk in het beleid van duurzame ontwikkeling. De Raad staat positief tegenover de vergroening van de fiscaliteit die het voorontwerpplan voorstelt. De Raad is van oordeel dat de tekst duidelijke krijtlijnen trekt, maar onvoldoende specifiek is. Concrete maatregelen en een tijdschema zouden in het plan moeten worden opgesomd (bijvoorbeeld [na vop 519](#)).

[334] Volgens de FRDO moet het Belgisch fiscaal beleid in een Europese context worden bekeken. Deze Europese context moet als randvoorwaarde in de tekst van het plan worden vermeld ([vop 515-518](#)).

[335] Het voorontwerpplan stelt dat fiscaliteit "op grote schaal" moet worden gebruikt om duurzame ontwikkeling te realiseren ([vop 509](#)). De FRDO is van oordeel dat fiscaliteit moet worden ingezet telkens wanneer dit het meest geschikte instrument is.

[336] De FRDO herinnert eraan dat België in zijn eerste rapport aan de Commissie voor Duurzame Ontwikkeling van de Verenigde Naties (CSD, Commission on Sustainable Development) de invoering van ecotaksen een belangrijke stap op weg naar duurzame ontwikkeling noemde. De Raad vindt het merkwaardig dat het voorontwerpplan niet uitdrukkelijk op dit thema ingaat. Nu de overgangstermijnen inzake de ecotaksen verstrijken, vraagt de Raad een evaluatie van de ervaringen. De Raad verwacht dat het plan aandacht heeft voor de ecotaksen.

[337] Op 19 oktober 1999 bracht de FRDO een specifiek advies uit over fiscaliteit in het kader van het klimaatbeleid. Daarin stelde de Raad, met uitzondering van de Belgische Petroleum Federatie, dat "een gedifferentieerde verhoging van de belasting op het gebruik van energie zijn plaats heeft in het geheel van maatregelen die België moet invoeren om zijn engagement in het kader van het Kyoto Protocol waar te maken". De Raad koppelde deze verhoging echter aan "een reeks niet te scheiden voorwaarden":

- i) "differentiëring van de belastingverhoging zowel op het vlak van de verbruikers als op het vlak van de energievormen, deze laatste gebaseerd op ecologische criteria";
- ii) "gebruik van de opbrengsten van de belasting voor het verwezenlijken van sociale, ecologische en / of economische doelstellingen bij consumenten en producenten";
- iii) "specifieke maatregelen voor de gezinnen met de laagste inkomens";
- iv) "het vermijden van negatieve effecten op het concurrentievermogen en van delokalisatie (wat slechts tot een verschuiving van de emissies van broeikasgassen zou leiden)";
- v) "het niet in gevaar brengen van het financieel evenwicht van de sociale zekerheid";
- vi) "geleidelijke invoering met eenvoudige karakteristieken en duidelijke aankondiging";
- vii) "uitwerking van een flankerend beleid", vooral gericht op energiebesparing en een aanbod van energiediensten en eveneens op informatie en bewustmaking.

- [338] De FRDO, met uitzondering van de Belgische Petroleum Federatie, beveelt aan dat België concrete voorstellen uitwerkt over een energie-CO₂-belasting (vop 519 en 327) en die op Europees niveau blijft verdedigen om ze in te stellen, ten laatste tijdens het Belgisch voorzitterschap van de EU tijdens de tweede helft van 2001. "Indien de Europese Unie geen doorbraak bereikt over een Europese maatregel, kunnen ter vervanging nationale fiscale maatregelen worden overwogen. ... (Die) moeten ten volle rekening houden met het open karakter van de Belgische economie en de mogelijke negatieve effecten van die maatregelen op het concurrentievermogen van de ondernemingen" (afisc C.7).
- [339] Het voorontwerpplan vermeldt terloops "een belasting op bijvoorbeeld speculatieve geldstromen (zie Tobin-taks)" (vop 514), hoewel het document geen aandacht besteedt aan het internationaal financieel systeem. De FRDO is van oordeel dat dergelijke stromen sterk ontwrichtende effecten kunnen hebben en dat ze bijgevolg moeten worden ontmoedigd. Met het oog daarop vraagt de Raad dat de regering de haalbaarheid van een belasting van het type "Tobin-taks" zou onderzoeken.
- [340] Het voorontwerpplan stelt voor om arbeid minder en milieugebruik meer te belasten (vop 514). De FRDO beveelt eveneens een verschuiving aan van een belasting op arbeid naar een belasting op andere vormen van inkomen.
- [341] De FRDO merkt op dat beleggen in ethische beleggingsfondsen zou kunnen worden gestimuleerd, bijvoorbeeld door de roerende voorheffing op opbrengsten uit die fondsen te verlagen.

4.3.4. Opmerkingen over deel 3, hoofdstuk 4: "Informatie voor de besluitvorming"

4.3.4.1. Opmerkingen over "Rekeningen en indicatoren voor duurzame ontwikkeling"

- [342] Indicatoren voor duurzame ontwikkeling hebben een belangrijke rol in de besluitvorming. De FRDO beveelt aan om naast de huidige indicatoren de beschikbare nieuwe indicatoren onmiddellijk te gaan gebruiken, ook als deze technisch nog kunnen worden verbeterd. Het gebruik van bijvoorbeeld een aangepast nationaal product (met sociale en milieucorrecties) en de Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW) moeten niet worden uitgesteld. Gaandeweg moeten de gebruikte indicatoren worden verbeterd en verfijnd. Volgens de Raad is het beter deze onvolmaakte meetinstrumenten voor duurzame ontwikkeling te gebruiken en daarna aan te passen dan louter voort te gaan met de traditionele economische indicatoren.
- [343] De FRDO vestigt de aandacht op het belang van participatie van maatschappelijke groepen in de bepaling van indicatoren voor duurzame ontwikkeling. Indicatoren moeten niet enkel wetenschappelijk-technisch correct zijn, maar dienen ook maatschappelijk te worden gedragen. De Raad vraagt ook dat de indicatoren in een toegankelijke vorm zouden worden gepubliceerd.
- [344] De FRDO vindt dat het voorontwerpplan niet duidelijk maakt welke informatie de overheid aan de burgers wil ter beschikking stellen om duurzame ontwikkeling te bevorderen.
- [345] Het voorontwerpplan kondigt aan dat voor het einde van de planperiode per dienst een ambtenaar zal worden aangesteld om indicatoren voor duurzame ontwikkeling te verzamelen (vop 535). De FRDO is van oordeel dat het moet gaan om minstens een ambtenaar en dat het aantal moet worden bepaald volgens de behoeften van de dienst.
- [346] De FRDO onderschrijft het voorstel om bij de informatieverzameling over de samenleving ook naar duurzame ontwikkeling te peilen (vop 536). In dit verband beveelt de Raad aan om de tienjaarlijkse volkstellingen van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS) voort te zetten.

- [347] De alinea over de uitvoering van het plan inzake rekeningen en indicatoren voor duurzame ontwikkeling is onvoldoende uitgewerkt (vop 537).
- [348] De FRDO herinnert eraan dat België op 4 juni 1996 besliste om een "testland" te worden in het CSD-programma inzake indicatoren voor duurzame ontwikkeling. De Raad stelt vast dat het voorontwerpplan daar niet naar verwijst. De Raad verwacht dat het plan een beknopte stand van zaken en de eventuele engagementen voor de toekomst zal bevatten.

4.3.4.2. Opmerkingen over "Duurzame-ontwikkelingseffectbeoordeling (DOEB) in de besluitvorming"

- [349] Duurzame-ontwikkelingseffectbeoordeling (DOEB) moet een zeer belangrijk instrument voor het beleid worden. Ook hier (vergelijk adv 107) vraagt de FRDO de toepassing van dit instrument niet uit te stellen. De Raad waarschuwt wel voor het gevaar van geringe effectiviteit door een teveel aan rapportages over allerlei aandachtspunten. De Raad wijst erop dat er reeds ervaring is met milieueffectrapportage (MER) en een beperkte ervaring met strategische MER zodat die op vrij korte termijn tot een DOEB kunnen worden verbreed. De Raad pleit eveneens voor de uitwerking van een wettelijk kader voor de DOEB. Een wettelijke grondslag is immers noodzakelijk voor het succes van dit instrument.
- [350] De FRDO beklemtoont het belang van transparantie en van onafhankelijke deskundigen (vop 555) inzake DOEB. In de vorming van deze deskundigen moet worden geïnvesteerd. De Raad vraagt ook dat de DOEB openbaar zou zijn (bij vop 556).
- [351] Volgens de FRDO moeten bij het maatschappelijk debat over DOEB (vop 557) niet enkel de administraties en de maatschappelijke organisaties maar ook het parlement worden betrokken.

4.4. Opmerkingen over deel 4: "Versterking van de rol van de grote maatschappelijke groepen"

- [352] Om duurzame ontwikkeling te realiseren is participatie van de grote maatschappelijke groepen essentieel (zie ook adv 34).
- [353] De FRDO heeft er begrip voor dat deel 4 van het voorontwerpplan niet alle maatschappelijke groepen uitvoerig kan behandelen. De Raad vindt het verdedigbaar om de groepen die niet als zodanig tot de adviesraden behoren en die minder interesse hebben getoond voor de vragenlijst van het Federaal Planbureau, te behandelen in de hoofdstukken 2, 3 en 4 van dit deel. Maar voor de Raad zou het wel interessant zijn om eveneens de ideeën van de beleidsverantwoordelijken over de andere groepen (zie bijvoorbeeld de opsomming in vop 561) te kennen.
- [354] De FRDO merkt op dat inzake de grote maatschappelijke groepen niet noodzakelijk de lijst van Agenda 21 met negen groepen moet worden gevolgd. Het voorontwerpplan heeft, zoals het eerste federaal rapport, "de groep van inheemse volkeren vervangen door de migrantengemeenschappen" (vop 561). Voor het binnenlands beleid is dit een goede keuze. De Raad is wel van oordeel dat migranten en vluchtelingen (deel 4, hoofdstuk 4) best kunnen worden toegevoegd zonder daarom een andere groep te moeten vervangen. Op wereldvlak zijn inheemse volkeren immers een zeer relevante groep. Als deel van de internationale gemeenschap heeft België een specifieke verantwoordelijkheid tegenover deze groep. Het internationaal beleid moet er aandacht aan besteden.

[355] Het eerste federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling wees op de te geringe vertegenwoordiging van bepaalde maatschappelijke groepen in de adviesraden: vrouwen, jongeren en migranten (rap deel 5). De FRDO is bereid samenwerking met deze groepen te zoeken. Als na een evaluatie van de adviesraden de samenstelling ervan wordt gewijzigd, moeten de raden zelf mee over deze hervorming beslissen. Niet alle groepen moeten als zodanig in alle raden vertegenwoordigd zijn. Vertegenwoordiging moet gebeuren op basis van de mogelijke specifieke bijdrage van een groep tot een bepaalde raad. De indicatoren hiervoor (vop 567) moeten volgens de Raad in die zin worden aangepast.

4.4.1. Opmerkingen over deel 4, hoofdstuk 1: "Adviesraden"

[356] De FRDO vraagt dat bij de evaluatie van de adviesraden wordt nagegaan in welke mate de overheid rekening houdt met de adviezen. Inzake duurzame ontwikkeling vindt de FRDO het alleszins positief dat de regering moet motiveren als het plan afwijkt van het advies van de Raad over het voorontwerpplan (art.5, 1 van de wet van 5 mei 1997 betreffende de duurzame ontwikkeling).

4.4.2. Opmerkingen over deel 4, hoofdstuk 2: "Vrouwen"

[357] Het voorontwerpplan stelt de vrouwen voor als grote maatschappelijke groep, terwijl zij de helft van de mensheid vertegenwoordigen. Bovendien integreert het voorontwerpplan de "gender"-benadering niet in de behandelde onderwerpen. De FRDO betreurt dit.

4.4.3. Opmerkingen over deel 4, hoofdstuk 3: "Jongeren en kinderen"

[358] Inzake maatregelen gericht op jongeren, stelt de FRDO voor mondiale vorming als vak in het onderwijs op te nemen.

[359] De FRDO wijst erop dat kinderen ook nu reeds partners kunnen zijn (bij vop 611).

[360] Volgens de FRDO moet eerder ziekte dan sterfte bij jongeren en kinderen als indicator worden gebruikt (bij vop 616).

[361] De FRDO is van oordeel dat kindergemeenteraden (vop 620) slechts een vorm van participatie zijn. Daarnaast moeten andere kanalen worden gezocht.

[362] De FRDO vindt het merkwaardig dat de kinderrechtencommissarissen (Vlaanderen, Franstalige gemeenschap) niet in het voorontwerpplan worden vermeld (bij vop 621).

[363] De FRDO wijst erop dat het kindeffectrapport (vop 622) reeds een verplichting is in Vlaanderen.

4.4.4. Opmerkingen over deel 4, hoofdstuk 4: "Migranten en vluchtelingen"

[364] De FRDO stelt voor stemrecht voor migranten als strategische doelstelling toe te voegen (vop 630-633).

4.5. Opmerkingen over deel 5: "Tien richtsnoeren voor het beleid inzake duurzame ontwikkeling"

[365] De FRDO stelt vast dat deel 5 van het voorontwerpplan in de voorwaardelijke wijs is geschreven. De Raad vraagt dat het plan voor de duidelijkheid zou ingaan op het doel van dit deel. Volgens de Raad zijn de richtsnoeren aanbevelingen over hoe het (voorontwerp)plan in de praktijk kan worden gebracht. De Raad begrijpt de terughoudendheid van de ICDO om dergelijke voorschriften te formuleren. Toch acht de Raad het nuttig om

deze richtsnoeren in het plan op te nemen. Deel 5 zou wel concreter worden als het met maatregelen uit het voorontwerpplan wordt geïllustreerd. Op die manier zou de tekst ook duidelijk kunnen maken dat de richtsnoeren zowel gelden voor de vier jaar van de planperiode als voor de verdere toekomst.

- [366] "Elk jaar ten minste twee nieuwe maatregelen naar voren schuiven" (vop 643) klinkt volgens de FRDO te mechanistisch en is niet noodzakelijk een goede werkwijze.
- [367] Voor de toekomstverkenning (vop 647) moet worden gebruikgemaakt van wat in de gewesten beschikbaar is.
- [368] Voor duurzame ontwikkeling moeten de nodige middelen worden uitgetrokken. Het plan moet dit zonder meer duidelijk stellen (dus niet zoals in de laatste zin van vop 649).
- [369] Milieuethiek en menselijke ecologie kunnen worden toegevoegd aan de disciplines die het voorontwerpplan opsomt (vop 653).
- [370] Het negende richtsnoer houdt volgens de FRDO eveneens in dat participatie voortdurend moet worden aangezwengeld. Het voorontwerpplan heeft dit wellicht ook zo bedoeld, maar is onduidelijk geformuleerd (vop 658).
- [371] Inzake methodes om burgers bij duurzame ontwikkeling te betrekken (richtsnoer tien), wil de FRDO wijzen op de rol van adviesraden en op experimenten met geïnformeerde debatten van burgerjury's.
- [372] De FRDO stelt een elfde richtsnoer inzake de voorbeeldfunctie van de overheid voor. De overheid moet zelf de principes toepassen die aan anderen worden aanbevolen. Het plan moet een verbintenis van de overheid bevatten om die principes zelf toe te passen.

Bijlage 1. Aantal aanwezige en vertegenwoordigde stemgerechtigde leden op de algemene vergadering van 4 april 2000

- 3 van de 4 voor- en ondervoorzitters
- de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor milieubescherming
- de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor ontwikkelingssamenwerking
- de 2 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties die de belangen van verbruikers verdedigen
- 5 van de 6 vertegenwoordigers van de werknemersorganisaties
- de 6 vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties
- de 2 vertegenwoordigers van de energieproducenten
- 5 van 6 vertegenwoordigers van de wetenschappelijke milieus

Totaal: 35 van de 38 stemgerechtigde leden

Bijlage 2. Vergaderingen ter voorbereiding van dit advies

Werkgroep	Vergaderdata
Federaal plan	20 januari; 11, 18, 25 en 29 februari; 6,13, 17 en 23 maart 2000
Biodiversiteit en bossen	9 en 22 februari; 3 en 22 maart 2000
Energie en klimaat	20 januari; 10, 21 en 28 februari; 9, 17 en 30 maart 2000
Internationale betrekkingen	27 januari; 10 en 21 februari; 2 en 7 maart 2000
Productnormen	10 januari; 7, 18 en 28 februari en 1 maart 2000
Sociaal-economische aspecten	25 januari; 28 februari en 1 maart 2000
Wetenschappelijk onderzoek	9 februari en 9 maart 2000

Bijlage 3. Personen die meewerkten aan de voorbereiding van dit advies

Voorzitters en ondervoorzitters van de werkgroepen

- Prof. Vincent DEMOULIN (Université de Liège, ULg – ondervoorzitter Biodiversiteit en bossen, ondervoorzitter Wetenschappelijk onderzoek)
- Prof. Luc LAVRYSEN (Universiteit Gent, UG – voorzitter Productnormen)
- Dhr. Geert LEJEUNE (World Wide Fund for Nature - Belgium, WWF – voorzitter Biodiversiteit en bossen)
- Mme Delphine MISONNE (Facultés Universitaires Saint-Louis, FUSL – ondervoorzitter Productnormen)
- Mme Anne PANNEELS (Fédération Générale du Travail de Belgique, FGTB – ondervoorzitter FRDO, voorzitter Federaal plan)
- M. Marek POZNANSKI (Collectif Stratégies Alimentaires, CSA – voorzitter Internationale betrekkingen)
- Mme Thérèse SNOY (Inter-Environnement Wallonie, IEW – ondervoorzitter Federaal plan)

- Dhr. Dirk VAN EVERCOOREN (Algemeen Belgisch Vakverbond, ABVV – ondervoorzitter Energie en klimaat)
- Prof. Jean-Pascal van YPERSELE (Université Catholique de Louvain, UCL – voorzitter Energie en klimaat)
- Prof. Han VERSCHURE (Katholieke Universiteit Leuven, KU Leuven – voorzitter Wetenschappelijk onderzoek)

Stemgerechtigde leden van de Raad en hun vertegenwoordigers

- Dhr. Roger AERTSENS (Federatie van de Chemische Industrie van België, Fedichem)
- Mme Laurence BAUDESSON (Fédération des Industries Chimiques de Belgique, Fedichem)
- M. Tom BAULER (Université Libre de Bruxelles, ULB)
- M. Hubert BEDORET (Inter-Environnement Wallonie, IEW)
- Dhr. Martin BESIEUX (Greenpeace Belgium)
- Dhr. Fons BEYERS (Boerenbond)
- Mevr. Esmeralda BORGIO (Bond Beter Leefmilieu)
- Dhr. Johan BOSMAN (KWIA, Steungroep Inheemse Volkeren)
- Dhr. Dirk CARREZ (Federatie van de Chemische Industrie van België, Fedichem)
- Mme Isabelle CHAPUT (Fédération des Entreprises de Belgique, FEB)
- Dhr. Ignace COUSSEMENT (Boerenbond)
- Mevr. Ingrid DEHERDER (Algemene Centrale der Liberale Vakbonden van België, ACLVB)
- Dhr. Niko DEMEESTER (Verbond van Belgische Ondernemingen, VBO)
- Dhr. Luk DEURINCK (Belgische Petroleum Federatie, BPF)
- Dhr. Marc DE VESTELE (Verbond van Belgische Ondernemingen, VBO)
- Mevr. Elizabeth DE WANDELER (Verbond van Belgische Ondernemingen, VBO)
- M. Jean-Philippe DUCART (Centre de Recherche et d'Information des Organisations de Consommateurs, CRIOC)
- Mme Sophie ENGLEBIENNE (Oxfam-Solidarité)
- Mme Brigitte GLOIRE (Oxfam-Solidarité)
- Dhr. Jos GYSELS (De Wielewaal, ondervoorzitter FRDO)
- Mme Sandrine HALLET (Inter-Environnement Wallonie, IEW)
- Dhr. Renaat HANSSSENS (Algemeen Christelijk Vakverbond van België, ACV)
- Prof. Luc HENS (Vrije Universiteit Brussel, VUB)
- M. Bernard HUBERLANT (Greenpeace Belgium)
- M. Jean-Pierre JACOBS (Groupement de la Sidérurgie)
- Dhr. Guido JANSSEN (Boerenbond)
- Dhr. Joris KERKHOFS (Algemeen Christelijk Vakverbond van België, ACV)
- M. Thierry KESTELOOT (Oxfam-Solidarité)
- Dhr. Claude KLEIN (Federatie van de Chemische Industrie van België, Fedichem)
- M. Rafael LAMAS (Fédération Générale du Travail de Belgique, FGTB)
- M. Jean MAERTENS (Inter-Environnement Wallonie, IEW)
- Dhr. Marc MAES (Nationaal Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking, NCOS)
- Dhr. Bart MARTENS (Bond Beter Leefmilieu)
- Dhr. Erik PAREDIS (Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling, VODO)
- Dhr. Marcel POPPE (Bond Beter Leefmilieu)
- Mme Edilma QUINTANA (Centre National de Coopération au Développement, CNCD)
- Mevr. Marleen RENDERS (Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling, VODO)
- Mevr. Dominique RIGAUX (Samenwerkende Vennootschap voor Productie van Elektriciteit, SPE)
- Mme Catherine ROUSSEAU (Centre de Recherche et d'Information des Organisations de Consommateurs, CRIOC)
- Dhr. Frank SCHOONACKER (Samenwerkende Vennootschap voor Productie van Elektriciteit, SPE)
- M. Ivan SINTZOFF (Collectif Stratégies Alimentaires, CSA)
- Mevr. Lut SLABBINCK (Algemeen Christelijk Vakverbond van België, ACV)
- Dhr. Wendel TRIO (Oxfam-Wereldwinkels)

- Dhr. Jo VAN ASSCHE (Bond Beter Leefmilieu)
- M. Alexis van DAMME (Electrabel)
- Dhr. Piet VANDEN ABEELE (NCMV, de Organisatie voor Zelfstandige Ondernemers)
- Dhr. Louis VAN GEYT (Nationaal Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking, NCOS)
- Mevr. Saar VAN HAUWERMEIREN (Bond Beter Leefmilieu)
- M. Jacques VAN HELDEN (Collectif Stratégies Alimentaires, CSA)
- Dhr. Dirk VAN HESSCHE (Federatie van de Chemische Industrie van België, Fedichem)
- Mme Delia VILLAGRASA (Bureau Européen de l'Environnement, BEE)
- Dhr. Willy WEYNS (Bond Beter Leefmilieu)
- M. Edwin ZACCAÏ (Université Libre de Bruxelles, ULB)

Andere deelnemers aan de werkgroepen

- M. Pascal BAUTE (Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique, IRSNB)
- M. Henri BERNARD (Comité National de l'Energie, CNE)
- Mme Marie-Carmen BEX (Services Fédéraux des Affaires Scientifiques, Techniques et Culturelles, SSTC)
- Mevr. Angélique BROUX (Kabinet Buitenlandse Handel)
- Dhr. Hans BRUYNINCKX (Katholieke Universiteit Leuven, KU Leuven)
- Dhr. Bram CLAEYS (Arbeid en Milieu)
- M. Stéphane COOLS (Ministère Région Wallonne)
- M. Joseph DEJONGHE (Deutschsprachige Gemeinschaft)
- M. Jean-Roger DREZE (Ministère Fédéral de l'Environnement)
- M. Christian FERDINAND (Université Libre de Bruxelles, ULB)
- Mevr. Anne FIERENS (Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden, DWTC)
- M. Jacques FOSTIER (Conseil Economique et Social de la Région Wallonne, CESRW)
- Mme Ariane GODEAU (Université Libre de Bruxelles, ULB)
- Mme Nadine GOUZEE (Bureau Fédéral du Plan - Task Force Développement Durable)
- Mme Nicole HENRY (Services Fédéraux des Affaires Scientifiques, Techniques et Culturelles, SSTC)
- M. Michel HUART (APERÉ)
- Dhr. Hille JANSEN (GAP-Vlaanderen)
- Prof. Jacques KUMMER (Université Libre de Bruxelles, ULB)
- M. Eric LAITAT (Faculté Universitaire des Sciences Agronomiques de Gembloux, FUSAGx)
- Dhr. Ulrik LENAERTS (Ministerie Vlaamse Gemeenschap)
- M. Roland MARIJNISSEN (Ministère de la Santé Publique)
- M. Gabriel MICHAUX (Ministère des Affaires Economiques)
- Mevr. Ann NACHTERGAELE (Federatie Voedingsindustrie, Fevia)
- Dhr. Marc PALLEMAERTS (Kabinet Duurzame Ontwikkeling)
- Dhr. Marc PEETERS (Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, KBIN)
- Dhr. Ivan PITTEVILS (Kabinet Eerste Minister)
- Mme Anne-France RIHOUX (Inter-Environnement Bruxelles)
- Mevr. Katja ROGGEN (Federale Diensten voor het Leefmilieu)
- Mevr. Eveline ROOIJMANS (Aminal)
- Mme Laurence SMETS (Cabinet Défense)
- M. Fernand SONCK (Commission Interdépartementale du Développement Durable, CIDD)
- Dhr. Hans TIMBREMONT (Ministerie van Buitenlandse Handel)
- Mme Aline VAN DER WERF (Services Fédéraux des Affaires Scientifiques, Techniques et Culturelles, SSTC)
- M. Vincent van STEENBERGHE (Université Catholique de Louvain, UCL)
- Dhr. Jan VERSCHOOTEN (Interdepartementale Commissie Duurzame Ontwikkeling, ICDO)
- Mevr. Hilde WILLEKENS (Aventis CropScience)

Niet-leden van de Raad die hebben deelgenomen aan het seminarie van 13 maart 2000

- Mme Monique COUILLARD, ATD Quart Monde
- Mevr. Anne-Mie DRIESKENS, Bond van Grote en van Jonge Gezinnen (BGJG)
- M. Albert EYLENBOSCH, Forum Bruxellois de la Lutte contre la Pauvreté
- Mme Dominique GOBERT, Service Juridique Solidarités Nouvelles
- Dhr. Bert LUYTS, ATD Vierde Wereld
- M. Jean PAULUIS, Société Scientifique de Médecine Générale (SSMG)
- Dhr. Dirk REMY, Bond van Grote en van Jonge Gezinnen (BGJG)
- Mme Chantal SCHOCKAERT, Coördination Gaz-Electricité-Eau de Bruxelles (CGEE)
- Mme Patricia SERVAIS, Fédération Belge contre le Cancer
- Mme Odette SNOY
- Dhr. Piet VAN MEERBEEK, Brusselse Raad voor het Leefmilieu (BRAL)
- Dhr. Paul WINDEY, Nationale Arbeidsraad (NAR)

Personeel van het secretariaat van de Raad**Bijlage 4. Afkortingen**

adv	Advies over het <i>Voorontwerp van federaal plan inzake duurzame ontwikkeling 2000-2003</i> (afkorting om te verwijzen naar alinea's van dit advies)
afisc	Advies over fiscaliteit in het kader van het klimaatbeleid (19 oktober 1999)
aflex	Advies over de flexibiliteitsmechanismen van het Protocol van Kyoto (19 oktober 1999)
akyoto	Advies over de uitvoering in België van het Protocol van Kyoto inzake de beperking van emissies van broeikasgassen (28 september 1998)
CCEG	Controlecomité voor Elektriciteit en Gas
CSD	United Nations Commission on Sustainable Development (Commissie voor Duurzame Ontwikkeling van de Verenigde Naties)
DOEB	duurzame-ontwikkelingseffectbeoordeling
EU	Europese Unie
FRDO	Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling
GGO's	genetisch gewijzigde organismen
IAO	Internationale Arbeidsorganisatie (Engelse afkorting: ILO)
ICDO	Interdepartementale Commissie Duurzame Ontwikkeling
ILO	International Labour Organization (Nederlandse afkorting: IAO)
NGO's	niet-gouvernementele organisaties
rap	<i>Op weg naar duurzame ontwikkeling ? Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling</i> (TFDO, 1999)
REG	rationeel energiegebruik
TFDO	Task Force Duurzame Ontwikkeling van het Federaal Planbureau
TRIPS	Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights, handelsgerelateerde aspecten van intellectuele eigendomsrechten
VBD	Verdrag inzake Biologische Diversiteit
vop	<i>Voorontwerp van federaal plan inzake duurzame ontwikkeling 2000-2003</i>
WHO	Wereldhandelsorganisatie (Engelse afkorting: WTO)
WTO	World Trade Organization (Nederlandse afkorting: WHO)